

**ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TÜRKLERİNİN
YAŞAYAN GELENEKLERİ**

Ebru YILDIZ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA**

ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TÜRKLERİNİN YAŞAYAN GELENEKLERİ

Ebru YILDIZ

T. C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi Olarak Hazırlanmıştır

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA

KARABÜK

Mart - 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	15
ARAŞTIRMANIN KONUSU	15
ARAŞTIRMANIN AMACI	15
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/PROBLEMLERİ	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	16
BİRİNCİ BÖLÜM	17
TÜRK DÜNYASINDA KÜLTÜRDEN GELENEĞE	17
1.1. Kültür	17
1.2. Kültür Kaynaşması	20
1.3. Gelenek.....	22
1.4. Gelenegin Yapısı.....	22
1.5. Görenek.....	23
1.6. Adet	23
1.7. Türk Kültüründe Gelenek.....	24
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
PAMİR KIRGIZLARI	29
2.1. Göç.....	29
2.2. Kırgız Adının Tarihi	31
2.3. Pamir Coğrafyası	33
2.4. Pamir Kırgızlarının Nüfusu ve Etnik Yapısı.....	34
2.5. Pamir Kırgızlarının Kültürel Yapısı ve Ekonomisi	35
2.6. Rahmankul Han	36

2.7. Pamir Kırgızlarının Türkiye'ye Göç Süreci.....	41
2.8. Ulupamir Köyü.....	44
2.9. Ulupamir' de Tarım ve Hayvancılık	46
2.10. Ulupamir'de Din	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	49
ULUPAMİR' DE DİĞER GELENEKLER	49
3.1. Kırgızlarda Aile Yapısı.....	49
3.1.1. Ailede Erkeğin (Baba) Görevi ve Önemi.....	50
3.1.2. Ailede Kadının (Anne) Görevi ve Önemi	50
3.1.3. Ailede Çocuğun Önemi	51
3.1.4. Büyüklere Saygının Önemi.....	52
3.1.5. Akrabalık İlişkileri.....	52
3.1.6. Selamlaşma.....	53
3.1.7. Misafirperverlik.....	53
3.2. Ulupamir'de Düğün Gelenekleri	54
3.2.1. Kız İsteme.....	54
2.2. Nişan	57
3.2.3. Düğün	57
3.2.4. Damat Yemeği.....	58
3.2.5. Damat Giydirme	58
3.2.6. İmam Nikâhı	59
3.2.7. Düğün Akşamı	61
3.2.8. Kız Köçürme	62
3.2.9. Kalın/Başlık Parası.....	63
3.2.10. Aş Aldı	63
3.3. Ölüm Gelenekleri	64
3.3.1. Ölüm Öncesi Gelenekler	64
3.3.1.1. Vasiyet.....	65
3.3.2. Ölüm Sonrası Gelenekler.....	66
3.4. Doğum Geleneği	67
3.4.1. Ad Verme Geleneği	68
3.4.2. Ad Verme Toyu/Töreni.....	70
3.4.3. Beşik Toy	74

3.5. Ulupamir’de Bayram Adetleri.....	74
3.6. Ulupamir’de Giyilen Yöresel Kıyafetler	75
3.7. Ulupamir’de Yapılan Yöresel Yemekler.....	76
3.8. Ulupamir’de Oynanılan Oyunlar	80
3.8.1. Kökbörü (Gökbörü, Ulak) Oyunu	80
3.8.1.1. Kökbörü Kelimesinin Kökeni.....	82
3.8.1.2. İçin Yetiştirilen Özel Atlar.....	83
3.8.1.3. Kökbörü Oyununun Oynanışı.....	84
3.8.1.4. Oyunun Kuralları.....	86
3.8.1.5. Oyunun Şartları.....	86
3.8.1.6. Oyunun Başlatılması	86
3.8.1.7. Ant İçme	86
3.8.1.8. Puan Verme.....	87
3.8.1.9. Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	88
3.8.1.10. Yasaklar.....	88
3.8.1.11. Kökbörü Marşı	89
3.8.1.12. Kökbörü Marşı’nın Açıklaması	90
3.8.2. Aşık Oyunu	91
3.8.2.1. Aşık Oyununun Oynanışı.....	92
3.9. Ulupamir’de At Kültürü	93
3.10. Keçe Sanatı	97
3.10.1. Keçe Sanatının Tarihi Gelişimi.....	97
3.10.2. Keçenin Genel Özellikleri.....	99
3.10.3. Kırgız Keçesi.....	99
3.10.4. Keçenin Kullanım Alanları.....	100
3.10.5. Keçe Desenlendirme Teknikleri.....	101
3.10.5.1. Aplike Yöntemi	101
3.10.5.2. Tepme Yöntemi.....	102
3.10.6. Ulupamir’de Keçe Sanatı.....	102
3.10.6.1. Alakıyız.....	103
3.10.6.2. Şırdak.....	105
3.11. Ulupamir’de Halk Hekimliği	106
3.11.1. Nazar.....	107

3.11.2. Doğum.....	109
3.11.3. Göz Tedavisi.....	109
3.11.4. Sarılık Tedavisi	111
3.11.5. Korku Tedavisi	111
3.11.6. Baş Ağrısı Tedavisi.....	112
3.12. Atayurt Projesi	114
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	118
EKLER	130
ULUPAMİR KÖYÜ İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR.....	130
DÜĞÜN İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR.....	133
YEMEK İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR	138
KIRGIZ OYUNLARI.....	142
KIRGIZLAR'IN KULLANDIKLARI AKSESUARLAR.....	144
ATAYURT FOTOĞRAFLARI	146
ÖZGEÇMİŞ	148

TEZ ONAY SAYFASI

Ebru YILDIZ tarafından hazırlanan “Ulupamir Kırgız Türklerinin Yaşayan Gelenekleri“ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA

Tez Danışmanı: Edebiyat Fakültesi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma Sınavı tarihi

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması)

Üye: Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması)

Üye: Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı Soyad :Ebru YILDIZ

İmza :

ÖNSÖZ

Bir toplumda geçmişten günümüze, kuşaktan kuşağa aktarılan değerli bağlara, töre, alışkanlık ve ananelere “gelenek” denir. Bir toplumun geleneği, kültürü o toplumun kimliğidir. Kültür, toplumların geçmişi ve geleceği arasında köprü görevini üstlenir. Çünkü toplumlar gelenekleriyle var olmaya çalışmakta ve bunu ellerinden geldikçe gelecek nesillere aktarma çabasındadırlar.

Bu çalışmanın amacı Van ilinin Erciş ilçesine bağlı Ulupamir Köyü’nde yaşayan Kırgız Türklerinin günümüzde sürdürülen geleneklerini tespit edip derlemektir. Araştırmada, Pamir Kırgızları, Ulupamir Kırgızları’nın göç süreci ve günümüzde Ulupamir’de sürdürülen gelenekler ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans süreci boyunca ufku açan ve çalışmama önemli katkılarda bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. Enver KAPAĞAN’ a ve Doç. Dr. Mustafa KUNDAKÇI’ ya teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte hep yanımda olan ve desteğini esirgemeyen sevgili amcam Cesim YILDIZ’a ve canım aileme teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZ

İnsanlar, hayatın her alanında belli şeylerle mücadele ederler. Bazılarımızın mücadelesi kolay bazılarımızın ise oldukça zordur. Hayattaki en zor mücadelelerden biri de doğup büyüdüğümüz, ömrümüzü geçirdiğimiz yeri, hayatı terk etmek zorunda kalmaktır. Ulupamir Kırgızları da siyasi nedenlerle göçe mecbur bırakılıp Türkiye'ye göç etmiş etnik bir gruptur. 1982 yılında Türkiye'ye göç etmiş ve 1987 yılından itibaren Van ili Erciş ilçesine 35 km uzaklıkta Ulupamir köyünde yaşamaktadırlar. Çalışmamızda, Ulupamir köyünde yaşayan Kırgız Türklerinin yaşayan kültür ve gelenekleri araştırılmıştır.

Sürekli göçebe hayat yaşayan Kırgızlar, 1987 yılından sonra Ulupamir köyüne geldiklerinde yerleşik hayata geçmişlerdir. Yıllar öncesinde Pamir Yaylasında yaşayan Kırgız Türkleri bütün milletlere karşı kendilerini ve kültürlerini izole etmişlerdir. Fakat Türkiye'ye gelişleriyle yerleşik hayata geçen Ulupamir Kırgızları, yıllardır bir arada yaşadıkları bölge halkıyla kaynaşmakta ve etkileşimde bulunmaktadır. Birçok yönden, yemek kültürü, giyim kültürü, düğün ve cenaze kültürü gibi yönlerden az da olsa etkilenmişlerdir.

Çalışma 40 yıl önce Türkiye'ye gelip Ulupamir köyüne yerleşen Kırgız Türklerinin yaşayan geleneklerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Gayemiz yıllar içinde değişen her şey gibi kültürlerinde değiştiği, unutulduğu göz önüne alındığında Ulupamir Kırgızlarının o asimilasyondan kurtulup günümüze gelen ve hala devam ettirilen kültürlerini, geleneklerini gelecek nesillere atalarından kalan kültürel mirası aktarmak ve kayıt altına almaktır. Kırgızlar, çevresel etkileşimden çok fazla etkilenmemek için kültürlerini ellerinden geldikçe yaşatma gayretindedirler.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk Dünyasında Kültürden Geleneğe konusu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Pamir Kırgızları ile ilgili bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise diğer gelenekler üzerinde durularak bilgiler verilmiş olup, Ulupamir Kırgızları'nın geleneklerine yönelik bulgular ortaya konulmuştur. Tez çalışması literatür taraması ve alan araştırmasına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Kırgız, Rahmankul Han, Ulupamir, Gelenek, Kùltürleşme, Entegrasyon.

ABSTRACT

People struggle with certain things in all areas of life. Some of us are easy to fight and some of us are quite difficult. One of the most difficult struggles in life is having to leave life, the place where we were born and grew up, where we spend our lives. Ulupamir Kyrgyz are also an ethnic group that was forced to migrate to Turkey for political reasons. They immigrated to Turkey in 1982 and since 1987 they have been living in Ulupamir village 35 km from Erciş district of Van province. In our study, the living culture and traditions of the Kyrgyz Turks living in Ulupamir village were investigated.

The Kyrgyz, who constantly lived a nomadic life, settled in the village of Ulupamir after 1987. Years ago, the Kyrgyz Turks living in the Pamir Plateau isolated themselves and their culture against all nations. However, Ulupamir Kyrgyz people, who settled down after their arrival in Turkey, mingle and interact with the people of the region where they have lived together for years. In many ways: food culture, clothing culture, wedding and funeral culture, etc. They were slightly affected.

The study was prepared to determine the living traditions of the Kyrgyz Turks who came to Turkey and settled in Ulupamir Village 40 years ago. Our aim is to transfer and record the cultures and traditions of the Ulupamir Kyrgyz, which survived from that assimilation and are still continuing, to future generations, and to record the cultural heritage of their ancestors, considering that cultures have changed and forgotten like everything that has changed over the years. The Kyrgyz are trying to keep their culture alive as much as they can in order not to be affected by the environmental interaction too much.

The study consists of three parts. In the first part, the subject of Culture to Tradition in the Turkish World is emphasized. In the second part, information about Pamir Kyrgyz is given. In the third chapter, information is given by emphasizing other traditions, and findings about the traditions of Ulupamir Kyrgyz are presented. The thesis is based on literature review and field research.

Key Words ; Kirghiz, Rahmankul Han, Ulupamir, Tradition, Acculturation, Integration.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Ulupamir Köyü Kırgız Türklerinin Yaşayan Gelenekleri
Tezin Yazarı	Ebru YILDIZ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	... /... /2022
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ – KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	148
Anahtar Kelimeler	Kırgız, Rahmankul Han, Ulupamir, Gelenek, Kültürleşme, Entegrasyon.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Living Traditions of Ulupamir Village Kyrgyz Turks
Author of the Thesis	Ebru YILDIZ
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Zhyldyz ISMAILOVA
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	... /... /2022
Field of the Thesis	Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU – KARABUK
Total Page Number	148
Keywords	Kirghiz, Rahmankul Han, Ulupamir, Tradition, Acculturation, Integration.

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
A. G. E. : Adı geçen eser
C. : Cilt
CA : Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Çev. : Çeviren
Haz. : Hazırlayan
K.K. : Kaynak Kişi
S. : Sayı
s. : Sayfa
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
vb. : Ve benzeri
Yay. : Yayınları

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamız iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama kurumsal aşama olup yazılı kaynaklar taranarak konunun kurumsal çerçevesi belirlenmiştir. İkinci aşama ise uygulamalı alan araştırması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Tezimizde betimsel bir saha araştırması ağırlıklı olup konuyla ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar incelenmiş, tezimizde kullanılmıştır. Saha araştırmalarında ses kayıt cihazı ve video kamera kullanılarak yapılan görüşmeler kaydedilmiştir.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu, “Ulupamir Köyü Kırgız Türklerinin Yaşayan Gelenekleri”dir. Kırgızlar Türkiye’ye göç etmeden önce uzun bir göç süreci yaşamışlardır. Bundan dolayı farklı etnik gruplarla sürekli etkileşimde olduklarından ister istemez etkilenmişlerdir. Fakat Kırgızlar ellerinden geldikçe geleneklerine, kültürlerine sahip çıkıp, yaşamaya ve yaşatmaya çalışmışlardır. Kırgızlar yüzyıllardır süregelen gelenek ve göreneklerini günümüzde de Ulupamir Köyü sınırları içerisinde sürdürebilme gayreti içerisindeyler.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, 1982 yılından bu yana Türkiye’de yaşayan, 1987 yılından itibaren de Van ilinin Erciş ilçesinde bulunan Ulupamir köyünde hayatlarını idame ettiren Kırgız Türklerinin yaşadıkları göçleri, günümüzde devam etmekte olan ve giderek unutulmaya yüz tutan kültürlerinin izlerini ortaya çıkararak gelecek nesillere ve farklı milletlere aktarmaktır.

Türklerde de “Ulupamir Köyü Kırgız Türklerinin Yaşayan Gelenekleri” ile ilgili kapsamlı bilgilerin yetersiz olması sebebiyle bu konu tez konusu olarak seçilmiştir. Amacımız bu bilgileri ilgili kaynaklardan bulup Ulupamir’de yaşayan Kırgızların bugün yaşattıkları geleneklerin birçoğunu tek kaynaktan toplayıp elimizdeki bilgileri korumak ve bu gibi konularda araştırma yapacak olan kişilere ışık tutmak ve yardımcı olmaktır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/PROBLEMLERİ

Ulupamir Kırgızları'nın uyguladıkları geleneklerin zamanla unutulması ve bunların gelecek nesillere aktarılamaması oldukça üzücü bir olaydır. Çünkü gelenekler insanın aynasıdır. İnsan geleneğini yaşatmazsa veya yaşatamazsa giderek özünden uzaklaşmış olur.

Elde edilen veriler ve ulaşılan bilgiler sayesinde bu gelenekler kayıt altına alınarak gelecek nesillere bir rehber niteliğinde yol gösterip yardımcı olacaktır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Alan araőtirmamız Ulupamir Köyü ile sınırlandırılmıştır. Sadece köydeki Kırgız Türklerinden bilgiler alınmıştır.

Bu çalışmadaki tespit ve çıkarımlar Ulupamir Köyü'ne aittir. Başka bölgelerdeki Kırgız Türkleri ile ilgili kesin hüküm taşımamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DÜNYASINDA KÜLTÜRDEN GELENEĞE

1.1. Kültür

Kültür kelime olarak dilimize iki ayrı kaynaktan gelmiştir. Biri Amerika'dan gelmiş olup, Amerikanca kelime anlamı medeniyettir. Yani kültürden kasıt maddi kültür olan medeniyettir. Öbürü ise Fransızca'dan gelen kültür olup, Türkçe karşılığı irfan demektir. Fransızcanın kültürden kasıtı manevi kültürdür (Meriç, 1986:15).

Kültür; tarihsel ve toplumsal bir süreç içinde sürekli gelişme gösteren maddi ve manevi tüm değerleri oluşturmada, gelecek nesle aktarmakta kullanılan, insanın etrafına hakimiyet niceliğini belirten araçların tümüne denir.

Cemil Meriç (1986:9)'e göre kültür, güvenilmez bir misyondur. İnceleyemezsiniz çünkü öğeleri sınırsızdır. Betimleyemezsiniz çünkü durağan değildir. Sözcüklerle anlamlandırmaya çalışırsanız elinizde havayı tutmuş gibi olur boşa çabalamış olursunuz.

T.S. Eliot (1981:20-27)'a göre kültür, içinde bulunduğu topluluğun dini yönden tezahür etme şeklidir. Din kültüre mecburiyet duyar, tüm insanları buhran ve kederden kurtarır.

Kültür, toplumları birbirinden ayırmaya yarayan, o toplumun belli noktalarını simgeleyen niteliklerdir. Bundan dolayı kültürel bağlılık tüm toplumlar için oldukça önemli bir husustur (Topçuoğlu, 1975:88).

Kültür, bir ulusun neşesidir, ömrünün ilacıdır; azat edilip güçlenmesinin en büyük sebebidir. Canın ruhtan çıkışından nasıl ki ruh yaşayamazsa, kültürün verimsiz oluşunun sonucunda da kalıcılık beklenemez (Saffet, 1933:3-51).

Krober'e göre kültür, öğrenilmiş ve zamanla devredilmiş devinimsel tepkimeler, bağımlılıklar, düşünceler ve özendirilen hareketlerin tümüdür (Başaran, 1975:20).

Yılmaz Öztuna (1977:6)' ya göre kültür, “bir ulusun ömrünün maddi olmayan kısmının bütünüdür”, der. Bir toplumun zanaatı, gelenekleri, fikri ve akidelerinin, kavrayış ve tutumlarının bütünü o ulusun kültürüdür.

Kültür, insanoğlunu hayvandan ayırt eden, yalnızca insana özgü bir niteliktir. Kültür, toplumdaki insanlar tarafından pay edilen ve bir sonraki nesle aktarılan simgeler dizgesidir (Erdentuğ, 1981:35).

Hilmi Ziya Ülken (1948:7)'e göre kültür, bir ulusun içinde bulunduğu uygarlık koşullarına göre oluşturduğu tüm dil, gelenek, zanaat, felsefe ve bilgilerin toplamıdır.

Kültür tüm hayatımızın en önemli yönüdür. Bir toplumun geleneği, sanatı, bilimi, edebiyatı, ahlakı, değerleri, müziği, oyunu, mimarisinden vb. özelliklerinden meydana gelir. Kültür, bizi toplum olarak bir tutan en güzel bağdır. Bu özelliğiyle kültür, bizi bir arada tutarak ve bütünleştirerek toplumsal bağlarımızın güçlü olmasını sağlar. Dolayısıyla sosyolojik açıdan oldukça önemlidir. Çünkü kültür olmadan toplumsal ahengin oluşturulması ve devam ettirilmesi mümkün değildir. Kültür, insanoğlunun meydana getirdiği şeylerden ibarettir. Kültür etkin bir yapıda olduğu için devamlı bir değişim ve gelişim içindedir. Kendini geliştirip yenilemezse zamanla gelişen şartlardan dolayı o ulusun isteklerine yanıt veremez duruma gelir. Bundan dolayı yenilenmek zorundadır.

Kültür, insanın bakış açısını da etkiler. Hayatımıza istikrarlılık kattığı gibi dünyayı anlamlandırmamız için gerekli olan temelleri, değerleri ve amaçları da sağlar. Bize bir rehber gibi yol gösterici olarak farkındalık katar.

Kültürün bir diğer özelliği çevre şartlarından ve tabiattan bağımsız bir şekilde yaşayamaması ve anlatılamamasıdır. İçinde hayatımızı sürdürdüğümüz çevre, kültürümüzü doğrudan ve dolaylı olarak muhakkak etkilemektedir. Buna en güzel örnek ise hayatını hayvancılık yaparak sürdüren insanlar veya toplumlardır. Hayvancılık yapan toplumların en önemli özelliği hayvanlarının beslenebilmesi için devamlı yer değiştirmeleridir. Bundan dolayı “göçebe hayat” dediğimiz kültür ortaya çıkmaktadır. Göçebe hayat yaşayan insanların en belirgin özelliği savaşçı bir yapılarının olmasıdır. Bu da onların kültürlerinin en bariz özelliklerindedir. Şehirde yaşayan insanların şehir

kültürünü, kırsalda yaşayan insanların ise oranın kültürünün bir tamamlayıcısı özelliğinde olmaları, çevrenin kültür üzerindeki etkisine örnektir.

Kültür, her vakit ve her toplumda özünü belli ederek, üzerimizde bir kimlik niteliği taşır. Çünkü yaptığımız hareketler, sergilediğimiz tavırlar mutlaka kültürden etkilenerek şekil alır. Yani insanlarla nasıl iletişim halinde olacağımızı kültür belirler. İçinde bulunduğumuz mekana, zamana ve insanlara karşı nasıl davranılmasını kültürden etkilenerek öğreniriz.

Kültürün devam etmesi için ilk koşul geleneklerdir. Çünkü kültürün yaşatılması ve geleceğe aktarılmasında gelenekler önemli rol oynar. Bireyler yaşadıkları toplum içinde rencide olmamak için geleneklerine uyup bunların gelecek nesle aktarılmasına yardımcı olurlar. Gelenekler, kültürün devamı için bir araç niteliğindedir.

Kültürün Özellikleri

1.Kültür, doğuştan gelen bir şey değildir. Toplumlar arasında nesilden nesle aktarılan kültür, sonradan toplum içerisinde ve eğitim ile öğrenilen bir olgudur.

2.Kültür, insanoğlunun etkileşiminden meydana gelir. Bundan dolayı bireysel ve toplumsal bir yapıya sahiptir. Ayrıca her topluluğun kendine özgü bir kültür yapısı mevcuttur.

3.Kültür, dil aracılığıyla taşınır ve yayılır. Birçok değer yargımız yalnız dil ile ifade edilerek yaşatılır.

4.Kültür, sadece bireylere hizmet ve fayda sağlayarak varlığını sürdürebilir ve insanoğlunun psikolojik, toplumsal, biyolojik yönlerini gidererek onları doyum noktasına ulaştırır.

5.Kültür, durağan bir yapıda değildir. Sürekli değişim ve gelişim içerisinde kendini yenilemek zorundadır. Bu değişimin oldukça yavaş oluşması ve topluma göre şekillenmesi gerekir (Yayla, 2010:7).

1.2. Kùltür Kaynaşması

Geçmişten bugüne tüm milletlerde insanın kendini özgür bir kişi olarak içinde bulunduğu topluluğa ya da kültürel yaşantıya ait hissetme ihtiyacı topluluk olmanın ilk şartlarındandır (Oğuzkan, 1993: 92). Aynı toplum içerisinde birlikte yaşayan fakat farklı ya da benzer kültürleri benimseyen insanların karşılıklı olarak kültürel etkileşim ve iletişim kurarak belirli bir kültür yapısına ayak uydurmaları ya da onu benimsemeleri kültür kaynaşması olarak adlandırılır.

Kültürel kaynaşmada toplumların huzur içinde yaşamaları için öncelikle birbirlerini oldukları gibi kabul etme, farklı din, dil yapısına karşı anlayış ve tolerans esas olup, kültürel değerlerle birlikte evrensel değer yargıların özümsemesi söz konusudur (İlkhan, 1995: 7).

Milletler arasında her toplum milliyetçi yaklaşımlarla benimsediği kültürünü birçok açıdan diğer toplumların kültürlerine karşı üstün gördüğü muhakkaktır. Buna karşı birçok klişe fikirlere dayanan, “dağınık Yunanlar”, “duygusal İtalyanlar”, “esrarengiz Şarklılar”, “açgözlü Yahudiler” gibi farklı yorumlarda bulunmuşlardır (Abeles, 2009:65).

Her milletin kendine has, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar taşıyıp, önemseyerek koruduğu pek çok değerleri ve davranış kalıpları vardır. Bu kalıplar gelenek, görenek, kültür, tarih, din, dil ve felsefi inanışlar şeklinde sıralanabilir. Her toplum içerisinde bir kısım farklılıklar olması kültürel çeşitlilik açısından lüzumludur. Bundan dolayı laik bir hukuk devletinin yapması gereken şey, farklılıkları zenginlik olarak kabul edip, kültürel çeşitliliği, halkının güvenliğini korumak, eğitimine, kültürel politikasına vb. sahip çıkarak demokrasiyi sağlamaktır (Küçük, 2011: 228-239).

Etnisite kavramına göre, bir coğrafyada bulunan ırk, din, dil, gelenek ve görenek gibi hususlar göz önüne alındığında farklı bir dil, din, kültür, gelenek ve renge sahip olan milletler, topluluklar düşmanımız değildir (Güvenç, 1996: 28). Bu hususta Uluslararası coğrafyada tüm kültürler iç içe geçmiş olup hiçbir millet din, dil, kültür ve ırk yönünden benzer bir yapıda olmadıkları gibi tek parça ve saf da değillerdir (Eagleton, 2005: 25).

Kültür kaynaşmasına sebep olan belli durumlar mevcuttur. Doğal afetler, savaşlar ve buna bağlı olarak göçler, turizm, ekonomi, siyasi, işçi göçü, beyin göçü gibi

birçok değerin dünyaya yayılmasını sağlayan globalleşme ve onunla bağlantılı olan internet ağının toplumu milletlerarası ilişkilere ve müşterek kültürlerin münasebetlerinde oldukça önem kazanarak çeşitlenir ve değer kazanır. Bu sebeplerden dolayı kültürel kaynaşma bir hayli yoğun ve çeşitlilik gösterir (HAK, 2004: 1,4).

Günümüzde kültür kaynaşmasını destekleyenler olduğu kadar buna karşı çıkanlarda mevcuttur. Birçok toplum, kültür kaynaşması sonucunda ırk, din ve milletlerarası farklılıkların korunması, ekonomik korunma, gçlerin denetlemesi, dinsel ve etnik bütünleşmeye tepki göstermişlerdir. Sebebi ise kültür kaynaşmasının küreselleşmesinden doğan yersiz yurtsuzlaşma ve hibrit gibi birtakım risklere sebep olacağı düşünülmektedir (Tural, 2006: 68,74,75).

23 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'yla birlikte 37. ve 45. maddelere göre farklı ırk, kültür, lisan dikkate alınmadan sadece din konusunda hassas davranarak Türkiye hudutları içerisinde Rumlar, Süryaniler, Ermeniler, Yahudiler gibi birçok milletin hak, özgürlük ve kültürel hayatları uluslararası teminat altına alınıp resmi olarak T.C yurttaşı kabul edilmişlerdir (Atase, 1983: 4; Millas 1989: 169; Sofuoğlu, 1996: 140; Akbulut, 1998: 169; İter, 1999: 30; Yıldırım, 2000: 6; Tural, 2001: 10-43; Genç, 2005: 16-24; zyılmaz, 2008: 178; Bilgin, 2008: 50,69,156,186).

Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına oldukça saygılı bir devlet olup sosyal ve kültürel değerleri ile ırkı, lisanı ve kültürü ne olursa olsun öz hudutları içerisinde yaşayan ve kendini Türk olarak kabullenen herkesi anayasaya dayanarak Türk vatandaşı kabul etmektedir (HAK, 2004: 146; Bilgin, 2008: 68,73).

Türkiye sınırları içerisinde bulunan birçok azınlıktan dolayı kültürler arasında meydana gelen entegrasyondan ötürü kültür kaynaşması oldukça önem kazanmıştır. Gerek ülkeye sonradan gelen, gerekse diğer topluluklar arasında kültürler arası kaynaşmalar ağırlık kazanmıştır. Buna bir örnek verecek olursak, 1982 yılında Pamir'den Türkiye'ye göç eden Kırgızlar bugün Türk halkından oldukça etkilenmiş ve kültürel bakımdan içinde bulunduğu halkla kaynaşmıştır. Yöre halkına uyum sağlayarak kültürel etkileşimde bulunsalar da kendi içerisinde kültürlerine sahip çıkıp özlerini devam ettirme gayesindedirler.

1.3. Gelenek

Gelenek, bir toplumda eskiden beri var olup kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar geçerliliğini sürdüren kültür, örf, adet, alışkanlık ve tutumlardır. Bugün birçok alanda geleneklerin sürdürüldüğü görülmektedir. Bu geleneklerin ömürleri düşünülecek olursa, binlerce yıllık bir maziyi taşıyan gelenekleri görmek mümkündür.

Gelenekler, geniş kültür biçimlerini terennüm eder. İçerisinde apayrı birçok sosyal kuralı da bulunduran yönlemsel yapılardır. Gelenekler çoğunlukla sert ve durağan bir yapıdan meydana gelir. Değişime çok açık olmadığından dolayı bir değişim söz konusu olduğunda bu da çok yavaş meydana gelmekte olup değişim alanı da oldukça sınırlıdır. Çünkü gelenek zaman içerisinde kalıplaşarak kültürel gruplara tahavvül eden sosyal kurallardır. Bu sebeple meydana gelip gelenekleşmesi oldukça zaman almaktadır (Uğurlu, 2010:8-82).

Geçmiş zamanın geleneklerine baktığımızda Batı'da veya Doğu'da geleneği yoğuran ve geliştiren kuruluşlar çoğunlukla dini-mistik kuruluşlar olarak tezahür eder (Smith, 2009:68). Dinsel geleneklerine bağımlı olarak yaşamayı tercih eden topluluklar, kişinin yapması gereken hareketlerin uygunluğunu, hem kültüre göre incelerken hem de dini inançlara göre inceler. Bu da dini yönü ağır basan öbeklerin, kişinin üstündeki toplumsal ağırlığın giderek artmasına sebep olur. Şöyle ki bireyin geri durması gereken hareketler, bununla birlikte vebal olarak açıklanmaktadır (Uğurlu, 2010:8-82)

Gelenek toplumsal kuralları, hakin olduğu dini ve kültürel değerleri ile içinde bulunduğu toplumda hakimiyetini uzun bir müddet koruyabilmektedir (Örnek, 2000:126). Geleneğin, kültür terekeleri olması, onların moda veya buna eşit olan başka bir kurala göre de apayrı olduğunu belirtir (Shils, 2003:114).

1.4. Geleneğin Yapısı

Gelenekler kavramı üzerinde birçok antropolog ve sosyolog da durmuştur. Sosyolog A. Giddens' in gelenek kavramı üzerinde duranlardan biridir. Giddens' in gelenek ile ilgili düşüncesi şu şekildedir: "İnanılan bir düşünce veya yapılan bir davranış geleneksel ise, değişen ve gelişen hayat şartları içerisinde dayanıklılık göstererek devamlılığını sağlayabilmesinden kaynaklanmaktadır. Gelenekler doğal vasıflara

sahiptirler: ‘Gelişirler ve olgunlaşırlar veya zayıflar ölürlər’. Bundan dolayı, bir geleneğin tamamiyeti ya da eşsizliği yaşayan geleneğin kaç zamandan beri var olduğundan çok onun gelenek olarak belirtilmesi önem arz eder” (Aysoy, 2003:35).

Kültüre dayanan bir çalışmanın gelenek özelliği yansıtmasının ilk koşulu olaylar ve zaman karşısındaki dayanıklılığı ve devamlılığıdır. Bir davranışın gelenek olabilmesi için minimum üç kuşak sürdürülmesi gerekir (Uğurlu, 2010:8-82).

Geleneğin yapısında muhtemel öncelik varlığını devam ettirip ve bunu olduğunca uzun süreli yapmasıdır. Fakat günümüzde değişen yaşam koşullarından dolayı modern dönemin getirdiği bilimin ve aklın etkisiyle geleneklerin geçerliliği ve ömürleri giderek kısalmıştır. Bilim ve aklın ön planda olduğu günümüzde ileri yaş(yaşlı) dediğimiz kesimin düşünceleri daha çok gelenekçi, eski kafalı şeklinde görülmektedir. Bugün bu bilim ve akli savunanlar ile aneleri savunanlar arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Çatışmanın sebebi ise değişim dürtüsü ve değerler düzenine bağlılık anlayışıdır (Uğurlu, 2010:8-82).

1.5. Görenek

Görenek, bir şeyi geçmişten bu yana görüldüğü gibi yapma alışkanlığına denir. Görenekler geleneklere göre daha esnek bir yapıdadır. Uygulanan bir görenek yıllar sonra devamlılığını sürdüremeyip ortadan kalkabilir. Göreneklerin zorlayıcı ve baskıcı bir yönü yoktur. Bir şeyi uygun olduğu gibi yapar fakat mutlaka yapmak zorunda değildir (Örnek, 2000:126).

1.6. Adet

Adet; alışılmış, olagelmiş şey anlamına gelir. Adetler özünü geleneklerden alır ve ona göre şekillenir. Geleneğin tersine düşen bir hareket adet sayılmaz. Adetler meydana geldiği toplumda yayıldığından dolayı bir ülkede veya toplumda bütün halk kesiminde bunlara denk gelmek mümkündür. Adetlerde asıl amaç toplumun huzurunu ve birliğini korumaktır. Bir şeyin adet olabilmesi için ilk öncelik, geleneğe mutabık ve geniş bir alana yayılmış olması gerekir (Artun, 2005:121).

Adetler, pek çok sosyal muhtevalı ilişkileri düzenlemekte, denetlemekte ve idare etmektedir. Toplumsal hayatın bir sıra şeklinde ilerlemesinde, kuralların

uygulanmasında adetler etkilidir. Karşılama, yemek düzeni, kutlama, kız isteme, evlenme tarzları, selamlaşma, bayramlar, merasimler, yas tutma gibi olaylar karşısında verilecek tepkiler ve söylenmesi gereken sözler adetin kapsamına girer (Örnek, 2000:125). Bu davranış şekilleri toplum tarafından benimsenip kabul gördükten sonra adetten sayılır.

1.7. Türk Kültüründe Gelenek

Türklerle alakalı en eski kalıntılara Çin eserlerinden ulaşmaktayız. Kaynaklara göre Türklerin tarihi milattan önce üç bin yıllarına kadar dayanmaktadır. “İlk Türkler dediğimiz atalarımız günümüzde Orta Asya’da bulunan Tanrı Dağları ile Altay Dağları arasında hayatlarını sürdürmüşlerdir. Tarih öncesinde kazı yapan bilim adamlarının ulaştığı bilgilere baktığımızda, Türklerin beyaz soydan geldiğini ve geniş başlı, orta boylu insanlar”, olduğu yönünde açıklama yapmışlardır (Güngör, 2003:11). Çin kaynaklarında Türklerden oldukça bahsedilmesinin ve çeşitli bilgiler verilmesinin sebebi Türk boylarının Çin ile sınır komşusu olduğundan dolayıdır. Çin ve Eski Türk Kitabelerinde ulaştığımız bilgilere baktığımızda ilk Türklerin de Orta Çağ devrindeki Türkler gibi göçebe hayatı sürdüren, avcılık ve hayvancılıkla yaşamlarını devam ettiren bir kavimdir (Uğurlu, 2010:146).

Türklerin yerleşme şekline ve tarımla ilgilenmesiyle alakalı elimizde yeteri kadar bilgi mevcut değildir. Zira tüm Türk soylarının yerleşik hayata geçtiğini ve buna uygun bir üretim şeklini kabullendiğine dayanan yeterli bilgi bulunmamaktadır. Türk devletlerinin ya da Türk kabilelerinin yerleşik hayat şeklinde bir yaşamı kabullenmeleri umumi bir şey olmadığından eski Türk kültürüne yerleşik bir yaşam kültürünü taşıdığını söylemek oldukça zordur. Göçebe hayatın geçim kaynağı olan hayvancılıktan dolayı yaz ve kış mevsimlerinde zaruri yer değişiklikleri yaptıklarından dolayı yerleşik hayat çok da muhtemel değildir. Göçebe hayat tarzına sahip olan Türkler bu göçebeliğin yanında savaşçı bir özelliği de sahiptirler. Bu savaşçı özelliklerinden dolayı bir savaş aleti olarak kullanılan atlar oldukça önemlidir. Örneğin; Avrupalılar Hunları, “ata yapışık kavimler” şeklinde isimlendirmişlerdir. Sebebi ise Hunlar’ ın uyuma, yeme, içme, danışma gibi birçok işlerini at üzerinde yaptıklarından dolayıdır (Ögel, 2001:80-1).

Atın sağladığı birçok fırsattan dolayı Türkler, oldukları yerde egemenliklerini daha kolay kurma fırsatını elde etmişlerdir. Fakat bu göçebe yaşamın birtakım Türk

Kağanlarınca değerli karşılanmadığını görmek mümkündür. Örnek verecek olursak Türk boylarının ötüken ve etrafında yerleştiklerini, Çin bölgesine gitmediklerini kararlılıkla dile getirmişlerdir (Uğurlu, 2010:145).

Türk Devletleri göçebe hayattan yerleşik hayata geçtiklerinde ister istemez kültür ve geleneklerinde birtakım değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler kaçınılmaz olup farklı geleneklere zemin hazırlamaktadırlar (Uğurlu, 2010:148).

Çin Uygarlığının etkileyciliği Türk soylarını sürekli olarak bu ülkeye karşı göçe teşvik etmiş fakat bunun neticesinde ya tutsak olmuş ya da asimile olarak yok olmuşlardır. Buna örnek olarak Tabgaçlar verilebilir. MS ikinci asırdan sonra Hunlardan ayrılarak istiklalini kazanan Tabgaçlar, Çin Uygarlığı üstünde bir zorlama uygulayarak Çin'in iç kısımlarına doğru ilerlediler. Fakat bu ilerleyiş gün geçtikçe hiç iyi neticeler doğurmamıştır. Çünkü Çin ile bir hayli yakın ilişki kurmaları günlük yaşantılarına oldukça alıştıklarını sağlar. Bundan dolayı zamanla bazı Tabgaçlar Çin'e karşı büyük ilgi duyduğundan öz milletini ve kültürlerini küçümsemişlerdir. Türklerin giydikleri yöresel kıyafetlerin giyilmesini engelleyerek Çinliler gibi giyinmeleri için onlara baskı yapmışlardır. Çin medeniyetinin gelenekleri onları o kadar etkilemiştir ki uygarlığın yalnız Çin'de olduğunu zannedip Türklerin de onların yaptığı şeyleri taklit edip yaptıkça onlara benzeyip medeni olacaklarını zannetmişlerdir. Bundan dolayı Tabgaçlar, Çin'in kültür ve geleneklerini özümsemeye çalışarak öz kültürlerinden uzaklaşıp asimile olmuşlardır (Güngör, 2003:23).

Tabgaçlara karşı yapılan asimilasyondan sonra Kağanlar, Çin Devleti'ne karşı sürekli uyanık bir şekilde beklemiş, kültürlerinden uzaklaşacak şeyleri yapmamaya çalışarak Türk'e ait bir yerleşik yaşam sürdürmeyi amaçlamışlardır (Uğurlu, 2010:148).

Yerleşik hayata geçen Türk soyları ve devletleri, tarım ve ticaretle ilgilenmeye başlamışlardır. Tarım yapmak için gerekli tarım aletlerini Çinlilerden istemişler fakat Çinliler aletleri vermeyi reddedince savaşların çıkması kaçınılmaz olmuştur. Çinliler Türklere her ne kadar bu konuda yardımcı olmamış olsa da Türklerin tarımla ilgilenmeye başladıkları hususunda elimizde yeteri kadar tarihi doküman ve kanıt vardır. Altay çevresinde Batı Türkistan'da yapılan kazı çalışmalarında elde edilenlerden ve eski zamanlarda Türklerin hayat sürdüğü ülkelerde tarımın var olduğuna dair mutlak belirtiler mevcuttur. Eski Türklere ticaretin ilk olarak 7.yy'da canlandığı söylenebilir.

Doğu ile Batı arasında ticaret yolu takriben Türklerin himayesine geçmiştir (Baykara, 2005:149). Yapılan bu ticaretlerde Türkler ilk olarak Çin, Bizans, Roma paralarını kullanırken 7.yy'dan sonra öz paralarını bastırarak kullanmaya başlamışlardır (Uğurlu, 2010:149).

İlk Türk parasını basan Türgeşler, ticaretin ilerleyerek büyümesini ve artan kârdan dolayı şehirleşme oranının artmasına sebep olmuşlardır. Yerleşik yaşam bilhassa Batı Türkistan topraklarında teşekkül etmiştir. Türklerin Batı coğrafyasında yerleşik düzene geçmesinde, ticaretin oldukça gelişmesi ve başka kültürlerle kaynaşması bu konudaki önemli faktörlerdendir. Bunun haricinde henüz konar-göçer yaşamı devam ettiren pek çok Türk toplumu olmasının yanında, yerleşik yaşamın deneyimlenmesi ve buna karşı yapılan adımların atılması ciddi bir ilerlemedir. Ayrıca ananevi Türk hayat tarzında da yepyeni bir geleneğin başlangıcıdır (Uğurlu, 2010:149).

Göçebe hayat kültüründen, yerleşik şehir kültürüne doğru adımlar atılmaya başlanmıştır. Türkler, içinde buldukları zamana göre hareket eden bir hükümet politikası oluşturmaya çalışmışlardır. Bu sebeple Türkler, etrafındaki birçok yeniliği tecrübe etmekten kaçınmamışlardır. Yapılan bu deneyimlerin bir sonucu da Türkler tarafından kabullenilen İslam dinidir. Esasında Türklerin İslam diniyle buluşması 6.yy dayanmasına rağmen, Emevilerin baskın ve ayrımcı ülke siyasetinden dolayı İslam dini Türkler içinde ancak 9-11.yy arasında yayılım göstermiştir. İslam dininin Türk devletleri arasında yayılım göstermesi 9.yy'da başlamıştır. Sebebi ise Karahanlılardır. Çünkü Karahanlı Halifesi Saltuk Buğra Han'ın İslam dinini benimseyip daha sonra Karahanlı hükümetinin İslamı resmi din ilan etmesiyle İslam dini aniden Türkler arasında yayılım göstermiştir (İnan, 1952:20).

Türklerin İslamiyet'i seçmenlerinin iki nedeni vardır. İlki, Gök Tanrı dininde olduğu gibi İslamiyet'te de Tek tanrı şeklinde olmasıdır. İkincisi ise Abbasiler zamanında Türkler ve Abbasilerin dostluk bağları ve yoğun diyaloglarıdır. İslamiyet Türkler arasında yayılım gösterip, hakimiyet kurdukça birtakım sorunları da yanında getirmiştir. Örneğin göçebe hayatı devam ettiren Türkler, bu şekilde İslam dinini yaşamakta zorluk çekmişlerdir. Sürdürdükleri gelenekler ile İslam geleneği arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Fakat Türkler İslam dinine oldukça sıkı bir şekilde bağlandıklarından dolayı zaman içinde eski yaşam şekillerini değiştirerek İslam'a uygun

yaşamaya çalışmış yalnız eski geleneklerinden bütünüyle kopamadıklarından dolayı bu gelenekleri farklı bir şekilde değiştirerek İslam dinine uydurup yaşamayı sürdürmüşlerdir. Bunun sonucunda Sufizm meydana gelmiştir. Hilmi Yavuz'a göre İslamiyet ve Türklerin geleneksel yapısı arasında oluşan uyum sorunu, Türklerin yerleşik hayata geçmesinden sonra farklı bir biçimde şekillenmiştir (Yavuz, 2009:13).

İslam dinini kabul eden Türkler, eski yaşayışlarını ve ananelerini zamanla değiştirerek ve buna devlet politikalarından başlayarak tüm yaşamlarını tekrar oluşturma adımları atmışlardır. Bu değişimlere günlük hayat, mimari, sanat, dil ve edebiyattan başlayarak İslam diniyle geleneksel bir yapıya kavuşturmuşlardır. Türkler bu şekilde bir nevi yepyeni bir gelenek oluşturmuşlardır (Uğurlu, 2010:151).

Türkler İslamiyet'i günlük hayatlarıyla bütünleştiren bir millet olup bunu da çok başarılı bir şekilde yapmışlardır. Mesela göçebe hayattan dolayı gittikleri yaylalarda camiler inşa etmişlerdir. Bunun en güzel örnekleri Alaiye ve Serez(Siroz) yaylalarında yapılmış olan camilerdir (Baykara, 2005:174).

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra yaptıkları en önemli yenilik, devlet politikalarında meydana gelmiştir. Eskiden düzensiz bir şekilde yaşayan, birbirlerinden ayrı ve hasım olan Türkler, İslâmiyet'ten sonra güzel birliktelikler kurarak, güçlü ve sağlıklı hükümetler inşa etmişlerdir. Fakat sonrasında da İslam dinindeki şeriat ile ananevi Türk yasaları olarak adlandırılan töreler çatışmıştır. Şeriat ve törenin karşı karşıya geldiği durumlarda Türk hükümetinin hükümdarları zaman zaman zorlanmışlardır. Böyle durumlarda töreye göre hareket eden hükümdarlar, aşırı İslamcı çevrelerden gözdağı almışlardır. Esasında hiçbir Türk hükümdarı şeriata karşı çıkmamıştır. Sadece din ve devlet işlerini birbirinden ayırmaya çalışmıştır (Uğurlu, 2010:152).

Türk hükümdarları birçok tenkit ve zıt görüşlere karşın İslam dininin içinde ananevi Türk hükümet yönetim biçimlerini kullanmayı ve İslam'ı bu anlamda Türkleştirmeyi sürdürerek yeni bir gelenek getirmeyi başarmışlardır. Bu gelenek değişimlerinde en önemli rol Padişahlara düşmüştür. Çünkü düzenledikleri kanun ve yasaları İslam kültürüne göre şekillendirmişlerdir. Bu durumun sorumluluğu da oldukça büyük ve ağırdır. Çünkü Türk geleneklerine göre bir İslami gelenek oluşturup 'Türk

İslam'ı' diye adlandırılan yepyeni bir sistem meydana getirmişlerdir (İnalcık, 2000-1-1:161).

Türkler Osmanlı zamanında nasıl ki İslamiyet'le bütünleşmiş bir gelenek oluşturmuşlarsa, bütün çağdaş gelenekle bütünleşen bir Türk-İslam geleneğini oluşturmaya çalışmışlardır. Osmanlı imparatorluk olduğundan dolayı milliyetçilikten çok geniş alana yayılmak amacıyla ümmetçilik ve Osmanlılık gibi düşünceleri mevcuttur. Çünkü milliyetçilik fikrinde sınırlı bir toprak parçası önemliyken, dinde bu kısıtlama ortadan kalkarak sınırlar genişler. Osmanlı da bundan haberdar olduğu için topraklarını korumak amacıyla, başta Osmanlılık geleneğini oluşturmuş fakat başarısız olunca ümmetçilik geleneğini uygulamaya çalışmıştır (Sevig, 1951:210; Smith, 2009:77; Altungtaş, 2004:187; Uğurlu, 2010:154).

MÖ dönemlerde çoğunlukla Güney Sibirya'da bulunan Yukarı Yenisey Havzasını anayurt olarak kullanan Kırgızlar, Tanrı Dağları ile Tannu-Ola ortasındaki mıntıkada özgür bir hükümet kurarlar. Fakat hükümetin yıkılmasıyla siyasi otoritelerini yitirince uzun seneler boyunca hayatlarını göçebe olarak devam ettirmişlerdir (Kara, 2013:1751).

Kırgız Türkleri oldukça aktif bir hayat şeklini benimsemiş, bu aktif hayat bazen yararlarına bazen de zararlarına olmuştur. Çünkü Kırgız Türklerinin, eskiden beri yaşam sürdürdükleri Tanrı Dağları birçok kavmin ve uygarlığın rastlaştığı, savaştığı bir alan olduğundan oldukça haşin çekişmelerden geçmiştir (Caferoğlu, 1965:40).

Bugünkü Kırgız Türklerinin meydana gelişi yaklaşık 6. ve 7.yy dayanarak, göçebe yaşamlarından pek bir şey yitirmeden varlığını sürdürmektedir. Türklerin hükümet geleneğinde, devlet yönetiminde yararlanılan kavramların meydana gelmesinde Kırgızlar, oldukça etkilidirler (Akmataliyev, 2001:451).

Kırgızlar özgürlüklerine oldukça düşkündürler. Bundan dolayı at onlar için çok önemlidir. Zengin bir folkloru sahip olan Kırgızlar, yaşamlarını göçebe şekilde devam ettiren bir halktı. Fakat Rusların gelmesiyle yerleşik yaşama geçen Kırgızların günümüzde hemen hemen tamamına yakını yerleşik yaşamı benimsemiştir (Kapağan, 2015:26-29).

İKİNCİ BÖLÜM

PAMİR KIRGIZLARI

2.1. Göç

İnsanların sürdürdükleri hayatlarını, alışkanlıklarını psikolojik, sosyal ve kültürel düzenlerini geride bırakma olayına “göç” denir. İnsan veya herhangi bir canlının doğup, hayatını devam ettirdiği yer arasında güzel bir bağ vardır. İnsanın yaşadığı çevre ile ilişkisi oldukça önemlidir (Güvenç, 1996:21).

Tarihin en eski dönemlerinden beri süregelen ve günümüzde de hala devam eden göç faktörü farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Savaşlar, ekonomik zorunluluklar, iklim değişiklikleri gibi çeşitli nedenlerle insanlar, gönüllü veya zorunlu olarak yaşadıkları, doğup büyüdüğü toprakları terk etme mecburiyetinde kalmışlardır.

Göç olayı farklı şekillerde yorumlanır. Kimi insanlara göre göç, modernleşmenin koşulu sayılırken, kimilerine göre de sürdürülen geleneksel düzenin bozulması, iki kültür arasında kalarak ne şehirli ne köylü olamaması şeklinde ifade edilir. Kimilerine göre de göçün sonucunda gerçekleşen bu durum modern ve geleneksel hayatın karma birleşimine sebep olduğu düşüncesindedir (Bal, 2008:106).

Göç, en başta mekan değiştirmekle başlar. İnsanlar birçok farklı sebepten dolayı yaşadıkları yerden başka bir yere gitmektedirler. Göç olayı sürekli olmanın yanında geçici de olabilir. Çalışmak için yapılan mevsimsel göçler ve eğitim için yapılan kısa zamanlı mekan değiştirmeler de göç sayılmaktadır (Sağlam, 2006:34). Göç olayı sadece bir yere has değildir. Göç, insanoğlunun bulunduğu her yerde meydana gelir. Birçok göç sebebi bulunmakta olup bu sebepler bütün dünyada benzer özellikler taşımaktadır (Yüksel ve Elvan, 2012:165).

Birçok göç çeşidinden bahsetmek mümkündür. Bunlar, iç göçler ve dış göçler şeklinde ikiye ayrılır. İç göçler: mevsimlik göçler, sürekli göçler, emek göçleri, zorunlu-gönüllü göçler şeklindedir. Dış göçler ise beyin göçü, işçi göçü, mübadele göçü şeklinde adlandırılmaktadırlar.

Yaşanan tarihin her döneminde görülen bu göç hareketleri sanayi devriminden sonra hızlanmış ve özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi sayesinde daha da yoğunlaşarak 20.asrın üçüncü çeyreği "Göç Çağı" şeklinde nitelendirilmesine sebep olmuştur (Castles ve Miller, 2008:405).

Göçmenlerin dünyadaki dağılımı incelendiğinde, işgücü ihtiyacı nedeniyle göçmen kabul eden gelişmiş ülkelerin dünyadaki göçmen nüfusunun büyük çoğunluğuna ev sahipliği yaptığı, fakat düzensiz göçmenlerin yani mültecilerin ise büyük çoğunluğunun gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde bulunduğu görülmektedir. BM raporlarına göre dünyada en çok muhacir tahaffuz eden ülkesi 47 milyon göçmen sayısı ile Amerika iken, en çok sığınmacı tahaffuzu ise 3,5 milyon sığınmacıyla Türkiye'dir (Adıgüzel,2016: <https://tr.euronews.com/2018/06/19>).

1934 yılında çıkarılan iskan kanunu kapsamında Türkiye'nin nüfusunu arttırmak amacıyla yurt dışında yaşayan Türk ve Türk kültürüne bağlı Müslümanların göçmen olarak kabul edilmesinin önü açılmıştır. 1950 yılına kadar geçen süre zarfında Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'dan toplamda yaklaşık 460 bin Türk göçmenin karşılıklı anlaşmalarla Türkiye'ye kabul edildiği görülmektedir. Müteakiben 1952-1969 yılları arasında serbest göçmen olarak Yunanistan'dan 25 bin Türk göçmen ve 1950'de başlayıp 1989'a kadar geçen süreçte fasıllı olarak Bulgaristan'dan göçe zorlanan yaklaşık 715 bin Türk Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilmiştir (Doğanay, 1996:7-10).

SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi nedeniyle Pakistan'daki mülteci kamplarında bulunan Türkmen-Kazak-Özbek ve Kırgızlardan oluşan toplam 4163 nüfuslu bir grup Türk soylu göçmen 1982 yılında çıkarılan özel bir kanunla Türkiye'ye kabul edilerek, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine iskanlı olarak yerleştirilmiştir (Öztürk, 2014:51; <http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar>).

Doğu Anadolu bölgesi'nde bulunan Van ilinin Erciş ilçesinin Altındere köyüne yerleştirilen Kırgız Türkleri de bu iskanla gelen Kırgız Türkleri devlet tarafından Erciş ilçesinin Altındere köyüne yerleştirilme kararı alınmıştır. Sonrasında devlet tarafından Kırgız Türklerine hayvancılığı devam ettirmek amacıyla altı ahır üstü ev olacak şekilde iki katlı haneler yapılmıştır. Altındere olan köyün adı göç ettikleri Pamir'den ilham

olarak Ulupamir olarak değiştirilmiştir. Kırgız Türkleri 1987 yılından itibaren Ulupamir köyünde hayatlarını idame ettirmektedirler.

2.2. Kırgız Adının Tarihi

Bir topluluğun geçmişı ne kadar önceye dayanırsa o topluluğun adı olan sözcük için de birçok söyleneceye denk gelmek mümkündür. “Kırgız” isminin meydana gelişinde hem islam’dan önce hem de islami devir kaynaklarında birçok söylenti vardır. Yunan, Çin, Acem, Göktürk eserlerine baktığımızda çoğunlukla Orhon Bölgesi’nde kurulan Kırgızlar için verilen bu isim en başta M. S. 8.yy yazılmış olan Köktürk Kitabelerinde kullanılır (Kara, 2013:1751).

Kırgız Türkleri ile ilgili ilk malumatlar Çin eserlerinde yer almıştır. Kırgız adının tarihine baktığımızda bununla ilgili birçok farklı görüşe rastlamaktayız. Kırgız adı Çin eserlerinde ‘K’i-ku, Kien-kun, Kie-kou, Hsia-chia-ssu’ adlarıyla yer alırken, ‘Mir’atü’l-Kainat’ adındaki Arap eserinde ‘Kır-ı – Gız’, farklı Fars eserlerinde ‘Hırhız’, Kök Türkçe yazılı eserlerinde ise ‘Kırgız’ şeklinde geçmektedir. Kaşgarlı Mahmut’a göre de ‘Qyrqyz’ adıyla kullanılmaktadır (Sağlam 2017, 10). Kırgız adı üzerinde birçok fikir bulunmaktadır. Herkesin kendince bir savı olduğundan belli bir anlam veya köken üzerinde uzlaşma olmamıştır. Bu fikir ayrıcalıklarının en büyük sebebi ise Kırgızların göçebe bir hayat sürerek farklı toplumlarla bir arada bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Radloff, Kırgız isminin Çin eserlerinde Hakas ve Keges şeklinde kullanıldığını belirtmiştir. Radloff’un derlediği bir söyleneceye göre ‘Kırgız’ sözcüğünün ‘Kırk kız’ sözcüklerinden oluştuğunu belirtir. Laun Si Tarihi’nde geçen ayrı bir söylentiye göre ise Kırgızların soyunun kırk Çinli kız ile kırk erkeğin soyundan geldiği söylenmektedir (Buran-Alkaya, 2013:317).

Kırgız adı ‘Kır’ ile ‘Giz’ kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş, ‘kır gezer’ anlamında bir kelime olduğu yanında, ‘kırk’ ve ‘yüz’ sayı adlarının kaynaşmasından teşekkül ettiği de ileri sürülmüştür. Kırgız adının ‘Kırku’dan, yani ‘kırımızı’ ve ‘yüz’ kelimelerinden ibaret olduğu da söylenir. Bir Hakas- Kırgız hikayesinde ise onlar ‘kır saçlı’ bir kadına bağlanıyorlar ki, buna binaen de Kırgız kır/ak saçlı kız demektir. Bununla beraber Kırgızların, Oğuzlarla olan irtibatları da dikkat çekmektedir. Hatta Kırgız kelimesinin ‘Kırk Oğuzdan’ geldiği, Kırgızların Oğuz Han’ın

yirmi dört komutanından türediği ve kırk Çinli kızın Oğuz bölgesine gelip, onlarla evlenerek, doğan çocuklarının Kırk Oğuz adıyla anıldığı yolundaki efsaneler mevcuttur. Ayrıca ‘kırk kız’ motifini Dede Korkut Hikâyelerinde Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması ve Kazan Beg’in Oğlu Uruz Beg’in Tutsak olması destanlarında da görmekteyiz (Gömeç 2014, 13- 14).

Kırgız adının meydana gelişi ile ilgili bir başka söylenti ise miras yoluyla kalan bir tarla parçasının dört kardeş arasında bölünmesi olayından gelir. Bu dört kardeşten üçü, tarlayı kendi içlerinde bölerek dördüncü kardeşe herhangi bir hisse vermeden onu gönderirler. Dağları, taşları, kırları gez manasına gelen “Kır gez!” kelimesini kullanarak kardeşlerini oradan kovarlar. Bu mirası bölen üç kardeşin soyu günümüzdeki Kazak kabilesi olan ulu, orta ve küçük boylardan meydana gelirken, kovulan dördüncü kardeşten ise ‘Kırgız’ milleti teşekkül etmiştir (Buran-Alkaya, 2013:317).

Kırgız adının anlamı ve kökeni hakkında görüş bildiren bilim adamlarının ortak görüşü Kırgız adının kırk sayısı ile ilgili olduğudur. Buna delil olarak da Kırgızların kırk boydan meydana gelmiş oldukları gösterilmektedirler. Bu kapsamda Radloff, Orhon-Yenisey yazıtlarına dayanarak Kırgız adının kırk ve yüz (kırk+yüz) sayılarının birleşiminden oluştuğunu ve kırk grup anlamına geldiğini ileri sürerken, D. Banzarov, L. Ligeti, ve S. M. Abramzon, kırk sayısına eski Türkçe’de ki “ız” çokluk ekinin eklenmesiyle ortaya çıkan “Kırk-ız”ın “kırk boy, kırk oymak” demek olduğunu iddia etmektedir. Rus Türkolog Baskakov ve Berezin, Tatar tarihçilerinden Atlasov ve Murat Remzi ile Macar bilgini Munkaşi ve G.Şupka kırk sayısına “uuz” (Oğuz) adının eklenmesiyle Kırk+Oğuz’un Kırgız adına dönüştüğünü düşünürken, Z. V. Togan ise Kırgız adının “Kırk-er” anlamına geldiği kanısındadır. Radloff’un aktardığı bir görüşe göre Kırgız kelimesi “öldürülemez, boyun eğdirilemez, yok edilemez erkek” anlamına gelmektedir. Ancak Polat’a göre bugünkü Kırgızlar kendilerinin kırk kızdan geldiklerine inanmaktadır (Radloff, 1994: 172; Polat, 2003: 16; İdil, 2012: 9; Osmonov, 2013:150; İslam Ansiklopedisi, 2016: 62).

Türklerde soy bağının babadan alındığı göz önünde bulundurulursa Kırk kızdan daha çok Oğuz Kağan vb. insanlardan meydana gelen söylence ve söylentilerin daha inandırıcı olduğu söylenebilir. Ancak bu söylenceler ile ilgili pek çok yorum

yapılmasına rağmen elle tutulur bir kanıt olmadığından ‘Kırgız’ isminin meydana gelmesiyle ilgili mutlak bir ifadeye ulaşılamamıştır.

2.3. Pamir Coğrafyası

Pamir Dağları, Büyük Pamir ve Küçük Pamir olmak üzere iki ana bölgeye ayrılmaktadır. Pamir Kırgızları eskiden Büyük Pamir ve Küçük Pamir’de yaşamış olup bugün ise Küçük Pamir’de bulunan Vahan Vadisi’nin yüksek bölgelerinde yaşamaktadırlar. Vahan Vadisi adını bu bölgedeki Vahan Nehri’nden almakla birlikte, Afganistan’ın Kuzeydoğusunda bulunan Badeşan Vilayetinden Çin’in batısına doğru dar bir şerit şeklinde uzanan; kuzeyinde Tacikistan, güneyinde ise Pakistan olan bölgeyi oluşturmaktadır (Pekacar, 2013: 1738).

Pamir kelime ifadesiyle Farsça’dan gelmektedir. Pa-i mir dağ zirveleri ayağı anlamında kullanılmakla beraber Pamire bam-dünya “dünyanın damı” olarak Fars Literatüründe geçmektedir. Pamir deniz seviyesinden yaklaşık 4000-5000 Km. yüksekliktedir. Bu olumsuz coğrafi koşullar nedeniyle dağ eteklerinde yaşayan Pamir halkı hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Bölgede genellikle koyun, keçi, at, iki hörgüçlü bakriyan devesi gibi hayvanlar yetiştirilmektedir. Bu hayvanların etinden, sütünden, yününden yarar sağlanılmaktadır (Bapaeva, 2015: 48-77).

Pamir coğrafyası, Asya bölgesindeki yüksek dağların bir araya gelmesinden dolayı “Asya’nın Damı” ve “Dağların Atası” olarak isimlendirilen yerleşim bölgesidir. Pamir, yüksek tepelerdeki, yeşil yamaçlardaki yaz, kış eksik olmayan, beyazlığını dört mevsim kaybetmeyen karlı zirvelerin adıdır. Bu coğrafya, ismiyle bütünleşen, Kırgız Türklerinin ata yurdudur (Baran, 2014: 44). Pamir bölgesinde kış ayları 8 aya yakın devam etmekte ve oldukça soğuk bir iklim hüküm sürmektedir. Sıcaklık eksi 50 dereceye kadar düşmektedir. Bölgeye motorlu araçlarla ulaşmak imkânsız olmakla birlikte yalnızca yaya ve binek hayvanlar vasıtasıyla ulaşmak mümkündür. Bölgede okul, hastane ve Pazar bulunmamaktadır. Dünyanın en yüksek anne ve çocuk ölüm oranları bu bölgede görülmektedir (Callahan, 2007: 3-7).

Pamir, dünyanın en zor yaşam alanına sahip coğrafi konumu ve soğuk iklimi sebebiyle komşu kavimler tarafından Pamir Kırgızlarına “Pamir’in Cehenneminde yaşayan topluluk” denmiştir. Resmi olarak da dünyanın en zor ulaşımına sahip bölgesi

kabul edilmiştir. Pamir’de ulaşım ve taşıma araçları, yak, at, deve, eşek şeklinde gerçekleşmektedir ve bu coğrafi şartların olumsuzluğu insan hayatını derinden etkilemektedir (Baran, 2014: 44).

Pamir iklim yapısı yerleşimi de etkilemektedir. Pamir vadisinin gölgeli tarafına “terskey”, nehrin kıyısına ise “suunun”, güneşli tarafına ise “küngöy” denir. Bu üç bölge arasında göç ekosistem döngüsü bulunmaktadır. Kırgızlar, Kasım ayından Haziran ayına kadar olan bu süreçte kış mevsimini Wakhan Vadisinin güneşli tarafı olan (küngöy’e) göç ederler. Hayvanların doğum mevsimi dedikleri aylar da Mart-Hazirandır bu zamanlar onlar için oldukça zor geçmektedir. Kırgızlar yaz aylarında (Temmuz-Eylül) Küçük Pamir’de yaylaya, vadinin gölgelik olan kısmına göç ederler. Yaz ayları Pamir Kırgızları için hayvan kırkımının başlaması demektir. Kırkımdan elde ettikleri yünleri yaşamlarının önemli bir parçası olan keçe yapımında değerlendirmektedirler (Bapaeva, 2015: 48-77). 13.yy da Marco Polo Kaşgar’a giderken Pamir den geçmiş ve Pamir ile ilgili fikirlerini eserinde işlemiştir.

2.4. Pamir Kırgızlarının Nüfusu ve Etnik Yapısı

Pamir bölgesinde yaşayan Kırgızların sayısı konusunda farklı görüşler iddia edilmiştir. Kırgızların nüfusu hakkında bazı kaynaklarda 2.000 ile 100.000 arasında değişen rakamlar ortaya atılmıştır. Bu rakamların birbirinden çok farklı olmasının sebebi Afganistan bölgesinde resmi nüfus sayımının düzenli gerçekleşmemesi, Kırgızların göçebe hayat tarzını benimsemiş olmaları, Sovyetler Birliği-Afganistan, Pakistan ve Çin arasında stratejik ve coğrafi bir bölgede yer almaları gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu bölgedeki siyasi sınırlar oluşmadan önce özgür bir şekilde burada yaşayan Kırgızlar bölgede çıkan çeşitli savaşların ve karışıklıklar sonucunda zorunlu göç etmek zorunda bırakılmıştır (Pekacar, 1995:1737-1745).

Bazı araştırmacılara göre bu bölgede yaşayanların sayısının toplam 30.000 bulmuştur. Bazıları da bu sayının daha az olduğunu tahmini 20.000 olduğunu iddia etmektedir. Rahmankul Han, Kabil’de verdiği bir röportajda bu sayının üç binden fazla olduğunu söylemiştir (Tural, Camankulova, 2014:34-60).

Kırgız halkı “soylular” ve “sıradan halk” olmak üzere iki büyük katmana bölünmektedir. Sosyal katmanlara bölünmenin temel kriterleri, göçebe olarak yaşayan

Kırgızların ekonomik durumu, mensupluğu, itibarı, şeceresi, üretimsel yapısı, hayvan sayısı vb. başlıca faktörler olmuştur (Alımbayev, 2019:113-125).

2.5. Pamir Kırgızlarının Kültürel Yapısı ve Ekonomisi

Pamir, otorite olarak ataerkil bir yapıya sahiptir. Sünni Müslüman olan Pamir Kırgız aile yapısı çekirdek ve geniş aile şeklindedir. Aile, İslam öncesi örf, adet, anane ve İslami temellere dayandırılarak korunmuştur (KK83).

Geleneksel Kırgız kültürünün oluşmasında “Manas Destanı’nın” da büyük etkisi olmuştur (Gömeç 1999). Kırgızlar, tarih boyunca, destanları aracılığıyla, örf ve âdetlerine ayrı bir önem verir ve nesilden nesle aktarırlar. Bu halk, bir yerden bir yere ister at, ister deve sırtında kolayca taşınabilen, kurulan ve toplanabilen “Boz-Üy” (Boz ev) ismini verdikleri kıl çadırın gerçek sahipleridir. Göçebe Kırgız toplumunda kadının önemli bir yeri vardır. Çocukların eğitiminden, Kırgız çadırının kurulup sökülmesine kadar, yaşanan mekân ve ihtiyaçlar kadından sorulmuştur. Birçok gelenek, dinsel ve doğüstü güçlere olan inanışlarla ilgilidir (evlenme, isim verme, saç kesme vb.). ‘Terme teer’ denilen güzel renkli elbise parçalarını kullanmaları geleneklerinin başlangıcını teşkil eder. Kırgızların önemli özelliklerinden biri de misafirperverlikleridir. Misafir şerefine elde kalan son koyun dahi kurban edilir. Aile gelenekleri birçok kuşağın bilgeliğini kendinde toplamıştır. Yüksek ahlaki değerler, ister yaşlı insanlara karşı saygıda olsun, ister iyi ve kötü günlerde verilmeye hazır bulunulan destekle olsun açıkça görülmektedir. Bir evlilik töreninde ip çekme oyununu, şarkı yarışmaları ve at yarışlarını görmek mümkündür (Gülbeyaz, 2008:1-12).

Pamir’de evlilikler ekonomik duruma göre değişiklik gösterir. Şöyle ki zengin zenginle, fakir fakirle evlenir. Fakat dışa kapalı bir toplum olduğundan dolayı akraba evlilikleri oldukça fazladır bundan dolayı engelli çocuk sayısı giderek artmaktadır (KK83).

Kırgızlar kendi aralarında kabilelere ayrılmışlardır. Halkı yöneten kişi en büyük kabilenin zengin ailesinden çıkmıştır. Pamir vadisinde Kırgızlar kendi otlaklarına sahip olmuşlar ve komşu halklarla iyi bir ilişki kurabilmişlerdir. Onların ortak amaçları otlakları koruma ve yabancıların müdahalesini engelleme olmuştur. Büyük Pamir’den geçen eski İpek Yolu ticaret hattı Sovyet sınırlarının kapanması ile zorluklar yaratmıştır.

Fakat Çin Türkistan ile Kuzey Afganistan arasındaki yol Küçük Pamir'den geçerek ticaret faaliyetlerine devam etmiştir. Bu bölgede yaşayan halklar, onların içinde Kırgızlarda bu ticaret hattından yararlanmışlardır. Çin Türkistan'ından hac yolculuğu yapan müslümanlar da bu yoldan geçerek bölgeye farklı malların, özellikle de altın ve gümüş ticaretinde bulunmaktaydılar. On, on iki günlük duraklama yapan tüccarlar ya da yolcular Kırgızların ihtiyacı olan ürünleri, kıyafet, kumaş, çay, un, pirinç v.b. eşyaları getirmekteydiler. Tüccarlar ürünlerini koyun, keçi, yak, yün, koyun derisi, süt ürünleri (kurutulmuş yoğurt, tereyağı), kürk gibi ürünlere değiştiriyorlardı (Kreutzman, 2003:219-220; Shahrani, 2002[1979]:41-42). Yani yapılan ticarete para kullanılmazdı takas usulü uygulanırdı.

Pamir Kırgızları tarafından beslenen hayvanların çok büyük bir bölümüne birkaç zengin aile sahip bulunuyordu. Uehara'nın aktardığına göre 40.000 koyun ve keçinin 33.000'i 14 aileye aitti (Uehara, 2001: 14). Fakat diğer yazılı kaynaklarda ve dönemi yaşayan köylülerin anlatımına göre bazı ailelerin hayvanı olmasına rağmen Pamir'de bulunan hayvanların çok büyük bir bölümü Rahmankul Han'a ait bulunmaktaydı. Tural ve Camankulova'ya göre Rahmankul Han'ın on beş bin yakı, altmış beş bin koyun ve keçisi, çok sayıda atı ve yaklaşık otuz kadar devesi vardı. Kırgızların çoğu Rahmankul Han tarafından kendilerine "sağan" olarak verilen hayvanlarla geçimlerini temin ediyordu. Bu sisteme göre, hayvanlar Han'a ait olmakla birlikte verilen aileler hayvanı besleyerek sütü ve yününden faydalanıyordu. Sadece yılda bir defa herkes kendisinde bulunan hayvanlardan kaç tanesinin Rahmankul Han'a ait olduğunu bildirmekle ve hayvanlara iyi bakmakla sorumluydu (Tural ve Camankulova, 2014: 50).

2.6. Rahmankul Han

Rahmankul Cabbarkuoğlu, 1913 tarihinin Eylül ayında bugün Tacikistan Cumhuriyeti'ne bağlı Murgab'ta doğmuştur. Rahmankul Han'ın babası Cabbarkul Binbaşı o dönemde Murgap Volostunun yöneticisidir. 1916 yılında Rahmankul henüz üç yaşındayken ailesiyle beraber Afgan Pamir'ine göç etmek durumunda kalmışlardır (Shahrani, 2002:40).

1916 tarihinde Pamir'e geldikten iki yıl sonra ortaya çıkan bir salgın hastalıktan dolayı annesi Apide Hanım'ı ve henüz bir yaşında olan Abdulcelil adındaki kardeşini kaybeder. Annesinin ölümü üzerine kardeşi Meryem ile kalan Rahmankul Han babasının

tekrar evlenmesi üzerine Ceengül Hanım tarafından büyütülür. Kardeşi Meryem ise amcası Ömerkul ve eşi Toktobibi tarafından evlatlık olarak alınır. Çocukları olmayan bu aile Rahmankul ve Meryem'e öz çocukları gibi bakıp kollarlar (Shahrani, 2002:40). Rahmankul kişiliğinin şekillenmesinde babasının otoriter yapısı ve amcasının sevecen tavırları etkili olmuştur (Kutlu, 2019:17).

Eğitime son derece önem veren Cabbarkul Binbaşı evinde bir okul açarak çeşitli hocalar ve katip tarafından birçok çocuğa eğitim vermiştir. Murgab'ta çalışırken de yanında sürekli bir katip ve hoca bulundurmıştır. Eğitime verdiği bu önem Pamir'e göç ettikten sonra da sürdürülmüştür (Kutlu, 2019:18). Babasının açtığı okulda eğitim gören Rahmankul Han'ın okula karşı pek ilgisi yoktur devamlı okuldan kaçır. Daha sonra okumayı, okulu sevmeye başlar. Eğitimi ilk önce Karatein Kırgızlarından olan Molla Acı adındaki babasının katibinden alır. Daha sonra Molla Ahun adındaki oş kırgızından olan hocadan alır. Eğitimine ilk olarak kuran okuyarak ve ilmihal bilgilerini öğrenerek başlar. Rahmankul Han'ın eğitim alanında bu kadar gelişmesinde ve bilgili olmasındaki sebep merak ve sürekli sormasından kaynaklanmaktadır. Sürekli soru sorarak merak ettiği şeyleri öğrenmeye, anlamaya çalışmaktadır. Cabbarkul Binbaşı evinde o dönemde birçok milletten misafir ağırlamaktadır. Bu gelen misafirlerin gelişine en çok seven Rahmankul Han'dır. Çünkü onlarla sürekli muhabbet ederek merak ettiği soruları sorar. Bir gün evlerine Abdullah Damolla adında çok kültürlü ve Buhara'da eğitimini sürdüren bir zat gelmiştir. Altı ay Rahmankul Han'ın evinde kalan bu zattan pek çok şey öğrendiğini söyleyen Rahmankul Han bu durumdan son derece memnun kalmıştır (Shahrani, 2002:41-42)

Bu okuma ve öğrenme aşkı Rahmankul Han'ın hayatı boyunca devam etmiştir. Rahmankul Han okul hayatını tamamladıktan sonra amcası Ömerkul'un yanında aile işlerinde çalışmaya başlayarak ticaret sebebiyle amcasıyla sürekli Vahan ve Kaşgar bölgelerine gitmiştir (Kutlu, 2019:19).

Rahmankul'un doğduğu yıllarda Kırgız Türklerinin yaşadığı bölge olan Pamir, o çağın önemli ekonomik ve ticari yollarından olan Kuzey İpek Yolu'nun önemli stratejik ve ekonomik noktasının kesiştiği Kaşgar-Hokand bölgesinin önemli yol güzergahıdır. Kırgızların özgürce yaşadığı Pamir bölgesi günümüz ülke sınırlarına göre Doğu

Türkistan, Pakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Afganistan topraklarında bulunmaktadır (Kutlu, 2014:25).

Rahmankul,14 yaşında iken Ruslar babasına karşı bir gece ani bir baskın düzenler. Baskının olduğu gece Rahmankul'da babası ile beraberdir. Ruslar Cabbarkul'a: "Seni nasıl öldürelim istersin, silahla mı zehirle mi?" diye sorarlar. Rahmankul hemen zehir içeceğim demesiyle Ruslar baba ve oğula ağız dolusu zehir içirirler. Han'ın çadırından gelen sesler üzerine obadan birileri durumu fark eder ve herkese haber verir. Bütün oba ayağa kalkar. Ruslar atlarına binip kaçarlar. Kendilerinden geçmek üzere olan Rahmankul ve babası hemen zehri kusar. O esnada dışarıdakiler koşup yetişirler. Baba ve oğula bol bol kurut ve yoğurt yedirirler. Böylece Sovyetlerin bu teşebbüsü de sonuçsuz kalır. Bu olaydan sonra Cabbarkul'un ağızındaki bütün dişler dökülür. Böylelikle halkın takdirini kazanan Rahmankul babasına idari işlerde yardımcı olmaya başlar. Fakat Sovyet Rusya'nın baskılarına daha fazla dayanamayan Cabbarkul binbaşı, bir baskın ihbarı sonrası halkıyla beraber Pamir bölgesinin bugün Afganistan sınırları içerisinde kalan daha iç kesimlerine taşınır. Ama bu göç Sovyet Rusya'nın baskı ve saldırılarını önlemede yetersiz kalır (Kutlu, 2014: 65).

1931 senesinin yaz mevsiminde Rahmankul Han babasının görev yıllarında tanıştığı Kurvan Amin'in kızı Hacer ile evlenir. Rahmankul Han ile Hacer'in evliliği dört sene sürmüş olup sonrasında boşanmışlardır. Fakat boşandıktan sonra baba ocağına geri dönen Hacer, hamile olduğunu öğrenir. Bunun üzerine yengesini çocuğu alıp gelmesi için Hacer'in evine gönderen Rahmankul Han, çocuğun doğduktan kısa bir zaman sonra vefat ettiğini öğrenir (Kutlu, 2019:21). Bir süre sonra Pamir'de olaylar çıkarak baya bir karışıklık meydana gelir. Sonrasında Hoca Niyaz Hacı' nın devrimi başlar (Altımuşova, 2017:21). Devrimciler tarafından Rahmankul'un babası Cabbarkul Binbaşı' ya Taşkurgan'a vali olması teklif edilir (Shahrani, 2002:21). Gidişatın nasıl olacağını kestiremeyen Rahmankul babasına teklifi kabul etmemesini söyler (Yikemu, 2005:147).

Babasının ölümünde sonra Kırgızlar, han olarak Rahmankul'u seçmişlerdir. Rahmankul Han yerli halka öncülük ederek onlar için elinden geleni yapmıştır. Rahmankul'un idaresi altında yaklaşık 2.000 kişi, birçok han ve hane bulunmaktadır.

Rahmankul henüz 29 yaşındayken Han seçilerek Çin Halk Cumhuriyeti ve SSCB arasında bir coğrafyada sıkışıp kalan halkının yıllarca bu bölgede tutunmasını sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin yoğun baskısından dolayı 1948 yılında iki binden fazla Kırgızı alarak Çin sınırları içindeki Doğu Türkistan bölgesine göç etmişlerdir. Daha sonra Çin'de çıkan Mao ihtilalinden dolayı Afganistan liderinin daveti üzerine 1950 yılında tekrar Pamir'e geri dönmüşlerdir. Rahmankul Han Afganistan'a gelince büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Rahmankul Han Afganistan lideri Zahir Şah tarafından Kabil'e davet edilmiştir. Bu davet üzerine Kabil ziyaretini kabul eden Rahmankul Han oraya gidince Zahir Şah'ın sarayında Rahmankul Han'a "Pamir'in Koruyucusu" unvanı verilmiştir. Rahmankul, Afganistan Hükümeti'nin Pamir bölgesinin sorumlusu olmuş ve halkına karşı sorumlulukları oldukça artmıştır. Halkına oldukça bağlı olan, onların refahı için elinden gelenin en iyisini yapmayı amaç edinen Rahmankul, halkın sorunlarını iletebileceği ilk makamın Hanlık makamı olmasına karar vermiş, böylece halkıyla birebir ilgilenip sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Eğitime oldukça önem veren Rahmankul bu husus üzerinde özellikle durmuştur. Beş dil bilir, sürekli kitap okur ve himayesinde bulunan birçok çocuk için de çadır kurdurarak çeşitli alanlarda ders vermiştir. Ayrıca eğitim konusundaki hassasiyetini vasiyetinde de şöyle dile getirmiştir: "Sizlere yeterince hizmet edemedim. Hakkınızı helal ediniz...Sizlerden isteğim şudur: Dininizi ve Türklüğünüzü unutmayınız...Namazınızı zamanında kılın ve okuyunuz..." Rahmankul'un bu vasiyeti üzerine bugün Ulupamir halkı din ve namaz konusunda daha da hassastır. Eğitim konusunda da kız, erkek demeden bütün çocuklarını okutmaktadırlar (KK83).

Han seçildikten sonra örf ve adetlerle ilgili düzenlemeler yapmış, kadim geleneklerini yeniden uygulamaya koymuştur. Rahmankul' dan önceki dönemlerde, kişiler ve Kırgız boyları arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve huzursuzluklar ilk önce "biy" denilen ve dini ve örfi kaidelere göre karar veren mahkemelerce çözülür, çözülemediği takdirde ise Aksakallar Meclisine gidilirdi. İki yerde de çözüm bulunamazsa kararı Han verirdi. Ancak Rahmankul, Han seçildikten sonra bu durumu eski düzenin tersine işletmiş, anlaşmazlıklar sırasıyla Han, Aksakallar meclisi ve biyler tarafından çözülmüştür. Rahmankul Han'ın oğullarından Ekber Kutlu Avrupalı bir bilim adamının kendisine Pamir'de Rahmankul Hanın tesis ettiği düzen için "Demokrasinin dünyada yalnızca adı var. Oysa Pamir'de ben onun bizzat kendisini gördüm" dediğini söylemiştir (Camankulova ve Tural, 2014: 55, 58).

Rahmankul Han'ın ünü kendi memleketini aşarak birçok yere ulaşmıştır. Hem kendi halkından hem de başka vilayetlerden Rahmankul Han'ın ününü duyan kişiler yapacakları veya yapmak istedikleri işi gelip ona danışarak yaparlarmış. Halkın güvenini kazanarak bilgisiyle, ileri görüşlülüğüyle halka öncülük etmeye çalışmıştır (Kayıpov, 2017:17).

Rahmankul Han "Dünyanın Çatısında" mahsur kalan halkının ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla göçebe kültürünün esnekliğini kullanarak üretim sistemini yeniden kurgulamıştır. Temel geçim kaynakları olan hayvancılığı daha verimli yapılabilmesi için sürülerin türünü değiştirmiş, elde ettiği ürünlerin satışı için yeni bir ticaret ağı kurmuştur. Bu kapsamda Pamir Kırgızlarının büyük bir bölümü geçimlerini yılda bir kez sayısını bildirmek kaydıyla Hana ait olan 2 bine yakın yak, 70 bin koyun ve keçi, 300 kadar at ve deveden elde etmiş ve bu hayvanların etinden, sütünden faydalanmışlardır. Bunlara bakmak için Pamir Yaylalarında ilkbaharda Tergen Korung, yazın Koşötek, kışın da Mülkiali'ye göç etmişlerdir. Ayrıca Rahmankul halkının yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını hayvanlarından elde edilen ürünleri takas yoluyla kullanarak Doğu Türkistan ve Afganistan'daki pazarlardan temin etmiştir (Turan, 1985: 37).

Rahmankul Han, babasının siyasetin içinde olmasından dolayı küçüklükten bu yana siyasi işlere, toplumun sorunlarına, meselelerine merak salmış, bu konuda babasına özenip, onu örnek almaya çalışmıştır. Rahmankul Han babasının eğitime oldukça önem vermesinden dolayı çeşitli konularda eğitim alarak kendini oldukça geliştirmiştir. Rahmankul Han'ın en büyük hayali büyüyünce iyi bir yönetici olup halkı için çalışmayı, elinden geldikçe onlara hizmet etmeyi arzulamıştır. Rahmankul Han'ın en büyük özelliği, haksızlığa gelememesi, haksızlık karşısında direnmesi ve halkının içinde bulunduğu sorunlara, sıkıntılara çözüm üretmek onlara yardımcı olmasıdır. Bu yönleriyle toplumda saygı duyulan ve söz sahibi olan biri konumuna gelmiştir. Sürekli halkı ile birarada bulunmuş, yapacağı şeyleri onlara danışarak yapmaya çalışmıştır. Çünkü onun için halkının fikirleri önemlidir. İnsanlara, halkına karşı her zaman koruyucu, yapıcı ve sevecen yaklaşmış, halkının sevgisini, güvenini kazanmıştır. Rahmankul Han oldukça varlıklı olmasına rağmen israfa karşı çıkarak bu duruma oldukça tepki göstermiş, özellikle düğün ve cenazelerde israf edilmemesine dikkat ederek halkını da bu konuda uyarmıştır.

2.7. Pamir Kırgızlarının Türkiye'ye Göç Süreci

Yakın tarihlerde defalarca zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan ve son olarak Pamir'e sığınan Kırgızlar, uzunca bir süre bu bölgede huzur içinde yaşamıştır. Fakat 27-28 Nisan 1978 tarihinde Afganistan'da Saur Devrimi diye adlandırılan ihtilal gerçekleşmiş, devlet başkanı Muhammed Han öldürülerek hükümet devrilmiştir. Afganistan'ın yönetimine Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Devrim Konseyi getirilmiş, fakat ülkede iç savaş çıkması nedeniyle mevcut hükümetin çağrısıyla Sovyetler Birliği 1979 yılının aralık ayında Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Pamir Kırgızları ile ilgili yazılı kaynaklar incelendiğinde bazı kaynakların Kırgızların göç etme nedeni olarak Afganistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi gösterilmektedir. Fakat Kırgızlar, Saur Devrimi'nden sonra yeni yönetimin Rus yanlısı olması ve Rusların bölgeye gelerek mallarına el koyacakları, erkekleri askere alıp din ve kültürlerini unutturacaklarına dair korkuları nedeniyle henüz Afganistan, Ruslar tarafından işgal edilmeden önce göç etmeye karar vermiştir (Shahrani, 2002:35, Urmanbetova, 2015:25-41).

Kırgızlar, Rusların yaptıkları birçok zulümden dolayı paniğe kapılmışlardır. Bundan dolayı aksakallı meclisini toplayıp göç etmek istediklerini söylemişlerdir. Aksakallı meclisinin ortak fikriyle Pakistan'a göç etmelerine karar verilmiştir. 1978 yılının haziran ayında Buzai-e-Gambaz'daki kamplarından ayrılıp zorlu göç yolculuklarına çıkmışlardır (KK83). Pamir'den ayrılan kafilenin sayısı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir. Kutlu ve Repond (2014:3)'e göre bu sayı 1083 kişi (en genci 1, en yaşlısı 80 yaşında) 5000 koyun, 700 yak, 30 deve ve 200 at şeklinde verilirken Tural ve Camankulova'ya göre (2014:60) 1500 kişi ve 10.000 hayvandan oluşmaktaydı.

Kırgızlar, Pakistan'ın kuzeyindeki Suktar Abad'da yaklaşık üç ay kalmışlardır. Daha sonra 1978 yılının son günlerinde Iskhoman Vadisinin İmit köyüne yerleşmişlerdir. Fakat burada da farklı bir sorunla karşı karşıya gelmişlerdir. Kırgızlar burada hayvanlarını besleyecek yeterlilikte otlak bulamamışlardır. Bu sebepten dolayı hayvanlarını satıp Gilgit şehrinde bulunan mülteci kampına yerleşmiş dört yıl kadar orada yaşamak zorunda kalmışlardır. Fakat Kırgızlar, soğuk yerlerde yaşamaya alıştıklarından dolayı kamp alanının çok sıcak ve yaygın hastalıklardan dolayı yaklaşık

yüz Kırgız yaşamını yitirmiştir. Hava koşulları onları çok kötü etkilediğinden dolayı 1979 yılında tekrar Pamir'e dönüş yapmışlardır (KK83).

Kırgızlar, Pamir'de yaşadıkları dönemden itibaren tanıdıkları ve onlarla kişisel dostlukları bulunan Nazif Shahrani tarafından 1980 yılının yaz aylarında ziyaret edilmiştir. Shahrani, ziyaret ettiği dönemde Kırgızların ekonomik ve psikolojik açıdan çok zor bir durumda bulduklarını ve liderleri Rahmankul Han'ın kişisel gayretleriyle kendilerine yeni bir vatan aradıklarını görmüştür. Eskiden tanıdığı Fransız, Alman ve Amerikalı dostlarına mektuplar yazarak yardım isteyen Rahmankul, ayrıca Türkiye, ABD, Suudi Arabistan ve Ürdün makamlarına kendilerini kabul etmeleri için başvuruda bulunmuştur. Shahrani, Rahmankul Han'ın 1970'li yıllarda Pamir'i ziyaret eden bir Zoolog'tan Alaska'nın Pamir'e benzeyen iklim ve coğrafi özellikleri olduğunu öğrendiğini ve Pakistan'daki görüşmelerinde bu konuda kendisine fikrini sorduğunu anlatmaktadır. Shahrani, Rahmankul Han'a Kırgızların ABD'ye kabul edilmelerinin zor olduğunu; din, dil ve kültürel olarak benzedikleri Türkiye'ye başvurmaları durumunda ise kabul edilmelerinin daha yüksek bir ihtimal olduğunu söylediğini belirtmektedir. (Shahrani, 2002 :39).

Kırgızların Türkiye'ye yaptıkları başvuru reddedilmiştir. Türkiye'ye gelmek istemelerinin en büyük sebebi ise din ve dil yönünden asimile olmak istememeleridir (KK40). Kendilerine gidecek yeni yurt arayışında olan Türk soylu etnik grupların liderleri, çeşitli makamlara mektuplar yazarak ve 1981 yılının mart ayında İslamabat Türkiye Cumhuriyeti'ne toplu olarak göç etmek için müracaat etmişler, fakat herhangi bir sonuç alamamışlardır. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren ilk yurt dışı gezisini 22-27 Kasım 1981 tarihleri arasında Pakistan'a yapmıştır. Beraberinde bulunan devlet yetkilileri ve gazetecilerle birlikte Peşaver yakınlarında "Nasır Bagh" mülteci kampını ziyaret eden Cumhurbaşkanı Kenan Evren, mültecilerin durumlarını yakından görerek üzülmüştür. Pakistan gezisi sırasında mülteciler arasında bulunan eski Afganistan Milletvekili ve Kuzey Afganistan Vilayetleri İslam İttihadı adındaki partinin başkanı olan Türkmen lider Abdülkerim Mahdum ile görüşen Kenan Evren, mülteciler arasından Türk soylu olanların Türkiye'ye kabul edilmesine karar vererek bu konuda Pakistan ile resmi bir belge imzalamıştır. (Öztürk, 2014: 71-75).

Türkiye Cumhuriyeti tarafından çıkarılan 2641 sayılı kanun kapsamına girdiği tespit edilen toplam 4163 göçmen, 3-24 Ağustos tarihleri arasında 6 adet Türk Hava Yolları ve 7 adet Pakistan Hava Yolları uçağıyla Karaiçi – İslamabad Havalimanlarından Adana Havalimanına taşınmıştır (Öztürk, 2014: 86). Fakat yapılan çalışmalarda Türkiye'ye geliş tarihleri net olmamakla birlikte farklı kaynaklarda farklı görüş ve tarihler belirtilmiştir. Yalnız köyde yapılan bir alan çalışması esnasında Ulupamir köyünde yaşayan Kırgızlardan biri olan Abdül Halim Vatan'ın şimdiye kadar sakladığı, Türkiye'ye geldikleri tarihin uçak biletinin olduğunu söylemişlerdir. Bu uçak bileti sayesinde Kırgızlar'ın 5 Ağustos 1982 tarihinde Türkiye'ye geldikleri netleşmiştir (Şimşek, 2019: 25-40).

Türkiye'ye gelen Türk soylu göçmenler, bir gün Adana'da misafir edildikten sonra, akrabalık ve boy-soy ilişkisi dikkate alınarak belirlenen geçici iskan bölgelerine sevk edilmişlerdir. Türkiye'ye kabul edilen Türk soylu göçmenlerin etnik gruplarına göre toplam nüfusları ve yerleştirildikleri geçici iskan bölgeleri Cumhurbaşkanlığı arşivinde bulunan CA-07006947-66 (Ek-3) numaralı belgeye göre şöyledir; En kalabalık grubu oluşturan 1607 kişilik Özbekler; Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay illerine, 797 kişilik Türkmenler; Tokat, Sivas ve Kırşehir'e yerleştirilmiştir. Araştırma konumuz olan 1129 kişilik Pamir Kırgızlarından 353 kişilik 89 aile, Malatya Boztepe Afet Evlerine, 776 kişilik 198 aile ise Van merkeze bağlı Karagündüz köyündeki Afet evlerine yerleştirilmiştir. En küçük grubu oluşturan 275 kişilik Kazaklar ise Kayseri'ye yerleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan CA-07006947 (Ek-4) numaralı belgeye göre geçici iskan bölgelerinde yapılacak hazırlıklar tespit edilerek ilgili makamlara görevler verilmiştir (Şimşek, 2019:25-40).

Kırgızlar Türkiye'ye 5 Ağustos 1982 yılında gelmişlerdir. Türkiye'ye kabul edildikten sonra Rahmankul Han sıcak bir bölgede yaşamak istemediklerini söyleyerek Türk yetkililerden Pamir'e benzeyen soğuk bir bölgede yaşamak istediklerini söylemiştir. Kırgızlar sürekli hayvancılıkla ilgilendiği için hayvancılık yapabilecekleri bir yere yerleştirilmelerini rica etmiştir. Bu istek üzerine seçenek olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nin Kars, Erzurum, Van ve Ağrı illeri düşünülmüş fakat son olarak Van ilinde karar kılınmıştır. Erciş ilçesinde bulunan Altındere Harasına Kırgızlar iskan edilmiştir. Köyde 298 Kırgız ailesine ev inşa etme kararı alınmış fakat bu ev yapımları ancak 1987 yılında köylülere teslim edilmiştir. Bu tarihe kadar Kırgızlar Malatya Boztepe ve Van

Karagündüz Köyü'ne yerleştirilmişlerdir. 1987 yılında iki grupta Van'ın Erciş ilçesi'ne bağlı, Kırgız Türkleri için inşa edilen Ulupamir Köyü'ne yerleştirilmişlerdir. Bugün köye gidildiğinde Karagündüz köyünden gelenler ve Malatya'dan gelenler şeklinde belirlenmiştir (KK83).

Kırgızlar, Malatya ve Van'ın Karagündüz köyünde evlerin bitirilmesini bekledikleri süre zarfında devlet tarafından açılan halıcılık, oymacılık ve okuma-yazma gibi çeşitli kurslara gitmişlerdir. Bazı erkekler traktör ve tarım araçlarının kullanım eğitimini alarak çevre köylerde çalışmaya başlamıştır. Kırgızların 12 kişilik küçük bir kısmı geçici olarak kamuda istihdam edilmiş olmasına rağmen büyük çoğunluğu bu dönemde devlet tarafından verilen aynı ve nakdi yardımlarla geçimlerini sağlamıştır. Özellikle Malatya Boztepe'de geçici iskan edilen grubun iş bulması ve bulunduğu bölgeye alışması Van, Kara gündüz köyünde iskan edilen gruba göre daha kolay olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'ye geldikleri ilk aylarda Kızılay tarafından iâşe yardımı yapılan göçmenlere üretici duruma gelene kadar ödenmek üzere 0-7 yaş arasındaki her nüfusa ayda 2 bin tl ve 8 yaşından büyük her nüfusa ise ayda 4 bin tl (18 dolar) olmak üzere iâşe yardımı yapılmış, ayrıca her ailenin yakacak ve diğer zaruri ihtiyaçları yılda bir defa olmak üzere devlet tarafından karşılanmıştır (Shahranı, 2002; CA-07006947-266; CA-07006947-277).

2.8. Ulupamir Köyü

Ulupamir Köyü Doğu Anadolu'nun Van ili, Van gölü'nün kıyısında yerleşmiş bulunan Erciş ilçesinin 32 km kuzey batısında 16.000 km²'yi bulan Van gölü su toplama havzasının en önemli kollarından olan Zeylan (Altındere) suyunun akarak Koçköprü barajına ulaştığı, nispeten düz bir havzanın batısında, etrafı yüksek dağ ve platolarla çevrili ve bugün için yaklaşık 3500 nüfuslu büyük bir yayla köyüdür. Fakat iş imkanlarından dolayı Malatya, Ankara ve Yozgat'a göç olduğundan dolayı şuan köy nüfusu 2500 'dür. Köyde 300 hane mevcuttur. Kuzeyden doğuya doğru Muratbaşı (3510 m.), Aladağlar (3351 m.) ve Tendürek (3680 m.) dağları ile kuşatılmış durumdadır (Baytur, 1992: 122).

Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kırgızlara 36.000 dönüm arazi tahsis edilmiştir. Bu araziden dolayı temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Erkeklerin çoğu çiftçilikle uğraşır. Kadınlar ise genellikle ev işleri, çocuk bakma ve el işçiliğine dayanan

çeşitli yelek, patik, çanta gibi şeyler yaparak aile ekonomisine katkıda bulunurlar. Yaptıkları bu el işleri festivallerde veya bireysel bir şekilde satılır. Günümüzde koruculuk da oldukça yaygınlaşmıştır. Köyün güvenliği hem devlet tarafından görevlendirilen hem de gönüllü korucular tarafından sağlanır. Günümüzde artan nüfustan dolayı hane başına düşen arazi az olduğundan okumayan genç nüfus iş imkanı bulmak için başka illere mevsimsel göç etmeye başlamıştır. Ulupamir halkı kısıtlı ekonomik şartlara rağmen kız-erkek demeden çocuklarını okutmak için ellerinden geleni yapmaktadır. Çünkü artan nüfustan dolayı tarım arazileri yetersiz kalıp babadan kalma miras da azaldığından onlar için tek kurtuluş okumaktır. Köyde 200 ‘ den fazla korucu, 280 tane memur (subay, hemşire, öğretmen, doktor, teknisyen) yetişmiştir (KK40).

Kırgızlar köye yerleştikten sonra köyün adının değişmesini rica etmişlerdir. Turgut ÖZAL döneminde, Ticaret ve Sanayi Bakanı Cahit ARAL tarafından Kırgızların isteği üzerine Pamir’den esinlenerek ‘Ulupamir’ adı verilmiştir. Köyün idari yönetim şekli muhtarlık olup köy muhtarı ise 29 Mart 2014 yılındaki seçimde seçilen Eyüphan KOŞAR’dır.

Ulupamir köyü belli bir planda kurulmuş yapısıyla ve iki katlı olarak tasarlanmış evleriyle diğer köylerden farklıdır. Evler iki katlı olarak alt kısmı hayvancılık yapabilmeleri için ahır, üst kısmı ise ev olarak tasarlanmıştır. Köyün merkezinde Cami, kuran kursu, taziye evi, okul, sağlık ocağı, berber, deri ve el sanatları atölyesi, market, pastane, kasap ve halı kursu mevcuttur. Günümüzde halı kursunda daimi olarak 15 kadın çalışmakta halı siparişinin artmasıyla bu sayı daha da artmaktadır (KK37).

Ulupamir köyüne gittiğinizde çok güzel bir şekilde karşılanır ve ağırlanırsınız. Köyde kapısını çaldığınız her eve girmek zorundasınız. Ayrıca ikram edilen şeyleri az da olsa yemek gerekir eğer ikramı geri çevirirseniz bu ayıp karşılanır (KK37). Ulupamir’de komşuluk anlayışı çok önemlidir. Komşular birbirine sabah, öğlen ve akşam olmak üzere günde üç defa gidip halini, hatırını sormalıdır. Bir sıkıntısı, hastalığı olup olmadığı öğrenilir. Çünkü komşu komşudan sorumludur (KK49).

Geleneğini sürdürmeye çalışan Ulupamir halkı büyüklere çok saygı duyar. Büyüklere isimle hitap edilmez isimle hitap onlara göre çok büyük ayıptır. Kırgızlar dilleri unutulmasın ve gelecek nesillere aktarılsın diye köy içerisinde sürekli Kırgızca konuşurlar (KK55). Ulupamir Köyü’nde kapı kilitleme diye bir şey yoktur. Bu adet de

göçebe hayattan gelmektedir. Eve gelecek olan misafire karşı bu ayıp olarak görülür. Köyde herkes birbirine sadıktır. Bu güne kadar hiç hırsızlık olayı meydana gelmemiştir. Kimse evde olmasa dahi evin kapısı kilitlenmez. Hiçbir evde zil yoktur. Kapı tıkladılıp içeri girilir (KK55).

Kırgız kültüründe damada para takma ,takı töreni ve gelinlik giyme diye bir şey yoktur. Bu adeti buldukları Van yöresinden örnek almışlardır. Yöre halkından esinlenerek aldıkları bir diğer gelenekte kına gecesidir. Kırgız kültüründe kına gecesini diye bir şey yoktur (KK24). Şeker, Ulupamir Kırgızlarında önemli bir yiyecektir. Çokça tüketilir ayrıca biri askerden geldiğinde veya bir kadın doğum yaptığında ziyarete gidilince şeker götürülür(KK24).

2.9. Ulupamir' de Tarım ve Hayvancılık

Ulupamir coğrafyası tarım yapmak için elverişli bir yapıya sahip değildir. Köyün arazi yapısı oldukça engebeldir. Bundan dolayı köyde tarım yapılması halinde halk için yeterli gelir elde etmek mümkün değildir. Ulupamir Köyünde yeterli tarım yapılmadığından dolayı köylü ihtiyaçlarını diğer köyler veya ilçeden satın alarak temin etmektedirler. Bu yüzden tarım Ulupamir halkı için bir geçim kaynağı değildir. Çünkü geçim kaynağı olabilmesi için buradan belli bir gelir elde etmeleri gereklidir. Ulupamir halkının temel geçim kaynağı hayvancılıktır. Köyün arazi yapısı hayvancılığa daha uygundur. Bundan dolayı günlük uğraşları hayvancılığa yönelik işlerle geçmektedir (KK68, KK40).

Ulupamir'de genel olarak koyun, keçi, sığır, at yetiştiriciliği, kümes hayvancılığı ve arıcılık yapılmaktadır. Hayvanlar, köy halkına ait olan meralarda otlatılır. Yaz ayında hayvanların kışlık otlak ihtiyaçlarını karşılamak için çöp çabuu-ot biçme sezonudur. Hayvanlardan elde edilen süttten mandracılık, kürkten kürkçülük gibi yan ekonomik faaliyetler yürütülmektedir. Göllerde de tatlı su balıkçılığı vardır. Her evin önünde bulunan küçük bahçelere ev halkının ihtiyacını giderecek kadar sebze ekilir (Sağır, 2011:276).

Ulupamir Köyü'nde hayvancılık ticaret amaçlı yapılmamaktadır. Çünkü halkın temel besin kaynağı et, süt ve süt ürünleri üzerine kurulmuştur. Bu göçebe hayatın getirdiği bir alışkanlıktır. Sofralar oldukça sade ve her şey ev yapımı organiktir (KK45).

2.10. Ulupamir’de Din

Din toplumların değişmesinde büyük rol oynar. Denilebilir ki din, koruyucu, meşrulaştırıcı, değiştirici, yenileyici yönleriyle kültürü korumakta, nesiller boyu aktarmakta, yeni bir form kazandırmakta, kültürü değiştirip dönüştürmekte ve devamlılığını sağlamaktadır. Dinin kültüre üç şekilde katkıda bulunduğu söylenebilir: 1.Din, kültürü destekleyebilir, 2.Değiştirebilir, 3.İnşa edebilir (Okumuş, 2017c: 29-161).

Başka bir ifadeyle farklı bölgelerde mimari yapıların veya farklı elbiselerin giyimi, dinin yer edindiği kültüre bağlı olarak farklılaşabildiğini göstermektedir. İslam tarihinin ilk döneminin mimari yapısıyla günümüz mimarisinin veya Türk Camii mimarisi ile Afrika Camii mimarisinin farklı olması kültürün din üzerindeki etkisine somut olarak örnek verilebilir (Kılıç, 2015:14-15).

Kırgızların tarih içerisindeki dini serüvenlerine bakıldığında genel Türk dini serüveninden farklı değildir. “Sırasıyla Gök-Tanrı, Şamanlık ve Atalar Kültü inançlarına sahip olan Kırgızlar” (Arıklı, 2015:188). Hokand Hanlığı dönemi öncesinde İslamiyet’i kısmen kabul etmekle beraber bu dönemde Özbek mollaların etkisiyle İslamiyet’i çoğunlukla kabul etmişlerdir (Sağlam, 2017: 40).

Kırgızların İslam dinini benimsemeleri 9-12. Yüzyıl ile başladığı kabul edilmekle birlikte, İslam dinini çoğunlukla kabul etmeleri 19. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu açıdan Kırgızların İslam dinini ne zaman kabul ettiklerine yönelik kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle Kırgızların İslamiyet’i kabul etmeleri ile bu dini büyük oranda benimsemeleri arasında uzun bir süre bulunmaktadır (Topci, 2021:20-104).

Kırgızlar, Ehl-i Sünnet, Hanefi düşünceye sahiptirler. Kırgızların mezhep itibariyle İslam’ın Hanefi yorumunu kabul etmelerinde Yesevilik etkili olmuştur. Hanefilik-Maturilikten etkilenen Yesevilik İslam’ın Orta Asya’daki taşıyıcısı olmuştur (Kadyrov, 2018:43).

Ulupamir Kırgızlarının Türkiye’ye göç etmelerinin bir nedeni de dinsel kaygılar olduğu söylenebilir. Yapılan bir araştırmada araştırmaya katılanların çoğu göçün dinlerini daha rahat yaşamalarına katkı sağladığını düşünmektedir. Ulupamir Kırgızlarının inanç boyutunda birçok bulguya ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak Allah

inancı (%100), Kutsal kitaba inanç (%100), Peygamber inancı (%100), Melek inancı (%100), Ahiret inancı(%100), Kader inancı (%99,3) konularında son derece güçlü bir inanç olduğu görülmüştür. Ulupamir Kırgızları arasında halk inançlarının da kısmen benimsendiği görülmüştür. Fal (%2), büyü (%12) Cin çarpması %24,7)'na inananlar az, Türbelerde mum yakmaya inanan hiç olmamış, Nazar (%33,3) ve Muska (29,3)'ya inananlar yine az denilebilecek bir oranda, Türbelerde kurban kesme (%13,3) de yine az olmuştur. Bu açıdan Ulupamir Kırgızlarının halk inançlarında aşırılığa gitmedikleri gözlemlenmiştir. Araştırmada cuma namazları %59,3 devamlı kılınmakta, Ramazan orucu %86 devamlı tutulmaktadır. Teravih namazı %89,3 devamlı kılınmaktadır. Araştırmaya katılanların çoğu (%82,6) kurban bayramlarında kurban kesmekte, her yıl zekât vermekte (%46), Hacca gidenlerin oranı (%2,7) az olmakla beraber tamamına yakınının (%96) imkânı olduğunda gitmek istedikleri görülmüştür (Topci, 2021:20-104).

Köydeki cami ve Nakşibendi tarikatı faaliyetlerinin dini hayata etkilerinin olduğu görülmüştür. Camiye bağlı bir faaliyet olarak gerçekleştirilen Kur'an kursları, öğrenci ve diğer köylülere Kur'an öğretimi dışında, siyer ve fıkıh dersleri de vermektedir. Tarikata bağlı olarak da hatim programları, sohbet, Zarf Uygulaması, Kumanya Dağıtımı gibi etkinlikler yapılmaktadır. Bu faaliyetlerin köyde dini hayatın kısmen şekillenmesinde etkili oldukları gözlemlenmiştir (Topci, 2021:20-104).

Ulupamir halkı ellerinden geldikçe beş vakit namazı camide cemaatle birlikte kılmaya özen göstermektedir. Cuma namazlarında köy halkının Cami avlusunda sohbet edilmekte, hasta ve yaşlılara ziyaret sevap kabul edilmekte, selam vermek önemsenmekte, dini gün ve gecelerde birbirlerini ziyaret etmekte. Düğün ve taziyelerde birbirlerini desteklemekte ve bu süreçlerde herkes üzerine düşeni yapmaktadır (Topci, 2021:20-104).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUPAMİR' DE DİĞER GELENEKLER

3.1. Kırgızlarda Aile Yapısı

Aile toplumların mihenk taşıdır. Ailenin yapısı, hareketleri, ahlakı içinde bulunduğu toplumun yansımasıdır. Dinamik şekilde olan aile, toplumun içindeki değişimleri de ister istemez yansıtır niteliktedir.

Kırgızlarda da aile yapısı tarihi süreç içerisinde birçok değişimden geçmiştir. Kırgızlarda aile yapısının güçlü olması, dini ve kültürel değerlere bağlı olmaları yapılan bütün zorluklara rağmen direnerek önem verdikleri birçok değerlerini günümüze taşımayı başarmışlardır (Polat, 2002: 551). Kırgızlar için aile yapısının, bağlarının güçlü olması yaşattıkları gelenek ve göreneklerle de bağlantılıdır.

Ailenin sahip olduğu işlevler ve aile içi bağlar milletlere, toplumlara göre değişkenlik gösterir (Tokuroğlu, 1991: 37). Aile, toplumların gelecek nesile aktarılmasında ve dini değerlerin muhafaza edilmesinde önemli bir aktarıcıdır. Aile kurumu sürekli değişime uğrasa dahi zamanla anne, baba, çocuk bu kurumun iskeletini meydana getirdiğinden çok da yıkıcı olmamaktadır (Bayer, 2013: 105).

Tarih boyunca birçok aile şekli meydana gelmiştir. Bu durum bulunduğu zaman içinde çok normal bir şekilde karşılanmış ve herkes tarafından benimsenmiştir (Adak, 2005: 57). Tarihin bütün olaylarına eşlik eden aile pek çok yönden değişse dahi kendini koruyarak mutlaka varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

Kırgızlar, ataerkil bir aile yapısına sahiptir. Evin reisi olan babaya bütün ev halkı itaat eder ve saygı duyar. Baba ev halkını bir çatı altında tutar ve otoritesini koyar. Bundan dolayı babanın sözünden çıkılmaz. Günümüzde Ulupamir'de köyünde aile yapısının ataerkil yapıdan anaerkil yapıya kaydığı görülmektedir. Büyüğe saygı her zaman vardır fakat bugün kadınların söz hakkı oldukça fazladır.

Ulupamir Kırgızları, Türkiye'ye ilk geldiklerinde geniş aile şeklinde yaşamışlardır. Sebebi ise hane yetersizliği, maddi imkansızlıklar ve göçten dolayı geldikleri toplumu henüz tanıyamama olarak ifade edilebilir. Fakat günümüzde

Uluşpamir’de çoğunlukla çekirdek aile yapısına rastlanır. Evlenen çocuklara imkan dahilinde yeni evler yapılarak onlarında yuva sahibi olmalarını, bir düzen kurmalarını istemişlerdir.

3.1.1. Ailede Erkeğin (Baba) Görevi ve Önemi

Aile, bir vücuda benzer. Herhangi bir organda sıkıntı çıktığında vücudun tamamı etkilenir. Aile içerisinde aile üyelerinden biri üstüne düşen sorumluluğu yerine getirmezse sıkıntı çıkar ve bu durumdan bütün aile fertleri etkilenir. Aile içerisinde her ferdin üzerine düşen bir sorumluluğu vardır. Ailede babanın görevi oldukça fazladır. Baba üzerinde toplum tarafından yüklenen bir sorumluluk duygusu mevcuttur. Baba ailesinin bütün ihtiyaçlarını giderebilmek için elinden geleni yapar. Eşinin, çocuklarının en temel ihtiyaçlarından baba sorumludur. Uluşpamir ‘de de bütün maddi sorumluluklar babaya yani evin reisi olan erkeğe aittir. Çocukların ahlaklı olması ve eğitim hususunda güzel bir eğitim almaları için oldukça uğraşır. Uluşpamir Kırgızlarında da baba otoriter bir yapıya sahiptir. Anne ve babaya saygıda kusur edilmez, onların sözlerinden çıkılmaz (KK55).

3.1.2. Ailede Kadının (Anne) Görevi ve Önemi

Bir ailede kadın yani anne her şeydir. Eşine ve çocuklarına en büyük yardımcı ve destekçidir. Kadın kültürün, geleneğin, örf ve adetlerin en büyük taşıyıcısıdır. Çünkü çocukların her şeyiyle ilgilenen, onları her açıdan eğiten kişi çoğunlukla annedir. Anne gördüğünü, bildiğini, öğrendiğini çocuklarına aşılar. Aşılanan bu bilgiler, çocuğun kimliğini belirleyerek ona kültürel rehber olur. Aile ortamında büyümeyen, terbiye anlamında yoksun olan kişiye Kırgız Türkleri, “Ana sütü emmemiş, ata nedir bilmemiş, saçını güneşte taramamış” şeklinde eleştirirler.

Kırgız kadınları, ailesine ve çevresine karşı ahlaki ve duygusal sorumluluk taşımaktadır (Turdalieva, 2009: 142). Kendini ailesine karşı sürekli sorumlu hisseder ve elinden geldiğince her şeye yetişmeye çalışır. Hiçbir işten kaçmayarak her işi yapmaya çalışır. Yeri geldiğinde ailenin maddi ve manevi sorumluluğunu üstlenir. Kırgızlara göre, kadınların güzelliğinden çok ahlakı ve akılı önemlidir. Bu detay Manas Destanı’nda da göze çarpar. Manas’ın eşi Kanıkey’de güzelliğinden çok akıllılığıyla methedilmiştir (Doğan, 1995:237).

Kırgız kadınları özgür yaşamayı ve rahat davranmayı severler. Bu özgürlüğün getirdiği bir cesurluk ve özgüvende vardır. Kırgız kadınları geleneklerine çok düşkün olduklarından her şeye önem verdikleri gibi yöresel kıyafetlerine de önem vererek sürekli onları giymeyi tercih etmişlerdir. Kırgızlarda aile içerisinde, eşler arasında saygı ve sevgi oldukça göze çarpar. Birbirine isimleriyle hitap etmezler. Bir toplumda yan yana oturmazlar. Bu gelenek yeni evlenen çiftlerden başlayarak kırk yıllık çiftlere kadar değişmeden devam eder (Kk49). Günümüzde Ulupamir’de bu geleneği her ailede görmek mümkündür.

3.1.3. Ailede Çocuğun Önemi

Günümüzde bir çocuğun her açıdan yetiştirilip, eğitilmesinde dört unsur etkilidir. Bunlar sırasıyla aile, okul, çevre ve medyadır (Yeşildağ, 2010: 83). Çocuğun ilk eğitimi ailede başlar diğer kurumlarda da gelişir. Bundan dolayı aile içinde verilen eğitim, ahlak, terbiye çok önemlidir.

Çocuğa Kırgız toplumunda çok değer verilir. Kırgızlar çocuklarına oldukça bağlı ve düşkünlüdürler. Çünkü çocuk içinde bulunduğu ailenin, toplumun sürekliliğini sağlar. Kırgızlara göre, bir aileyi ayakta tutan şey çocuktur. Çünkü çocuksuz ailelerde her iki tarafta kendini kusurlu sayar ve bundan dolayı boşanmalar meydana gelir.

Kırgızlarda çocuğu olmayan bir aile için şu atasözü kullanılır: “babaluu üy bazar, balasız üy mazar”, anlamına gelen “çocuklu ev Pazar, çocuksuz ev mezar”, şeklindedir. Kırgızlara göre bir ailenin çok çocuğu varsa o aile çok mutludur. Örnek bir aile olmak için çok çocuklu olmak gerekir. Çocuksuz aileler dışarıdan mutsuz ve aciz olarak görünür (Abramzon, 1999: 187; Duman, 2012: 38).

Kırgızlara göre aile mübarek bir yuvadır. Geçmişten bugüne süregelen bu yuvayı muhafaza etmek ve devamlılığını sağlamak için çocuğa önem verilir. Bu sebeplerden dolayı erkek çocuğu ayrı bir öneme sahiptir. Kırgızlarda doğan her çocuk için gelişim çağlarının önemli evrelerinde davet verilir. Bu aşamalar şu şekildedir: Ulupamir’de bir çocuk doğduğunda şükür niyetine koyun kesilerek eş dost yemeğe çağırılır. Bebeğin kırk gün sonra beşiğe geçişinde (beşik toy) yine koyunlar kesilerek yemek verilir. Bebeğin dişi çıktığında diğ buğdayı pişirilerek yakın akrabalar ve komşular çağırılır. Bebek

yürüdüğünde ve sünnet olduğunda tekrar eş dost davet edilerek yemek verilir (KK55, KK49). Bu kutlamalar Kırgızların çocuklara ne kadar önem verdiklerinin göstergesidir.

3.1.4. Büyüklere Saygının Önemi

Kırgız kültüründe büyüklere karşı sürekli hürmet gösterilir. Bu gelenek günümüzde Ulupamir köyünde canlılığını korumaktadır. Büyüklere saygı gösteren biri iyi aile terbiyesi görmüş anlamına gelir. Çocukların terbiyeli olması ve böyle öğretilmesi anne ve babaya ait olduğundan, saygısız olan çocukların anne ve babası hatalı görülür. Ulupamir’de yaşlılar bir ortama girdiklerinde ayağa kalkılır, baş köşe büyüklere verilir ve önemli günlerde en güzel yemekler onlara ikram edilir (KK55).

Kırgızlar, saygı itibariyle büyüklere karşı isimleriyle hitap etmezler. Kırgızlarda yaşlılara verilen önem atasözlerinin ana konularındandır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Yaşlının sözünü kulağına as.

Genç gücü ile, yaşlı nasihatı ile.

Yaşlısı olanın rızkı vardır.

Mollalardan mektup, ustalardan eser, yaşlılardan torunlara nasihat kalır (Erdem, 2000: 194).

3.1.5. Akrabalık İlişkileri

Kan bağı veya evlilikle gelen, toplum içerisinde diğer insanlara nazaran ayrı bir ilişki içinde olup samimi diyaloglarla birbirine bağlı olan topluluklara “akraba” denir (Maden, 1991: 96). Göçebe hayat tarzına dayanan Kırgızlarda çok sıkı akrabalık ilişkileri vardır. Sovyetlerin ilk amacı, Kırgızların aile yapısını ve akrabalık ilişkilerini sarsmaktı. Fakat Kırgızlar bu konuda direnç göstererek birbirlerine sahip çıkmışlardır (Bacon, 1965: 168). Kırgız milleti ataerkil yapıda olduğundan akrabalık bağları kuvvetlidir. Ailenin devamı babanın soyuna dayanmaktadır (Dıykanbayeva, 2013: 131).

Kırgızlarda her insan yedi atasını bilmelidir. Yedi atasını bilmek, atalarına ve onun geride bıraktığı geleneklerine sahip çıkmak demektir. Kırgız kültüründe akrabalar birbirleriyle evlenemezler sebebi ise başka kimselerle evlenip yedi ata sayısının

artmasını, yayılmasını ve bağların kuvvetlenmesi amacını taşımaktadır (Polat, 2002: 553).

Kırgızların en önem verdiği hususlardan biri de saygıdır. Büyüklere saygı günümüzde de hala varlığını korumaktadır. Anne ve babanın çocuklarına öğretilmesi gereken en önemli husus atalarına, büyüklerine saygıdır (Polat, 2002: 900). Kırgızlar, günümüze gelinceye kadar aileyi hep el üstünde tutmuş, gereken değeri vermişlerdir. Bundan dolayı yıllar içindeki gelişmelere, değişmelere rağmen aile varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

Kırgızlarda akrabalar arasında yardımlaşma önemlidir. İhtiyacı olan akrabaya mutlaka yardım ederek bu duruma göz yummazlar. Çocuklarını evlendiren akrabalarına başlık parası konusunda da yardımcı olurlar. Birinin malına, mülküne, hayvanına zarar gelmişse bu durumda akrabalar arasında toplanarak kişinin mağduriyeti kapatılır (KK55).

3.1.6. Selamlaşma

Kırgız kültüründe selamlaşma geleneği bugün dahi büyük bir özenle devam etmektedir. Selamlaşma güven, içtenlik, sevgi, saygı, hürmet göstergesidir. Kırgız kültüründe bir kişiye “Assolom Aleyküm” denilerek, “Sana barış ve esenlik dilerim” anlamına gelir (Tınay, 2000: 29). Kırgızlarda küçüklerin büyüklere selam vermesi ahlakın ve edebin bir neticesidir. Selam esnasında hal hatır sorulur, iyi dileklerde bulunarak dua edilir. Bütün bunların neticesinde kardeşlik, akrabalık bağları kuvvetlenir (KK37).

3.1.7. Misafirperverlik

Kırgızlara göre misafir çok önemli ve değerlidir. Misafir evin bereketini arttırdığından kutsal sayılır, bundan dolayı çok sıcak karşılanır ve hürmet gösterilir. Eve gelen misafire bir şey ikram etmeden gönderilmez su dahi olsa misafire ikram edilir. Kırgızlara göre, misafire bir şey ikram edilmediğinde o evin bereketi kaçmış olur. Ulupamir’de gelen misafire sütlü çay ve kımız ikram edilir. Misafir kendi bereketiyle geldiğinden ondan hiçbir şey esirgenmez (KK55).

3.2. Ulupamir’de Düğün Gelenekleri

Her milleti farklı kılan, bakış açısını yansıtan en önemli husus gelenektir. Kırgız Türkleri geleneklerini en çok düğünlerde yansıtmaktadırlar. Batıyla çok fazla kaynaşmadıklarından gelenek, kültür anlamında etkileme de etkilenme de olmamıştır. Ondandır ki saf kültürlerini yaşatma imkanı bulmuşlardır. Kırgızlarda evlilik, düğün oldukça önemli bir husustur. Düğün Kırgızlarda bir şeref, itibar meselesi olarak görülür. Herkes gücü yettiğinde bir düğün yapmaya çalışır. Çünkü evlilik, kutsal bir aşamadır. Bunu düğün ile müjdeleyip, sevincini sevdikleriyle, yakınlarıyla paylaşmak bu kutsallığı düğünle taçlandırmak Kırgızlar için önemlidir. Kırgız Türkleri Türkiye’ye göç ettikten sonra Ulupamir köyünde düğün geleneklerini ellerinden geldikçe yaşatmaya çalışmışlardır. Etkilenmeler olsa da düğün geleneği bunlardan en az etkilenen gelenek olmuştur.

Ulupamir Kırgızları Türkiye’ye göç ettiklerinde Kırgızlar sadece Kırgız olanlarla evlenirdi. Sebebi ise milli birlik ve beraberliği muhafaza etmektir. Çünkü Kırgızlar sürekli göç halinde oldukları için kızlarını veya oğullarını geride bırakıp gitmek istemediklerinden bu tür evliliği tercih etmemişlerdir. Fakat günümüzde bu gelenek değişmiştir. Ulupamir Kırgızları farklı milletlerden kız alıp kız vermektedir (KK68).

3.2.1. Kız İsteme

İnsan hayatının belli aşamaları vardır. Evlilik bu aşamalardan biri ve en önemlilerindedir. Bir insanla apayrı bir yola girme ve ben kavramından çıkıp biz kavramına geçiş evresidir. Evlilik olayı Ulupamir köyünde yaşayan Kırgızlar için de çok önemlidir. Kırgızlar geleneklerine oldukça bağlıdır. Fakat yapılan göçler ve şu an içinde buldukları toplumdan dolayı ister istemez unutulmalar olmuştur. Buna rağmen bugün yaşayan geleneklerini gelecek nesillerin de unutmamaları için ellerinden geldikçe devam ettirmeye çalışırlar.

Ulupamir Kırgızlarında eski zamanlarda görücü usulü evlilik yaygındı. Fakat günümüzde kız ve erkek önceden tanışmış, konuşmuş, anlaşmış olmaları gerekir. Belli bir konuşmadan sonra kız konuştuğu kişiye ailesini eve görücü gönderebileceğini söyler. Damat, bir kızını beğendiğini, konuştuğunu ve evlenmek istediğini saygı ve adetlerden dolayı bunu anne ve babasına direkt olarak söyleyemez. İlk olarak yengesine anlatır.

Yengesi anne ve babasına konuyu açar. Anne ve babası kızını uygun görürlerse kız evine ‘cucu’ adında iki görücü gönderir. Bu görücülerin ailede sözü geçen, ağırlığı olan ak sakallılardan seçilmesi gerekir. Bu görücüler bir akşam kız evine gidip sebebi ziyaretlerini şöyle anlatırlar;

Elden kelgen elçimin,	Elden gelen elçiyim
Curttan kelgen cuucumun	Yurttan gelen dünürçüyüm
Elçilike ölüm çok	Elçiye ölüm yok
Cuuculukka horluk çok.	Dünürçüye horluk yok
Kaz balası sizde bar.	Kaz yavrusu sizde var
Kara ılaacın bizde bar.	Kara doğan bizde var
Karmaştırıp koyolu	Buluşturuverelim
Kuş balası sizde bar.	Kuş yavrusu sizde var
Kuu ılaacın bizde bar.	Beyaz doğan bizde var
Kudalaştırıp koyolu	Dünür ediverelim
Makulu kelse tuugandar.	Tamam dersiniz akrabalar
Bul eköövün epteştirip koyolu	Bu ikisini birleştiriverelim
Bir ekki koydu soyolu.	Bir iki koyun keselim
Bir pataa kılıp koyolu (Özer, 2016: 870-889).	Bir dua ediverelim

Bu maniden sonra kız evi cucuları güzel bir şekilde ağırlayarak ikramlarda bulunur. Annesi kızının haberdar olup olmadığını öğrenmek için gidip kızına sorar. Kızıdan onay aldıktan sonra kız evi kendini naza çekerek cuculara, kesin bir şey söyleyemeyeceklerini, düşünmeleri gerektiğini, bir ya da iki hafta sonra tekrar gelmelerini söyler. Bu süre zarfında kızın ailesi damadın ailesini araştırır. Onlar için önemli olan üç husus vardır. İlki ahlakının nasıl olduğu, ikincisi beş vakit namazını kılıp kılmadığı üçüncüsü ise damadın ailesinin kendi çevresi tarafından sevilip sevilmediği ve onların da din ve namaz konusundaki hassasiyetleridir (KK58).

Bu araştırmalar devam ederken cucular tekrar kız evine gider kız tarafı nazı devam ettirerek bir hafta daha düşünmek istediklerini söyler ve cucuları geri gönderirler.

O bir haftalık süre zarfında kızın annesi kendi akrabalarıyla babası ise kendi akrabalarıyla istişare ederler. Kız tarafı bütün akrabalara danıştıktan sonra kızımıza görücü geldi diyerek sevinip bir koyun keser akrabalarını ve komşularını yemeğe davet eder. Yemeğe gelen misafirlere, şu aile bizim kızımızı istemeye geldi kızımızı verelim mi? Sizin de rızanız var mı? Karşı aileyle herhangi bir dargınlığınız var mı? Geçmişte size bir yanlış yaptılar mı? Gibi sorular sorulur. Eğer akrabalar arasında dargınlık veya husumet varsa erkek tarafı o kişiyi evine davet eder bir koyun keserek gönlü alınır. Veya kız tarafından birinin geçmişte gönlü kırılmışsa damadın anne ve babası gidip o kişiden özür diler. Dargınlık bittikten sonra kız karşı tarafa verilir eğer gönlü kırık bir akraba varsa bu nişan gerçekleşmez. Verilen yemekte herkesin fikri ve onayı alındıktan sonra dua okunur ve davet biter (KK37, KK55, KK58).

Kız tarafının cevabı olumlu olursa cuuçular yemeğe çağrılır. Bu davete “kulduk kılıu” denilir. Kızın babası akrabalarına danıştıklarını, kızlarını verdiklerini nişan ve düğün hazırlıklarına başlamalarını söylediklerinde cuuçular ayağa kalkıp “kulduk” diyerek teşekkür ederler. Ev sahibi çuucular giderken omuzlarına un serper. Un serpmeye ritüeli olumlu cevabın, ak niyetin, memnuniyetin ve tokluğun işaretidir. Unun sağ omza serpmesi ise evlilik işlerinin kolay olması, sağlam bir aile kurulması ve bu evliliğin, huzur, mutluluk ve selamet içinde yürütülmesi dilek ve isteği ile yapılmaktadır (Polat, 2005: 156). Kırğızlar buna “urpak sebüü” derler. Olumlu cevap alan erkek tarafı bu haberi komşularından başlayarak herkese duyurur. Bu günden sonra erkeğin anne ve babası kız evini ziyaret etmeye başlar. Ziyarete gidilince kızın ailesine muhakkak tatlı ve kumaş götürülür. Kıza ise tülbent ve imkan dahilinde takı götürülür. Bu ziyaretler esnasında kız kaynanasına, kaynatasına görünmemeye dikkat eder. Gelin, düğün gününe kadar kaynanasına, kaynatasına, kaynece ve kaynağalarına görünmez (Dıykanbayeva, 2013: 142)(KK55). Damat da düğün gününe kadar kaynanasından ve tüm kaynecelerinden kaçmak zorundadır. Eğer damat bir ortamda bu kişilere yakalanırsa, âdet gereği damat bağlanır ve babası damadı çeşitli hediyeler getirerek kurtarabilir. Damadın bu kuralı çiğnemesi büyük saygısızlıktır ve çoğu zaman bu kişinin gönlünü almak için bir koyun kesilip bu kişi yemeğe çağrılır (Özer, 2016: 870-889)(KK37).

2.2. Nişan

Aileler arasında nişan tarihi belirlenir. Sonrasında kız ve erkek için aileden iki yenge(sağdıç) belirlenir. Yengeler, gelin ve damadı nişan alışverişine çıkarır. Alışverişte gelin kıyafet ve takı ne isterse o alınır. Damada ise yüzük, gömlek ve kalpak adı verilen başa takılan bir külah alınır. Sonrasında akraba ve komşular nişana davet edilir. Kırgızlarda davetiye anlayışı olmadığı için on ve yirmi yaş aralığındaki çocukları akraba ve komşuların evlerine davet için gönderiler. Sadece erkekler nişana davet edilir. Yemek yenir ve dua okunur. Sonrasında damadın yakın akrabalarından gidenler nişan için getirilen takıları sırayla takarlar. Örneğin ; kayınvalide kolyeyi, ablası saati, kız kardeşi küpeyi gibi. Bunun haricinde davetliler getirdikleri takıları takar. Sonra damat çağırılarak yüzükler takılır ve söz kesilmiş olur. Fotoğraf çekimi ve halay sonrasında nişan biter (KK37).

3.2.3. Düğün

Düğün günü damadın ailesi en az üç tane koyun keser. İki tarafında akrabaları (çoğunlukla erkekler) davet edilir. Gelen misafirler şekerleme ve kolonya ile karşılanır. Çay ve yemek ikram edilir (KK37).

Düğün gününden bir gün önce damat yengeleriyle haber göndererek kızın yanına gelmek istediğini bildirir. Kız tarafı yemekler yaparak hazırlanır. Damat akşam yemeği için yengesi, yakın arkadaşları, kız kardeşleri ile kız evine varır, baldızları için hediyeler götürür. Ancak âdet gereği kaynanası ve kayneceleri burada bulunmaz. Yemekten sonra kız ve erkek sabaha kadar muhabbet eder ve düğün öncesi birbirlerini daha iyi tanımaya fırsat bulurlar. Ulupamir köyünde düğünler genellikle yaz aylarında yapılır. Düğünde atlı oyunların oynanması ve misafirlerin dışarıda ağırlanması kış mevsiminde zor olacağı için yaz dönemi tercih edilir (Baran, 2014: 48).

Kadınlar kalabalık hâlinde yazın bahçelere, kışın, çadır veya evin giriş bölümünde oturur ve yufka hâlinde açtıkları hamuru ince ince keserek küçük dilimler hâlinde kazana dökerler. Erkekler ise ateşin alevlenmesi ve ekmeğin karıştırılıp kızartılmasıyla görevlendirilir. Her gelen erkek büyük süzgeci diğerinden alır belli bir süre ateşle uğraşır ve bu işlem ekmeğin pişirilip bitimine kadar devam eder. Pişirilen ekmeğin, evde kurulan bir sofranın ortasına gelişi güzel serilir. Gelen komşular ve

akrabalar sırayla eve geçerek ekmek yerler ve beraberinde hazırlanan sütlü çayı içerler. Kırgız düğünleri hareketli ve eğlenceli sahnelerle doludur. Düğünlerdeki geleneksel yemek düzenleri de farklı değildir. Erkekler için bahçede sofralar hazırlanır, kadınlar çocuklarıyla birlikte çadırı kullanır. Kalabalık ailelerden oluşan köyde yemekler hep yer sofralarında yenir. Bunun hem sofranın bereketini arttırdığına hem de sohbet etmenin en iyi imkânını sağladığına inanılmaktadır (Baran, 2014: 48).

3.2.4. Damat Yemeği

Damat yemeği gelin tarafının damatlarına yaptıkları bir jesttir. Şöyle ki; İkinci vakti gelinin akrabaları tarafından damat evine yemek getirilir. Yemekler; pilav üstü mantı, pilav üstü kavurma ve kattama adı verilen bir börek şeklindedir. Bunların yanında sütlü çay ikram edilir. Damat getirilen her yemekten bir kaşık dahi olsa yemek zorundadır. Bu yemeklerden gelin tarafı yiyemez sadece erkek tarafına servis edilir. Yemeği getiren kişilere geline yakınlık derecesine göre para verilir. Örneğin; yemeği getiren anneannesi ise hem yaşlı, büyük hem de en yakınlardan olduğu için beş yüz lira halaya ise üç yüz elli lira gibi bir para verilir. Tabi bu miktar maddi duruma göre değişebilir ama sıralama ve miktar büyükten küçüğe şeklinde ilerler. Damadın sağına ve soluna iki tane sağdıç oturur. Bu sağdıçlardan biri damat tarafına biri kız tarafına aittir. Bu yemeklere verilen parayı damat tarafının sağdıçı verir. Yan taraflarında ise gelinin iki tane küyöcoldoşu (sağdıçı) oturur. Bunlarda hangi yemeğe ne kadar para verildiğini not ederler. Gelinin ve damadın sağdıçları da bu gelen yemeklerden yemek zorundadır (KK49, KK45).

3.2.5. Damat Giydirme

Damat giydirme olayında gelinin ve damadın bütün akrabaları damadı evden çıkararak köy meydanının belirlenen bir yerinde damadın kıyafetleri değiştirilir. Şöyle ki gelin tarafı ' bizim damadımız ' sahiplenmesiyle damada takım elbise, gömlek, kravat, kemer, çorap, ayakkabı alınır. Bu kıyafetleri iki kişi bir battaniyeye sararak köy meydanına getirir. Bu kıyafetlerden herhangi biri çalınırsa çalan kişiye 'çapan' adı verilen geleneksel bir kıyafet verilir. Çapan onlar için manevi anlamda çok önemlidir. Bundan dolayı bu kıyafetleri kaptırmamak gerekir. Köy meydanına gelindikten sonra damadın üzerindeki kıyafetler çıkarılır. Gelin tarafının damatları için aldıkları yeni kıyafetler damada sağdıçları tarafından giydirilir. Bütün kıyafetleri giydirildikten sonra

damada bir çapan giydirilir ve bir kuşak ile beli sıkıca bağlanır. Cübbenin üzerine kalın bir kurdele iğnelenir ve takı töreni başlar. Takı töreni ve fotoğraf çekimi yapılır. Daha sonra damadın yanındaki iki küyöocoldoşun (sağdıç) eline işlemeli uzunca mendil verilir, Küyöocoldoşlar bu mendilleri saklayarak maniler, türküler söyleyerek ağır adımlarla damadı eve götürürler. Köylüler bu manileri, atışmaları dinlemek için onları takip ederler. Yengeler ve köylüler bu yürüyüşü uzatmak, damadın sabrını denemek için damat ve Küyöocoldoşların eteklerinden tutup geriye çekerler. Eve götürülen damat takılan takıları çıkarır, sonrasında damat küyöocoldoşları, akrabaları ve arkadaşları tarafından gelin evine götürülür (KK37).

3.2.6. İmam Nikâhı

Uluşpamir Kırgızlarında dini nikah düğün günü kıyılır. Damat giydirmeden sonra damat, sağdıçları, akrabaları ve arkadaşları tarafından gelin evine getirilir. Ayrı bir odaya oturtulur. Gelin ise ‘tor coluk’ adında battaniyeye benzer bir kumaşın altında saklanarak getirilir. Adetlere göre düğün sonrasına kadar gelini damat tarafından kimsenin görmemesi gerekir. Gelin aşağıdayken damadın sağdıçları gelini ağlatmak için şarkı söyleyip başına şekerleme ve kuruyemiş atar. Söylenen şarkılar şu şekildedir;

Men bir ölöñ aytayın birdi aytayın	Ben bir ölöñ söyleyeyim biri söyleyeyim
Cıgılğanda söyögön pirdi aytayın	Düştüğümde dayayan piri söyleyeyim
Atam menen enemdi mäk aytayın	Atam ile anamı övüp söyleyeyim
Här kaysının başını cäk aytayın	Her şeyin başını düzgünce söyleyeyim
Altı kızdın içinde atıñ Tokto	Altı kızın içinde adın Tokto
Arğımakka caraşat tüymö nokto	Asil ata yaraşır düğüm yular
Aşık bolsoñ är daim bizdi cokto	Aşık isen her daim bizi yokla
Altı kızdın içinde atıñ şerip	Altı kızın içinde adın Şerip
Şerip toygo keliptir kaşın kerip	Şerip toya gelmiş kaşın gerip
Cürü şerip ketelin ışkın terip	Hadi Şerip gidelim ışkın derip
Toyhananın eşiğın toylop keldim	Toyhanenin kapısına toylayıp geldim
Altın sakka koluñda oynop keldim	Altın sak içinde kolunda oynayıp geldim

Sizdi şunda deĝenin keldim ede	Sizi burda dediklerinden gelmiş idim
Sizdi şunda devese kelves edem	Sizi burda demeseler gelmez idim
Öñgösünü bir pulça körvös edem	Görünüşünü bir para kadar görmez idim
Altı kızdın içinde atñ bazar	Altı kızın içinde adın Bazar
Ay betiñdi körgöndö aklım azar	Ay yüzünü görünce aklım azar
Keltoru atñ torusun kergen sayın	Doru atın doruluĝunu gösterdikçe
Çaçın suluu körünöt örgön sayın	Saçın güzel görünüyor ördükçe
Oynoboyun külböyün degen sayın	Oynamayayım gülmeyeyim dedikçe
Ömür ötüp baratat cürgön sayın	Ömür geçip gidiyor gün geçtikçe
Kara zoonun borunda kaldı narım	Kara daĝın yamacında kaldı devem
Kaşı közü çiyilgen tolgonayım	Kaşı gözü boyanmış dolunayım
Bir hudaydan tileyin sizdi alayın	Bir Allah'tan dileyeyim sizi alayım
Sizdi huday berveşe ne kılayın	Sizi Allah vermezse ne yapayım
İĝlama kız ıĝlama toy seniki,	Aĝlama kız aĝlama toy seninki
Koş arıktan attagan koydun izi.	Çift arktan atlayan koyunun izi

Koş oromol salıngan baydın kızı (Özer, 2016: 870-889). Çift başörtüsü takınan zengin kızı

Bu şarkıdan sonra gelin ancak duygulanıp ağladıktan sonra içeri girebilir. İçeri girdikten sonra gelin ayrı bir odaya damat ise ayrı bir odaya alınır. Damat oturtulup ayağının altına bir bıçak konur. Bu ritüel, damadın gerdek gecesinde problem yaşamaması, nazardan ve büyüden korunması, sözünün bıçak gibi keskin olması ve eşi tarafından dinlenilmesi amacıyla yapılır. Dini nikah için on beş aksakallı (KK55) ve köy imamı getirilir. Nikah için iki sağdıç, iki vekil ve iki güve (KK37) belirlenir. Bu vekiller aksakallılar tarafından seçilir. Vekillerin ismi şahitlere söylenir. Güve (şahit) gelin ve damadın yanına giderek vekillerin adlarını sayar (KK37) ve şöyle derler;

Güve güve güvedürmen	Şahit şahit şahidim ben
Güvelikke yüredürmen	Şahitlik ederim ben

Haktık helallik için

Hak helallik için

Helallik yufluk için

Helal karı-koca için

Ovval huday taalanın emri için

Evvel Allah Teala'nın emri için

Ekinçi payğambar hudaa kavlu için İkincisi peygamber kavli için

Mehr cenividen nike cenividen

Mehir yönünden, nikah yönünden

Vekiliñ kimge werdin ? (Özer, 2016: 870-889).

Vekaletini kime verdin

fakat gelin iki defa nazlanarak vekilinin adını söylemez üçüncüsünde vekilini belirleyip şahitlerine söyler. Şahitler aksakallıların yanına giderek dua okur ve gelinin vekilini söylerler. Daha sonra şahitler damadın yanına giderek vekillerin adını sayar damat vekilini belirler şahitler tekrar aksakallıların yanına giderek dua okur ve damadın vekilini söyler. Vekiller tarafından mehir belirlenir ve nikah kıyılır. Sonrasında yeni evlenen çifte kelime-i şahadet söylenir. Nikah esnasında imamın önüne bir bez serilir. Bu bezin üzerine bir kase su ve bir boursok (iki parça ekmek) konur. Nikah kıyıldıktan sonra boursok suya atılır. Bir parçası geline bir parçası damada yedirilir. Kasenin içindeki suyun yarısı geline yarısı damada içirilir. Bu suyu içme adeti ise eski Türklerin inanışlarından gelir. Anlamı, eski zamanlardan süre gelen su içme yolu ile yapılan ant ve yeminlerdir. Yani yeni evlenen çiftler aynı tasta su içerek birbirine karşı ant içmiş olurlar (KK49, KK37).

3.2.7. Düğün Akşamı

Düğün akşamı küyöocoldoşlar türküler söyleyerek damadı kız evine doğru getirirler. Bu yürüyüş esnasında yengeler onların çabucak kız evine ulaşmaması için damat ve küyöocoldoşların eteklerini geriye doğru çekerek onları yavaşlatmaya çalışırlar. Evin kapısı içerden biri tarafından sıkıca kapatılır ve “kempir öldü” (ihtiyar kadın öldü) oyunu oynanır. İçerde “kempir öldü”yü oynayan kişi dışardakilerin sabrını sınavarak uzun süre kapıyı açmaz. Kempir öldü rolündeki kişinin razı olacağı kadar para ve hediye verildikten sonra damat ve yanındakiler içeri alınır. Damat içeri alınıp gelinin yanına geçtiği anda kız ya da erkek tarafından en hızlı olanı onların önüne uzun bir örtü çeker. Gelin ve damat ayakta bekletilirken küyöocoldoşlar bir müddet türkü söyler. Bu

esnada gelin ve damat birbirlerinin ayağına basmaya çalışır. Bu akşam için gelinin ailesi üç tane koyun keser. Akşam için yemek pişirilir. Sonra damat için kaynanasının hazırladığı yemek faslına geçilir. Kaynana damadın tabağını şarkı söyleyerek damadın önüne koyar. Damat tarafından kaynananın hazırladığı yemek tabağına altın konularak mukabele edilir. Damat, kızın olduğu odaya götürülür, kız ise yakın arkadaşlarından biriyle kırmızı bir örtü üstüne örtülmüş olarak herkesin çıkacağı âna kadar bekletilir. Kaynana burada damadı ilk defa görür ve tebrik ederek damadın omzuna un serper. Damatla birlikte gelenler sofrada bulunan ikramları poşetlere doldurup götürebilirler. Yemekten sonra gelin odası hazırlanır, evlenenlerin çocuklu olması için yatağın üzerinde küçük bir çocuk yuvarlatılır. Yatağın önüne “köşögö” denilen bir perde çekilir. Bu döşek üç gün boyunca toplanmaz, gelin ve damat üç gün burada kalırlar. Üç günden önce dışarı çıkmaları uğursuzluk olarak görülür. Üçüncü günün Cuma gününe denk gelmesi durumunda bir gün daha bekletilirler. Bunun sebebinin kötü ruhlardan korunma olduğu söylenmiştir. Yengeler kızın bekâretine delil olan çarşafı gördükten sonra damadın annesine müjde vererek karşılığında hediye alırlar (Özer, 2016: 870-889).

3.2.8. Kız Köçürme

Damat düğünden sonra gelinin evinde üç gün kalır. Bu üç günden sonra damadın ailesi bir kuzu kesip damadın yengeleri ve yakın akrabalarıyla kız evine götürür. Kız evi de damat tarafı için hazırlık yapar (KK23).

Yengeleri gelinin saçlarını örüp gelin ve damadın kıyafetlerini giydirirler. Yemekler yeğilip dua okunduktan sonra gelin tarafından iki yenge sadece damadı alarak damat evine götürür. On veya on beş gün sonra kız köçürme olayı denen gelin alma gerçekleşir. Damat tarafı atlarla gelini almaya gelir. Kız baba evinden başında beyaz bir örtüyle çıkarılır. Örtünün beyaz olmasının sebebi ise baba evinden beyazla çıktın koca evinden ancak beyaz olan kefenle çıkacaksın anlamını taşır (KK45).

Gelin beyaz bir atla çeyizi ile birlikte baba evinden alınır. Gelin damadın evinin önüne gelince ağzına kaymak verilir. Bu yolu bahtı kaymak gibi açık olsun anlamına gelir. Gelin ile birlikte yakın akrabalarından oluşan on beş kadın, üç veya dört erkek damat evine gelir. Damat tarafı gelen bu misafirlerin yaşına göre hediye verir. Gelin damat evine girince sırayla damadının akrabalarının elini öper. Elini öptüğü kişiler maddi durumlarına göre geline altın veya para verir. Bu geleneğe “köründük” denir.

Sadece gelinin kayınpederinin verdiği hediye geline kalır. Verilen diğer hediyeler gelin ile birlikte misafir olarak gelen on beş kadına verilir. Damat evinde o gün koyun kesilir. Gelin el öpme geleneğinden sonra dışarı çıkar kazanlarda kaynayan yemekleri karıştırır. Düğüne gelen bütün misafirlere yemeği gelin ikram eder. Yemekten sonra kız köçürme geleneği bitmiş olur (KK49).

Düğünden on beş gün sonra gelin baba evine gitmek için müsaade ister. Gelin ile birlikte kayınvalidesi ve iki yengesi de gider. Gelin baba evine gidince yanında akrabalarına çeşitli hediyeler götürür. Gelin tarafı da gelen misafirlere çeşitli hediyeler verir. Baba evinde birkaç gün kalan gelin kendi evine döner. Gelinin anne ve babası kızları ile birlikte dünürlerine çeşitli hediyeler gönderir (KK45).

3.2.9. Kalın/Başlık Parası

Kırgızlarda evliliğın yapılabilmesi için en önemli şart kalındır. Kalını damadın babası gelinin babasına verir. Kalının amacı, kurulacak olan yuvaya damadın babasının vereceği kalınla destek olmaktır. Kız evi birçok düğün ihtiyacını karşılar fakat damat tarafının kalın verilerek bu yükü hafiflettiği görülür. Kırgızlarda kalın, karşılıklı hediyeleşme diye geçer. Kız, kendisini ve almış olduğu çeyizlerini damat evine hediye eder, oğlan tarafı da bu hediyelere karşılık olarak kız evine çoğunlukla koyun, at vb. hayvanlardan oluşın hediyeler gönderir. Fakat günümüzde kalın damat evinin maddi gücüne bağlı olarak belirlenir. Kalın verilmeden düğün yapılmaz. Bir kıza kalın verilirse o kız artık o evin gelini ve bir ferdidir. Mirastan da pay alma hakkına sahiptir (Yücel, 2009:2-6).

3.2.10. Aş Aldı

Aş aldı geleneği de düğün günü eğlence olarak yapılır. Düğün günü damat tarafı üç koyun keser. Damat tarafından bir kişi bu koyunlardan 'cilik' denilen bir kemik parçası olarak beyaz bir bez parçasına sarar. O gün gelin evinin kapısına bekçi olarak iki kişi bırakılır. O kemiği alan kişi kapıda bekçilere yakalanırsa içeri alınmaz fakat kemiği evin içerisine kadar götürüp gelinin annesine verirse o kişiye çapan adı verilen geleneksel bir kıyafet giydirilerek hediye edilir (KK37).

3.3. Ölüm Gelenekleri

İnsan hayatının en acı gerçeklerinden biri ölümdür. Muhakkak ki her canlının bir sonu vardır. İnsan için de ölüm, hayat tarzına, şartlarına ve inancına göre değişiklik gösterir. Bazı insanlar için ölüm adeta bir kurtuluş bazıları için ise çok acı bir olaydır. Bir nevi hayat şartları ölümü de farklı şekillerde adlandırır. Ulupamir Kırgızlarında da ölüm çok acı bir olay olarak görülür. Kırgızlar insanlarına, yakınlarına çok önem verdikleri için ölüm onlar için çok üzücü bir durumdur.

Kırgız Türklerinde ölüm gelenekleriyle ilgili eski ve yeni birkaç ritüel görülür. Kırgızlara göre insan her şeyin üstesinden gelir fakat ecelin yani ölümün üstesinden gelemeyiz. Kırgızların bu konuyla ilgili sözlerine bakacak olursak “Ölüm insanoğluna ulaşmazsa insanoğlu yıkılmaz”, ”Ecel gelirse malın, mülkün, tahtın bir yararı yoktur “ gibi sözlerle de dile getirilerek ölüm gerçeğinin kaçınılmaz son olduğuna inanıp doğal bir şekilde karşılamışlardır (İbragimov, 2015:19).

Ölüm, acı bir olay olduğu için Kırgızlarda ölüm haberi açık bir şekilde söylenmez. Ölüm kelimesini kullanmak yerine üstü kapalı bir şekilde “canı uçtu”, “göz yumdu”, “vefat etti” gibi tabirlerle anlatmaya çalışmışlardır. Kırgızlarda, insanlar ve yıldızlar birbirlerine benzetilerek şöyle açıklanır: İnsanın ölmesi ile yıldızın kayması, sönmesi olayı benzerlik gösterir. Günümüzde bile ölen insanlar için “yıldızı kaydı” tabiri kullanılır.

Kırgızlarda ölümün habercisi olarak görülen bazı olaylar vardır. Bu olaylar hasta kişilerde veya normal kişilerin rüyalarında gördükleri tabirlerle anlatılır. Şöyle ki bazı insanların rüyalarında öldüklerini görürler veya görülen rüyada ölen kişinin bilindik birini çağırması, ev halkından birinin öleceğine işaret eder. Rüyada, yüksekten düşmek, ölen bir tanıdığı tarafından çağrılmak gibi olaylar ölümü işaret eden hususlar olarak kabul edilir (Polat, 2005:1968).

3.3.1. Ölüm Öncesi Gelenekler

Kırgızlarda ölüm döşeginde olan kişi kesinlikle yalnız bırakılmaz. Ya ev halkından birileri ya da bir aksakallı yanında bulunur. Sebebi ise kişiye ölmeden önce kelime-i şehadet getirtmesi için yardımcı olmasıdır. Kişi ölürken ölme şekline ve

durumuna göre farklı düşünceler izah edilmiştir. Şöyle ki ölüm döşeğindeki kişi iyi ise kolay bir şekilde can verdiğini, kişi kötü ise ölüm anının çok zor olduğu belirtilir.

Ölümün kolay olması için kişinin yanında bulunan akrabaları, aksakallı veya eşi tarafından ağzına su damlatılır. Son nefesinde varsa ağzına zemzem suyu da damlatılır (Keskiöglü, 1966-1969:215-251). Ruhunu teslim eden kişinin canını tutmaya çabalayacağı ve zorluk çekeceği düşüncesiyle yanında yüksek sesle konuşmaya ve ağlamaya izin verilmez (Kasimbekov, 1989:7-12).

Ölüm döşeğinde olan kişi vasiyetini belirttikten sonra helallik istemeye başlar. Helallik, razılık isteme Kırgızlar için önemli bir husustur. Ziyarete gelenler, ölüm döşeğinde olan kişiye haklarını helal ederler ve ondan da kendilerine karşı haklarını helal etmesini isterler. Buna anne ile çocuğun helalleşmesi örnek gösterilebilir. Çocuğun annesine “apa ırazılığını ber, ak sütünün keç” (ana razı ol, ak sütünü helal et) der buna karşılık anne ise “ırazımın, ak sütümdön keçtim” (sütüm helal olsun, senden razıyım) şeklindedir (Ünal, 2017:347).

Ulupamir Kırgızlarında hasta olup durumu ağır olan hastalar hastanede bırakılmaz. Sebebi ise hastaya yasin okumak ve kelime-i şehadet getirtmektir. Eve getirilen hasta vefat edinceye kadar akrabaları ve komşuları tarafından ziyaret edilir. Hasta vefat edinceye kadar her gün yanında Kur'an-ı Kerim okunur (KK55).

3.3.1.1. Vasiyet

Vasiyet, bir insanın ölmeden önce, ölümünden sonrası için yapılmasını arzuladığı ve yerine getirilmesini istediği şeylere denir. Bu ölen kişinin son sözleri kabul edilerek istekleri elden geldiğince yerine getirilir. Vasiyet, sözlü veya yazılı olabilir. Kırgızlarda, ölümün yaklaştığını hisseden kişi, akraba, dost ve komşularını çağırarak son isteklerini söyler. Kişi bunu ölmeden önce yakınlarına söyleyebildiği gibi önceden bir kağıda yazarak da bırakabilir. Vasiyet bırakan kişi çoğunlukla aile bireylerine çeşitli öğütlerle aileyi, aile bağlarını korumalarını, ailede çocuk, engelli veya bakıma muhtaç olanlar varsa onları geride bırakacağı aile bireylerine emanet ederek onlara güzel bakıp üzmelerini, ölünce kendisini kimin yıkayacağını ve gömülmek istediği yeri dile getirir. Vasiyet edilen hususlar ne ise bunlar kutsal bir görev olarak görülüp yerine getirilerek ölüye karşı yapılan son sorumluluk olarak önem arz eder (KK55).

3.3.2. Ölüm Sonrası Gelenekler

Kişi öldükten sonra hemen dokunulmaz. Vücudun soğuması beklenir, soğuyan vücut yere uzatılır. Kişinin kıyafetleri kesilerek çıkarılır sebebi ise vefat eden kişinin eziyet görmemesi düşüncesidir. Sonrasında ölünün ağzına cin, şeytan, toprak gibi şeylerin girmesini önlemek adına çenesi bağlanır. Kişinin gözü açıksa göz kapakları indirilerek kapatılır. Amaç, gözü arkada, dünyada kalmasın, arkasından başkalarını da götürmesin düşüncesi yatar. Gözünü kapattıktan sonra ölünün gözü tekrar açılırsa bu dünyada amacına ulaşamadığına, muradına eremediğine, dünyaya doyamadığına işaret eder. Ölünün kokmasını engellemek ve karnının yarılmasını önlemek adına kişinin karnına kum, toprak veya taş bağlanır (Karasayev, 1995:245; Ünal, 2017:348).

Ölünün defin işlemleri bittikten sonra “çuu” adını verdikleri feryat figanlar başlar. Ölenin arkasından ağlamak yerine feryat edilir çünkü Kırgızlara göre ölünün arkasından ağlandığı zaman ölen kişi diğer dünyada gözyaşından oluşan bir göle battığını ve oldukça zorlandığını dile getirir (Kasimbekov, 1989:7,12).

Kişi vefat ettiği zaman ilk yakın akrabaları olan babası, abisi, kardeşi, oğlu kim varsa o yıkar. Sonrasında köy halkı ölünün ailesine, bir imam tarafından tekrar yıkanmasını isteyip istemediklerini sorar. Eğer aile isterse imam ile birlikte seçtikleri birkaç kişi ile ölü tekrar yıkanır. Sonrasında namazı kılınır. Ölü mezara yerleştirilince kibleye doğru hafif yamuk bir şekilde uzatılır. “İlafı” denilen bir kurt ölüyü yemesin diye mezarlıkta bulunan herkes ufak bir toprak parçasına dua okuyarak mezara bırakılıp ölünün üzeri kapatılır. İmam bulunduğu yere oturur cemaatte imama uyararak oturur. İmam yasin suresi ve birçok dua okur. Cemaat ile üç defa ihlas suresi okunduktan sonra herkes dağılır. Erkekler taziye evinde, kadınlar ise cenaze evinde toplanır. Üç gün boyunca ölü evinde yemek yapılmaz. Yemeği yakın komşular getirir. Taziye bittiği zaman akrabalar arasında para toplanır yemek getiren komşulara verilir. Bu üç günden sonra taziye evinin sahibi iki veya üç koyun keser. Komşular bu etle yemek yapar. Yapılan yemekle hiçbir şekilde ev sahibi ve akrabalar ilgilenmez onlar sadece gelen misafirlerle ilgilenir. Dört gün boyunca o evde ölünün ruhuna Kur’an-ı Kerim okunur. Dört günün sonunda hatim duası okunur ve taziye biter. Yedisi ve kırkında da ölü evinde toplanılır yemek verilir, Kur’an-ı Kerim ve hatim duası okunur. Ayrıca ölü evinin sahibi bir yıl boyunca her cuma günü komşularını ve yakın akrabalarını eve davet ederek

yemek verir ve Kur'an-ı Kerim okunur. Bu adete 'cumalık' denir. Ölünün bir yılı dolduğunda iki veya üç koyun kesilir. On tane hoca çağırılıp Kur'an-ı Kerim okunup başırlanır. Sonrasında gelen hocalara Allah rızası için para veya bir hediye verilir. Bir yıl dolduğunda cumalık adeti de biter. O bir yıl boyunca cumalığa katılan kişilere de çeşitli hediyeler verilir (KK55).

Bir diğere adette şöyledir ; Yılda bir defa komşular vefat eden kişinin evine yüz elli lira para verir. Sebebi ise taziye çıkılan evin zor durumu veya bir ihtiyacı, sıkıntısı varsa onu gidermesidir (KK37).

Kırgızlarda ağıt, cenazenin en önemli unsurudur. Bu gelenek kişinin yaşına ve statüsüne göre değişiklik göstermektedir. Ölen kişi gençse dünyaya doymadan gittiği için ailesi ve yakınları ağıtlar yakarak uzun bir yas sürecine girerler ama ölen kişi yaşlı ise yas süresi gençler kadar uzun olmaz çünkü o, dünyadan hevesini almıştır (Kundakçı, 2019:913).

Yas sürelerinin Kırgızlarda üç gün, yedi gün, kırk gün hatta bir yıl olduğu görülmektedir. Bu süreler Kırgızlar için çok büyük önem arz etmektedir. Ölen kişinin dünyadan memnun ayrılması ve ruhunun huzura kavuşması için her türlü âdet eksiksiz yerine getirilmektedir (Kundakçı, 2019:913).

3.4. Doğum Geleneği

Kırgız Türklerinde evlilik kavramı, bir neslin devamını sağlamak ve çocuk sahibi olmak anlamındadır. Doğum olayı her toplumda mutlu ve heyecanlı bir şekilde karşılanır. Dünyaya gelen çocuk ailesi için bir umut ve gelecek demektir. Çocuk sahibi olmak Kırgızlarda çok önemli bir husustur. Geleceği temsil eden çocuk olmazsa ailede büyük sarsıntılar meydana gelir. Çocuk sahibi olamamanın sonu boşanmaya kadar gitmektedir. Kırgızlarda hamile olan kadınlar el üstünde tutulur. Çocuk doğuncaya kadar kadına çok kıymet verilir. Hamile kadına günlük işlerde zor ve yorucu sorumluluklar verilmez. Çünkü çocuk neslin devamı ve kültürün taşıyıcısı olarak nitelendirilir bu da Kırgızlar için oldukça önemlidir.

Kırgız Türklerinde hamile kadınlar için uygulanan bazı ritüeller şunlardır: Hamile kadın doğuma kadar köyden yalnız başına çıkmaz. Kötülüklerden ve kötü ruhlardan sakınmak amacıyla bazı büyü ve muskalar yapılır. Kadınlar hamilelik

sürecinde sürekli muhafazakar bir şekilde kötülüklerden korunmaya çalışmıştır. Yaşadıkları ev veya çadırlara kötü ruhların yaklaşmaması için çadırın etrafında ateş yakmış, hamile kadının uyuduğu alanda muska bulundurup ve içinde mermi bulunan silah asmışlardır. Kırgızlarda hamile kadına iki hayvanın eti yedirilmez. Bunlardan biri deve diğeri ise keçidir. Deve yedirilmemesinin sebebi gebelik sürecinin devede olduğu gibi 12 ay uzaması inancıdır. Keçi yedirilmemesinin sebebi ise bebekte herhangi bir kemik hastalığının oluşmasını düşüncesinden gelir. Yeni bir bebek dünyaya geldiğinde bebeği ilk kez kim kucağına alırsa ona benzeyeceğine inanılır. Bu yüzden bebeği ilk kez kucağına alacak kişinin karakteri oldukça önemlidir. Bir diğer inanışa göre ise bebeğin göbeğinin ayakkabının yanında kesilmesi, bu vesileyle bebeğin ömrünün ayakkabı gibi uzun olacağı düşünülmesidir. Bebeğin ağzına işkembe ve tereyağı ile hazırlanmış özel bir mama sürülmesi bu vesileyle gelecekte yoksul olmayacağına ve hayvancılıkla ilgileneceğine inanılır. Kıyafet olarak yaşlı ve sözü geçen bir erkeğin gömleğinden ve köyün çok çocuklu kadınlarından birinin iç çamaşırından kesilen bir parça kumaş ile bir kıyafet dikilerek bebeğe giydirilir. Bu kıyafet kırk gün sonra çıkartılır ve yaşlı bir ölüyle gömülür. Böyle yapılmasının sebebi ise doğan bebeğin mutlulukla ve sağlıkla uzun bir yaşam sürmesi amaçlıdır. Bebeğin kırkı çıktığında kırk kaşık suyla yıkanır. Kırgızlarda süt kardeşliğine önem verilir ve süt kardeşi olanlar kesinlikle birbirleriyle evlendirilmez.

Kırgızlarda çocukla ilgili diğer ritüellerden biri Umay Ana'dır. Bu bebeği ve lohusa olan anneyi kollayan melek olarak nitelendirilir. Kırgızlarda bir bebek tek başına bırakılırsa Umay Ana'ya koruması için emanet edilir. Albarstı (Albastı) figürü de Kırgız kültüründe önemlidir. Albastı ince, sarı tenli, uzun boylu, uzun saçlı bir kadın şeklinde Kırgız mitolojisinde karşımıza çıkar. Çocukların doğumuna taş koyar. Bundan dolayı o toplumda bulunan yetenekli kişiler Albastı'yı yakalayıp saçından biraz kesip alırsa Albastı'nın o sülaleye hiçbir zaman yaklaşmayacağına, onlara zarar vermeyeceğine inanılır.

3.4.1. Ad Verme Geleneği

Doğumdan sonraki en önemli ritüel çocuğa isminin verilmesidir. Bununla birlikte çocuğa yıllar sonra isim verilmesi veya doğum sırasında yapılan işlerin isim olarak çocuğa koyulması gibi uygulamalara da rastlanabilmektedir. Çocuğa isim verme

töreni bir şölen şeklinde yapılır. Şölen de il ve yurt bir araya gelir. Alını ak akıtmalı at kurban edilir. Büyük bir toy verilir (Acıpayamlı, 1992:6-13).

Çocuğa ismi yaşlı ve saygın bir kişi verir. Aksakallı bir ihtiyar bebeği kucağına alarak şöyle der:

“Dolaştığı tepede kızılısöğüt bitsin,
Tanrı yardımcısı olsun,
Dolaştığı evlerin etrafında kızılısöğüt bitsin,
Koca hızır arkadaşı olsun,
Süngüden kalan bir bayrak,
Manastan kalan bir armağan,

Bunun adı da kahraman (Semetey) olsun” diyerek çocuğun adını koyar (İsmailova, Kundakçı, Güneş, 2017:208-209).

Ad verme geleneği kültürden dolayı her toplumda değişiklik gösterir. Öz kültürüne ait ad verme çok önemlidir. Çünkü ad, kültürün, dilin, ulusal hüviyetin muhafaza edilmesine ve genç nesle aktarılmasını sağlar. Çocuğa verilen ad kişinin hayatını, toplumdaki benliğini de belirler.

Kırgız Türkleri çocukları çok sever ve önemser. Bu sebeple çocuklarla alakalı birçok gelenekleri mevcuttur. Kırgızlar çocuklara İslamiyet’ten önce farklı isimler vermekte olup İslamiyet’i kabul ettikten sonra İslam’a uygun isimler vermişlerdir. Çocuklara Allah’ın sıfatları, peygamber, peygamber yakınları ve din alimlerinin isimleri verilmiştir. Fakat verilen isimler Kırgız Türkçesinin ses yapısına göre alındığından isimler değişiklik göstermiştir.

Kırgızlar ad verme geleneğine oldukça önem vermişlerdir. Çocuğa konulacak ad bazı ailelerde önceden belirlenir, bazılarında ise ad koyma töreni sırasında belli olur. Ad verme töreninde herkes ad veremez. Yaşça büyük aksakallılardan, bir derviş, bir aile büyüğü, dede veya nine ad verebilir. Çocuğa kararlaştırılan isim tören esnasında ezanı okuyan kişiye söylenir. Adı verip ezan okuyan kişi Kırgızların “azan” diye adlandırdıkları geleneksel bir duayla adı söyler.

3.4.2. Ad Verme Toyu/Töreni

Kırgızlarda doğan çocuğa ad vermek için iki veya üç gün sonra ad verme toyu düzenlenir. Bu toyun/törenin amacı dünyaya bir insanın geldiğini herkese duyurup bunu müjdelemektir. Bunun için büyük bir hazırlık yapılır. Birçok hayvan kesilerek yakın akrabalar, komşular toya davet edilir. Hazırlanan yemekler yendikten sonra törene geçilir. Dedesi, ninesi, aksakallı biri veya köy imamı belirlenerek bütün davetlilerle tören alanına toplanılır. Ezanı okuyan kişi alanın ortasına geçerek ad verme ezanını okur. Sonrasında çocuğa verilecek isim baba adıyla ...nın kızının veya oğlunun adı... olsun diye bağırır. Bunu üç defa tekrar eder. Tören alanında bulunan bütün davetliler çocuğa dua ederek töreni sonlandırırlar. Hastanede doğan çocuklara hastanede isim konulabilir fakat eve gelindiğinde akrabalar ve komşular çağrılarak küçük bir ad verme töreni yapılır ve verilen ad herkese duyurulur. Ezan okuyan kişiye hediye olarak giysi, kalpak, para vb. şeyler verilir.

Kırgızlarda çocuğun kulağına ad konulduğu esnada ezan okumak önemlidir. Çünkü Kırgızların inanışlarına göre çocuğun kulağına küçükken ezan okunmazsa çocuk huysuz ve mutsuz olur. Kırgızların konuyla ilgili bir sözü şöyledir: “Azansız bala, baktı yılsız bolot” yani “Ezansız çocuk mutsuz olur” şeklinde ifade etmişlerdir. Çocuğun kulağına ezan okunmasının en önemli sebebi çocuğun ilk önce Allah’ın adını duyması, güzel ahlaklı, ailesine, büyüklerine saygılı ve inançlı bir birey olması için ezana önem verilir. Bu ezan günlük okunan ezandan farklıdır. Bu ezanda amaç müjde vermek ve doğan çocuk için bir dua niteliği taşır. Okunan ezan şu şekildedir:

Alloo akbar, Alloo akbar,
Alpeyil dayım saktaar,
Teñirim adam berdi,
Aalamğa adam keldi.
Ayıl, kalaa süyünçü!
Arıştaar kadam keldi.
Keñ peyilge perzent berdi,
Kasiyeti bassın cerdi.

Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber,
Allah’ım her daim saklar,
Tanrım insan verdi,
Dünyaya insan geldi.
Hey cümbür cemaat müjde!
Atlayacak adım geldi.
Cömerte evlat verdi,
Haysiyeti bassın yeri.

Berekeni baksın eldi,
Kölökösü tapsın şerdi.
Azan aytıp, atın koyom,
Teñir bergen zatın koyom.
Uul bolso coodon saktaar,
Ene emizgen sütün aktaar.
Ataandaşpay malın bağaar,
Cerin aydap, nanın tabaar.
Atasının meeneti kaytaar,
Aldına duldul tartaar.
Kız bolso kırk cılkı,
Kiyiz casap, üyün cabaar.
Enesinin işin alaar,
Güldöy güldöp sayma sayaar.
Uul beken, kız beken,
Kim boldu eken?
Uul eken, uul eken!
Aalamğa adam keldi.
Ayıl, kalaa süyünçü!
Arıştaar kadam keldi.
Kim deybiz atın?
Körünçü baçım,
Enekey otun keldi!
Emese atın koyom:
Otun alıp baksın eldi,
Cariya aytam Otunçu,

Bereketi beslesin eli,
Gölgesi bulsun güçlüyü.
Ezan okuyup koyacağım adını
Zatını koyacağım Tanrının istediği.
Oğlan olursa düşmandan korur,
Emdiği sütün hakkını verir.
İnat etmeden malına bakar,
Tarlasını sürüp ekmeğini bulur
Babasının emeği geri döner,
Altına düldül atını çeker.
Kız olursa kırk yılkı,
Keçe yapıp evini kaplar.
Anasının işine devam eder,
Nakış yapıp dikiş atar.
Oğlan mıymış, kız mıymış,
Ne oldu acaba? Bir bakalım,
Oğlanmış, oğlanmış?
Dünyaya insan geldi.
Hey cümbür cemaat müjde!
Atlayacak adım geldi.
Ne koyalım adını?
Çabucak görün/gel,
Anneciğim odun geldi!
Öyleyse adını koyuyorum:
Odun keserek beslesin halkı,
Adı olsun Oduncu,

Ayıl, kalaa süyünçü!	Hey cümbür cemaat müjde!
Oo, Otunçu, Otunçu!	Hey, Oduncu, Oduncu!
Atı boldu Otunçu!	Adı oldu Oduncu!
Kalk sabına koşulçu,	Halk safına koşul lütfen,
Oomiyin!	Aamiin! (Bolcurova, Aytmatov, Akaeva,

Akmataliyev, 2003:294-295, Polat, 2008:103).

Ad koyarken etkilenilen birkaç husus vardır. Anne ve babalar, aileler kendine uygun ad türlerini seçerler. Fakat bu durum bazen değişiklik gösterir. Aileler çocuklarına hiçbir sebebi olmadığı halde sevdikleri, ilgi duydukları adları koyarlar. Bu adların birkaçı şu şekilde sınıflandırılabilir:

Dini nitelikli adlar özellikle Kırgızlarda en çok kullanılan ad türüdür. İslam'ın kabulünden sonra Kırgızlar çocuklarına peygamber isimleri ve önemli dini kişilerin adlarını yaygın olarak koyarlar. Erkeklerle çoğunlukla Osmon, Ibrayım, Isak, Sıdık, Talıp, Sultan, Kurman, Abdrahman kızlara ise Bübükan, Külbaram, Saadat, Ayşa, Zaynap, Rakıya, Külsün gibi adlar verilir (Bolcurova, Aytmatov, Akaeva, Akmataliyev, 2003:158).

Müslüman bir millet olan Kırgızlar çocuğun doğduğu zamana göre özel ve dini günlerde doğan çocuklarına o günün veya ayın adını verirler. Bu adlar Kırgız Türkçesine göre uyarlanmıştır. Ramazan ayında doğan çocuğa Oroza, Orozbek, Orozkul kadir gecesinde doğan çocuğa Kadırbek cuma günü doğan çocuğa Cumagül, Cumaali, Cumabek bayram günü doğana Mayram, Mayramgül, Aytbay, Aytbek gibi adlar verilir (Polat, 2008:108).

Ailelerin, ebeveynlerin en önem verdiği husus çocuklarının güzel ahlaklı, terbiyeli, iyi kalpli, büyüklerine saygılı, merhametli gibi özelliklere önem verilen adlardır. İyi karakterli insan özelliklerini anlatan adlarda şunlardır: Şirin(tatlı), Azamat(yiğit, delikanlı), Coomart(cömert), Turusbek(dürüst bey), Saykal(kahraman kadın), Cırğal(mutlu) gibi adlar konur (Baytok, 2018:23).

Çocuğa verilecek isimler seçilirken, geleneksel dini inançlar göz önünde bulundurulur. Aynı zamanda tabiatla iç içe yaşayan bir Türk boyu olduğu için, bazı hayvan ve bitki isimleri de tercih edilmektedir. Örneğin Turul, Kartal, Arpa, Bogday, Bozkurt, Yılan, Ayu, Gökbörü, Ukul, Toruntay, Tugan..vs.(İsmailova, Kundakçı, Güneş, 2017:208-209).

Kırgız Türklerinde doğan çocuğa isim seçilirken öncelikle çocuğun geleceği düşünülür ve çocuğun geleceğine dair temenni niteliğinde isimler konulur. Örneğin isim verilecek çocuğun cinsiyeti erkek olduğunda, gelecekte güçlü kuvvetli olması isim “Temirbek”; uzun ömür dilendiğinde “Toktosun, Yaşar, Yüzyaşar, Binyaşar, Dursun, Kobçaşar”; çocuğun anne babasının sözünü dinleyen, isteklerini yerine getiren biri olması için “Uduz, Baybolsun, Hindal, İltut”; mutlu olması daha çok arzu edildiğinde “Bakitbek ve “Talaybek”; milletini ve vatanını sevsin, korusun diye “Ercigit, Gülcigit; zengin olması istendiğinde ise “Çınar veya Çınarbak” gibi isimler tercih edilir(Erdem, 2005: 62).

Ayrıca Kırgız Türkleri arasında tabiat güçlerinin, kötü ruhların veya cinlerin yeni doğan çocuğa ve çocuğun hayatına müdahale edebileceği inancı yaygın olduğundan çocuğa kötü ruhlardan veya nazardan koruyucu olduğu düşünülen veya kötü ruhları yanılttığına inanılan bazı isimler de verilir. Örneğin Köpek, Borsak, İtküdün, Sank, Murdar, Bolmaz, Satılmış, Sart, Kalmuk, Orus..vs. Bazı çocuklara kötü ruhlardan üstün olduğu gerekçesiyle tanrı/Allah adının kullanıldığı isimler verilebilmektedir; Tengri Berdi, Kuday Berdi gibi (Erdem, 2005:62).

Kırgızlarda diğer Türk boylarında olduğu gibi erkek çocuğa soyun devamını ve soyadını devam ettirdiği düşünüldüğü için ayrı bir önem verilir. O yüzden kız çocuk sahibi olduktan sonra sonraki çocuğun erkek olması veya fazla kız çocuğu olmaması için kız çocuklarına şu isimler verilir; Kız Ceter, Oğul Gerek, Döndü, Cagıl, Burul..vs. (İsmailova, Kundakçı, Güneş, 2017:208-209).

Kırgızlarda bir kadın hamile olunca hamileyim demez bunun yerine ‘ıtkat’ kelimesini kullanılır. Çünkü hamileyim demek ayıp karşılanır. Hamile kadın evde yapılan yemeği yemek istemezse komşuya gidip onların sofralarına oturabilir. Veya canı bir şey yemek isterse evde yoksa komşudan istenir. Bu çok normal karşılanır. Doğum anı geldiğinde gelinin kayınvalidesi ve annesi yanında bulunur. Doğum gerçekleşikten

sonra gelinin annesi çıkıp kapıda bekleyen akrabalara çocuk erkek olduysa ‘kurt’ kız olduysa ‘tilki’ der. Direkt kız veya erkek denmez. Geleneklere göre bu ayıp karşılanır. Kurt veya tilki dendiğinde kız veya erkek olduğu anlaşılır. Daha sonra yedi ve sekiz yaşlarındaki çocuklar müjde vermek için akrabalara gönderilir. Müjdeyi alan akrabalar çocuklara para verir. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra saç kesilir. Kesme işlemini ya dayısı ya da aksakallı (yaşlı) biri yapar. Saçı kesen kişi çocuğa hediye verir. Örneğin : kuzu, buzağı, oğlak gibi... (KK49, KK45).

3.4.3. Beşik Toy

Beşik atma olayı şöyledir ; bebek doğduktan sonra kırk gün yerde uyur. Bebeğin kırkı çıktığı zaman komşular ve yakın akrabalar eve davet edilir. Yakın akrabalar bebeğin beşiği için hazırlık görür. Biri yastığını biri yorganını biri döşөгini getirir. Gelen misafirlere en yaşlı olanı bebeği kucağına alarak sağ tarafından beşiğe bırakır. O günden sonra bebek artık beşikte uyutulur. Bu geleneğe ‘beşik atma’ denir. Daha sonra gelen misafirlere yemek ikram edilir ve beşik atma biter (KK49).

Aylar sonra bebeğin dişi çıktığında buğday pişirilir. Tekrar bütün akrabalar ve komşular eve davet edilir. Buğday pişirilmesinin sebebi ise bebeğin dişlerinin buğday taneleri gibi tek tek inci gibi dizilmesi içindir. Bebek biraz daha büyüyüp yürümeye başlayınca tekrar komşu ve akrabalar yemeğe davet edilir. Bu kutlamalar çocuğu veren Allah’a bir teşekkür niteliğindedir. (KK49).

3.5. Ulupamir’de Bayram Adetleri

Ramazan Bayramının arife günü bütün Ulu Pamir köylüsünün evinde yemek pişirilir. Yakın komşular sırasıyla birbirini davet eder. Herkesin evinde az da olsa yemek yenir. Bunun sebebi bütün evlerin bereketlenmesidir. Çünkü bir misafir geldiği eve bereketiyle gelir. Ramazanda komşular sürekli birilerini yemeğe davet ederler. Ramazanın son günü kimse kimseyi davet etmez. Son gün herkes ölülerinin ruhuna bir kurban keser ve komşulara dağıtır (KK55, KK49).

Kurban bayramında arife günü herkes birbirini yemeğe davet eder. Bayram günü kesilen kurban etleri çiğ olarak dağıtılmaz. Pişirilip ondan sonra ihtiyacı olan komşu ve akrabalara dağıtılır (KK55).

3.6. Ulupamir’de Giyilen Yöresel Kıyafetler

Bir milletin kültürünü, geleneğini ilk olarak giyim tarzı belirler. Çünkü dışarıdan bakıldığında ilk önce giyilen kıyafetlerden nereye, hangi millete ait olduğu anlaşılır. Yani giyim, yaşanan toplumun iklimini, coğrafyasını, ekonomisini, inançlarını kültürel bir kalıba koyarak şekil verir.

Eski Türkler gerek göçebe hayatın, gerekse de hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı, Orta Asya’da daha çok deriden yapılmış rahat kıyafetleri tercih etmişlerdir. Üste giyilen kaftan, çapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket ya da palto ve ayağa giyilen çizme ve çarık bozkır kültürünün dış giysileriydi. Kadınların giysileri ise şalvar, cepken ve ayakkabı ile başlıklardan oluşmuştur. Şalvar veya pantolon giymek rahatlık bakımından savaşçı kavimlere özgü bir giyimdir (KK40).

Değişen her şey gibi giyim tarzı da zamanla değişir. Ulupamir Kırgızları da birçok kez göçe maruz kaldıklarından ve iklim koşullarından dolayı her açıdan asimilasyona uğradıkları gibi giyim tarzlarında da çeşitli değişimler görülmüştür.

Kırgızlar Pamir bölgesinin yüksek rakımından dolayı daha kalın ve yünlü kıyafetler tercih ederlerdi. Fakat Türkiye’ye gelip Erciş’te Ulupamir köyüne yerleştiklerinde kıyafetlerinde çeşitli değişiklikler görülmüştür. Kırgızlar doğu bölgesini soğuk olduğundan dolayı tercih etmişlerdir. Fakat Pamir kadar soğuk olmadığından dolayı ister istemez değişiklikler olmuştur (KK40).

Erkekler yöresel kıyafet olarak çapan, kalpak, şım(pantolon), besket(yelek) giyerler. Ayakkabı olarak ötük adında deriden yapılan dize kadar uzun bir çizme giyerler. Erkekler sürekli dışarıda çalışmak zorunda olduklarından dolayı soğuktan korunmak için sığır derisinden yapılan mest adında bir şey ayaklarına giyerler. Bu günümüzde daha çok yaşlılar tarafından tercih edilir (KK68).

Kadınların yöresel olarak günümüzde hala giymekte oldukları kıyafetler ise adeta bir renk cümbüşünü andırır. Canlı ve açık renkler onlar için vazgeçilmezdir. Günlük hayatta ise en çok tercih ettikleri renk kırmızıdır. Onlar için koyu renkler matemi temsil ettiğinden dolayı pek tercih edilmez. Kırgız kadınları güzel giyinmeyi severler. Özellikle (düğün, bayram, sünnet) gibi özel günlerde giyimlerine özen gösterirler. Takı Kırgız kadınlarının vazgeçilmezidir. Çeşitli küpeler, şuruh denilen boncuklar ve

saçlarına Kırgızistan'dan getirttikleri sılısıla dedikleri tokayı takarlar. Bu toka arkadan yeni gelinlerin saçına takılır. Ve gelin olduktan sonra misafirlıklere, davetlere gidilince kullanılır. Giydikleri kıyafetlerin üzerine tönüç ve tumana adında aksesuar takarlar. Ulupamir köyünde kadınlar başlarına taktıkları şapak adındaki şeylerden evli veya bekar oldukları anlaşılır. Evli kadınlar beyaz, bekar kadınlar ise kırmızı şapak takar. Ulupamir köyünde kadınların hemen hemen hepsi yöresel kıyafetlerle gezer. Fakat köy dışına çıktıklarında tuhaf karşılanmamak ve alay konusu olmamak için yöresel kıyafetlerini giymezler. Tabi giyenlerde vardır. Günümüzde olgun kesimin yöresel kıyafete daha fazla önem verdiğini, geleneklerine daha bağlı kalmayı tercih ettiğini görüyoruz. Fakat yeni neslin günümüz şartlarından ve dışarıda okumasından dolayı yöresel kıyafetleri pek fazla tercih etmemesi göze çarpar (KK49).

3.7. Ulupamir'de Yapılan Yöresel Yemekler

Kırgız Türkleri, renkli kültürel zenginliklerinin yanında renkli yemeklere de sahiptir. Sürekli göç etmek zorunda kalan Kırgız Türkleri bu göçebe hayat tarzından etkilenerek yemekleri de çoğunlukla etli ve hamurlu yiyeceklerden oluşur. Hayvancılıkla uğraşan Kırgızlar, birçok Türk toplumu gibi etli yemekleri oldukça sever ve önem verirler. Et dışında hamur işi tarzında yiyecekleri de oldukça fazla tüketen Kırgızlar, yemek kültüründe Anadolu yöresine damak zevki olarak bir hayli yakınlık gösterir. Kırgızlarda et, misafirlere ikram edilebilecek en özel yemektir. Misafire olan saygınlığı gösterir. Etin en önemli ve saygı değer kısmı kelledir. Davetlerde yaşlılara ve özel misafirlere ikram edilir. Organların saygınlık derecesi kesilen hayvana göre değişir. Kesilen koyun veya at etine göre belirlenir. Hayvanların bu saygın olan önemli parçaları sadece erkeklere verilir, kadınlara verilmez.” Kımız” içeceğini tüketen Kırgızlar Ulupamir'de günümüzde pek fazla tüketmemekte onun yerine sütlü çay oldukça tercih edilmektedir. Köy halkının çoğunluğu sütlü çayı severek içer ve köye gelen misafirlere ikram ederler. Kımızda günümüzde özellikle misafirlere ikram edilir. Ulupamirliler sabah kahvaltısını yaptıktan sonra öğlen yemeği zamanında tekrar kahvaltılık yerler. Ulupamir'de sadece akşam vaktinde yemek yenir. Bu da göçebe hayatın ve ekonomik koşulların getirdiği bir alışkanlıktır.

Afgan pilavı (plov) : İçerisine et (özellikle kuzu eti), havuç, pirinç ve kuru meyve konur. Rengini havuçtan alır. Pilavda safran kullananlarda vardır.

Beşparmak : Kırgızların en meşhur yemeği denilebilir. Yemek, et suyunda haşlanan eriştenin üzerine halka şeklinde koyulan soğan ve etin bütünleşmesinden meydana gelir. Özellikle koyun etinin kemikli but kısmından yapılır. Önemli günlerde pişirilen bu yemeğe beşparmak isminin verilmesinin nedeni yemeği yiyenlerin beş parmaklarını kullanarak bu efsane lezzetin doya doya hakkını verip tadını çıkararak yemesinden gelir.

Bici : Koyun bağırsağından yapılır. Bağırsağın içine çeşitli malzemeler doldurularak pişirilir. Çukurova bölgesinde yapılan bumar dolmasına benzer fakat bicinin en önemli özelliği içerisine salça konulmaz (KK45).

Borsok : Hamurlu bir yiyecek türü olan boorsok, özellikle kahvaltılarda ve özel günlerde tüketilir. Yağda kızartılan bir tür hamur kızartmasıdır. Bizdeki pişi'ye benzer (KK45).

Curat : Sütün kaynatılarak mayalanması ile yorat (yoğurt) yapılır, inek sütü ekşi olduğundan koyun sütü tercih edilir (Keleş, 2017:53-56).

Çak çak : Un, tuz, su ve yumurta ile yapılan bir hamurun incecik kesilmesiyle yapılır. Yağda kızartılır. Sonrasında elle küçük parçalar şeklinde kesilerek üzerine bal ve cevizle karıştırılarak buz dolabında bekletilip biraz dinlendikten sonra ikram edilir.

Çalap : Süzme yoğurda maden suyu eklenerek yapılan bir içecektir.

Çavati : Yufkayla yapılan bu yemek gözlemeye benzer, üstüne kurut dökülerek yenilir (Keleş, 2017:53-56).

Demdeme : Etin büyük parçalara bölünerek üzerine soğan, havuç, ayva, patates gibi sebzelerin eklenmesiyle yapılır. Demdeme, hindi veya koyun etiyle de yapılır.

Ecgey : Kaynatılan sütün mayalanmasıyla yapılır. Kaynatılıp mayalanan sütün bozulma oranı çok düşük olduğundan uzun süre muhafaza edilebilir. Genellikle uzun yolculuğa çıkan kişilere yolluk olarak yapılır (Keleş, 2017:53-56).

Kaşkap : Pirincin suda kaynatılıp içine tuz eklenerek yörede ayran diye adlandırdıkları süt ürünü eklenerek yapılan yemek türüdür (Keleş, 2017:53-56).

Kattama : Pamir’de ev yufkasıyla yapılan kattama günümüzde hazır yufka ile yapılır. Bir tür börektir. Önceden içine kaymak koyulan kattama günümüz şartlarından dolayı patatesli, kıymalı veya ıspanaklı yapılır.

Kımız : Kımız yaklaşık olarak %5 oranında alkol içeren, kısırak sütünün enzim edilmesiyle elde edilen hafif asitli bir içecektir.

Kırgız mantısı : Şekil olarak kalıplaşmış mantı şeklinden farklı olarak boyut itibariyle oldukça büyük ve kıvrımlı bir kapatılışı vardır. Buharda pişirilir. İç harcında soğan kavurmasıyla kıyma veya et kullanılır. Özel günlerin olmazsa olmazlarından.

Kuurdak : Kelime olarak “kızarmış” anlamına gelen kuurdak, Kırgızistan’da yapılan en eski yemeklerden biridir. Çoğunlukla koyun etinin kuyruk yağıyla kavrulmasıyla yapılır. Üzerine fırınlanmış patates ve halka soğan eklenerek servis edilir.

Kurut : Yapımı zahmetli olan bu yiyecek türü süttten yapılır. Daha çok kışın tüketilen bu yemek, çavati gibi yemeklerin üstüne dökülerek yenir. Eski Orta Asya tarafından da yenilen bu yiyecek, bölgede bulunan diğer halklar tarafından da tüketilir. Van yöresine ait keledoş yemeğinin ana ürünü olarak içine konularak yenir (Keleş, 2017:53-56).

Meşke : Günümüzde tüketilen tereyağıdır. Pamir’de tüketilen bu gıda Ulupamir’de fazla tüketilmemektedir. Onun yerine sıvı yağ, margarin gibi yağ çeşitleri kullanılır (Keleş, 2017:53-56).

On İki Müçö : Düğün, sünnet, nişan veya toplantı gibi özel günlerde yapılır. Hayvanın her bölgesine ayrı isim verildiği için on iki müçö adını almıştır. Köyün en ileri gelen Aksakallılara, on iki müçö yemeğinin yapıldığı koyun ve keçinin kellesi ikram edilir (Keleş, 2017:53-56).

Orogon : Yuvarlak bir şekil verilen hamur yağda kızartıldıktan sonra suya atılır. Suyu birlikte bir süre kaynadıktan sonra içerisine süt eklenir. Piştikten sonra sütlaç kıvamına gelir. Üzerine de tereyağı dökülerek yenir. Özellikle kışın tüketilir (Keleş, 2017:53-56).

Öbkö (kuygan) : Hayvanın akciğeri ile yapılır. Akciğerin içi açılarak süt, un, tuz doldurulup dikilir. Pişince ciğer büyümeye başlar ve içindeki sütü, unu kendine çeker . Piştikten sonra tekrar küçülür (KK24, KK45).

Pıştak : Koyun sütünden yapılan yiyecek türüdür (Keleş, 2017:53-56).

Samsa : Sade bir hamuru kare şeklinde keserek içerisine baharatlanmış et ve kuyruk yağı kuş başı şeklinde doğranarak konur. Bohça şeklinde kapatılır. Samsa özellikle düğünlerde yapılan bir börektir.

Serdeçan : Pişiyeye benzer fakat üzerine pudra şekeri dökülür (KK24).

Sütlü çay : Kırgızların en önemli ve yaygın içeceği. Süte su ve yağda kavrulmuş un eklenip tuz konularak kaynatılıp içilir. Özellikle kaya tuzu kullanılır. Tuz sonradan da çaya eklenebilir.

Şirgirüç : Sütlüce benzer fakat tatlı değil tuzludur (KK24).

Şöla (Kazan bulvar) : Et ve pilavın saatlerce kaynatılmasıyla pişirilen bir yemektir. Düğün günlerinde geline has yapılan bir yemektir. Düğün günü gelin Şöla'yı karıştırır amacı elinin lezzetinin yemeğe geçmesidir (KK45).

Tokoç : Hamurdan yapılan, poğaçaya görünümünde, fırında pişirilen bir yiyecektir (Keleş, 2017:53-56).

Uuz: Koyun veya inek doğum yaptıktan 1-2 ay sonra sağılan süttür. Sağılan bu süt süzgeçten geçirilerek kaynatılıp bir kaba bırakılır. Daha sonra tekrar kaynatılarak sertleştirilip yenir (Keleş, 2017:53-56).

Kırgız Türkleri Ulupamir'e göç ettikten sonra yemek kültüründe birçok değişiklik olmasına rağmen öz yemeklerini yapmayı sürdürürler. Kırgızlar Ulupamir'e geldikten sonra birçok gıdayı hazır bir şekilde alıp tüketmişlerdir. Kırgızlarda yer sofrası geleneği günümüzde de devam eden bir alışkanlıktır. Bütün aile yemek zamanı sofrada bulunmalıdır. Zaten yer sofrasının en büyük amacı da aile üyelerini bir arada bulundurarak gün içinde yaşadıklarını, sıkıntılarını anlatması ve bunları dile getirebilmesi için sıcak ortamın oluşmasıdır. Evin en büyük üyesi yemeğe başlamadan kimse yemek yemeğe başlamaz. Çünkü sofradaki büyüğe saygı duyulur, ondan önce

yemeğe başlamak saygısızlık sayılır. Ulupamir'e gelmeden önce herkes aynı sofrada aynı tabaktan yemek yendiğini fakat günümüzde herkesin tabağının, bardağının ayrı olduğu belirtilir. Yalnız ev içerisinde olmasa dahi günümüzde düğünlerde çoğu kişinin aynı tabaktan ya da tepsiden yemek yediğini görmek mümkündür.

3.8. Ulupamir'de Oynanılan Oyunlar

3.8.1. Kökbörü (Gökbörü, Ulak) Oyunu

Gökbörü oyunu Türkler'in tarihî ve millî sporlarından biridir. Günümüzde Türkistan Türkleri'nin en önem verdikleri atlı sporlarından birini temsil eden gökbörü oyunu, cirit gibi atlı bir spordur ve esası, at salıp koşarak oğlağı kapmak ve rakibin kalesinden geçirerek sayı kazanmak üzerinedir. Gökbörü oyunu, Türkistan kökenli olup, binlerce yıldan beri, atlı savaşçıların kendilerini barış zamanlarında zinde tutmak için oynadıkları atlı müsabakalardan biridir. Günümüzde Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Moğolistan, Tacikistan ve Afganistan'da oynanıyor. Oyun halen en doğal haliyle oynanmakta ve seyredildiği zaman tam bir savaş oyunu havası vermektedir.

Normalde Türkler birçok atlı spor oyununa oldukça ilgi göstererek başarılı olurlar. Orta Asya Türkleri'nde Beyge ve Kökbörü (Gökbörü), atlı spor türlerinin en çok sevilen ve rağbet gören oyunlarından. Beyge daha ziyade, aynı yönde yapılan ödüllü koşu, kökbörü de kesilmiş bir oğlağı birbirinden kapmak suretiyle yapılan bir atlı yarıştı.

Kökbörü'de atlılar, kesilmiş bir oğlağı veya başka bir hayvan yavrusunu birbirinin pençesinden almak için kurtlar gibi mücadele ederler. Orta Asya Türkleri'nde güvey ile gelin bir istikamette at yarışı yani beyge yapar, ok atar, güreş tutarlardı. Eski çağlarda Türkler kendi sembolleri olan kutsal kurda "Kök-börü" yani "Gök-kurt" demekteydiler. Türkistan'da çok bilinen ve oynanan bu oyuna "Gökbörü", "Kökpari", "Oğlak/Ulak", Afganistan'da "Oğlak, Buz-Kaşı", Kazaklarda "Kökbar" gibi adlar verilmektedir. Türkiye'de bu oyuna "öndül kapmaca" denir.

Oyunun önemli kuralları ve oyunun oynanacak alan ölçüleri, her Türk bölgesinde birbirinin benzeridir. Fakat arada oyunu çok bozmayacak şekilde küçük farklılıklar yapılabilir. Gökbörü oyununda asıl olan kesilmiş ve içi temizlenmiş bir oğlak veya

hayvanı eğeri ile bacakları arasına sıkıştıran ve dört nala koşan bir atlının, kendini kovalayan atlılara sınırlanmış bir alan veya alanda bir turu tamamlayarak puan kazanması şeklindeyir. Oyun teke tek veya gruplar arasında da oynanır. zbek Türkleri'nin bu oyunu; üzerinde sular, hendekler ve yükseklikler bulunan bir arazide de oynadığını söyleyebiliriz.

Evlilik törenlerinde kesilmiş hayvan, kız tarafından kaçırlır ve damat tarafı gelini kovalardı. O zaman bu oyun Kız-Br adını alırdı. Atlı oyunların bir başka şekli de düğün törenlerinde kız ve erkeğin bir mesafe içinde karşılıklı olarak Beyge (Babiga) oyunuydu. Amaç hedefe önce varmaktı. evgen (evgan, üçgen) de eski Türkler arasında yaygın bir oyundu. Bu oyun bugün adına Tibet dilinde top anlamına gelen Pulu'dan alınarak Polo denilen atlı hokey oyununun ilk şeklidir. İlk defa Türkler tarafından oynanmıştır. Gökbörü ve evgen, eski Türkler'in çok sevdiği binicilik oyunlarıdır. Cesaret, algılama sürati, refleks, denge gibi üstün özellikleri bünyesinde barındıran bu stratejik oyun, iyi bir binicilik ve ata hakim olmayı gerektirir.

Kökbörü oyunu Kırğızların millî oyunudur. Kuşaktan kuşağa ata yadigarı olarak aktarılan bu oyun, Kırğızların en çok ilgi duyduğu ve severek oynadığı bir oyundur. Kökbörü oyunu, sadece Kırğızların değil başta Kazaklar ve Özbekler olmak üzere Asya'daki birçok Türk soyunun da vazgeçilmez oyunlarındanır. Günümüzde dahi tüm canlılığıyla yaşatılmaktadır. Kökbörü, Kırğızların en sevdiği ve oynarken heyecanın doruklara çıktığı bir oyundur.

Kırğızlar bu oyuna "Kökbörü", Kazaklar "Kkpar", Farslar ise "Bozkaşı" derler. Bunun yanında Farsça'dan girmiş olan "obandes" sözü de Kırğızca kkbr kelimesiyle karşılanmıştır. Kırğızlar buna "ulak çekme" de derler. Orta Asya'nın bazı bölgelerinde Kkperi veya Kpkeri şeklinde söylendiği de olur.

Türkiye'de bu oyundan ilk söz eden; "... eski Türklerde totem sayılan bozkurt (gökbörü) ile bağlı bir anane mahsulüdür. Kurt menkıbesi, Kırğızların gökbörü tesmiye ettikleri oyunda tecelli eder." Diyen Ziya Gökalp'tir. Dr. Rıza Nur da Türk Tarihi adlı eserinde kısaca bahsetmiştir.

3.8.1.1. Kökbörü Kelimesinin Kökeni

Kökbörü kelimesinin nereden çıktığı konusunda şu görüşler ileri sürülür: Çok eskiden bir savaş olur ve köyün silah tutan bütün erkekleri savaşa gider. Neredeyse köyde kalanları koruyacak kimse kalmaz. Köye kurtlar gelir ve hayvanlara zarar verir. Geçimini büyük oranda hayvancılığa bağlayan halk, bundan büyük oranda etkilenir. Bu arada savaştan dönen erler köye dadanan kurtları görünce hemen onlara saldırır. Bazılarını bıçakla, bazısını okla, bazılarını da ezerek öldürür. Hatta canlı kalan kurtları, at üzerinde birbirlerine atarak eğlenmeye başlar. Bu o kadar hoşlarına gider ki, kalan diğer kurtları da birbirlerine atarak oyun oynarlar. Zamanla canlı ele geçirdikleri kurtlarla oynamayı gelenek haline getirirler. Oynadıkları bu oyunun adına kökbörü “bozkurt” derler. Oyun böylelikle ortaya çıkar. Ama gittikçe kurtların azalmaya başlaması üzerine yiğitler kurt yerine tekeyi oyun aracı olarak kullanırlar. Daha olgunlaşmamış yiğitler ise teke yerine ulak “oğlak” ile oynarlar ve ulak çekerler. Bundan dolayı kökbörünün bir diğer adı da ulak çekmedir. Kökbörünün ikinci adlandırılması olan ulak çekme böylece ortaya çıkmıştır. Kökbörü sözüyle ilgili olarak diğer bir görüş de şöyledir: Halk, bu oyunu oynayan kişilerin kahramanlığına, atikliğine ve yiğitliğine bakarak onlara kökbörüler demiş. Kökbörü ile Göktürk sözü arasında sıkı ilişki vardır. Bilindiği gibi kurt, Göktürklerin sembolü idi. Toteminin ve Türklerin de diğer adının kökbörüler olduğunu dikkate aldığımızda bu oyunun Türkler’e ait olduğunu söyleyebiliriz. Göktürkler bundan dolayı bahadır ve cesur erkekleri kökbörü olarak görürlerdi. Muhtemelen Göktürk devletinin dağılmasıyla onlara ait olan bu oyun, Asya’daki diğer boylara kökbörü adıyla kalmıştır.

Kırgızlar’ın Manas destanında da kökbörü oyunundan söz edildiğine göre, bu oyunun geçmişinin çok eskilere dayandığını söyleyebiliriz. Ömürlerinin büyük bölümü savaşla geçen Türkler, bir bakıma atın üzerinde uyuyup atın üzerinde can vermişlerdir. Gece gündüz silahlarını yanlarından ayırmamış, atlarını ağılda hazır tutmuşlardır. At, göçebe kültürün bir parçasıdır. Ata çok önem vermişlerdir. At adamın kanatı “At adamın kanadıdır.”, At sıylagan cöo baspayt “Ata değer veren yaya kalmaz” demişlerdir.

Askere gönderme zamanı pek çok yerde askerlikle ilgili çeşitli oyunlar oynanır, yarışmalar yapılır ve eğlenilir. Bu oyunlardan birisi de kökbörüdür. Çünkü bu oyun bir askerde olması gereken bütün özellikleri ihtiva eder. Şayet askerin kendisi iyi olup da

atı ona uygun değilse, o zaman böyle askerler iyi çobandes (kökbörücü) olamaz. Sadece hem oyuncu hem de at birbirine uyduğu zaman ortaya iyi bir oğlakçı çıkar. Kökbörü oyununda savunma ve saldırmada oğlakçıların birliği ve birbirlerini anlayabilmeleri çok önemlidir. Kökbörü oyunu böyle özellikleri ile halkın, kötü niyetli düşmanlara karşı daima hazır olmalarını sağlamıştır. Fakat Kırgızistan, Rusya yönetiminde iken, başta kökbörü olmak üzere cambı atmay, kılıç çalmay, nayza salış, er eniş gibi halkın milli duygularını ayakta tutan oyunlar yasaklanmıştır

Halk, bu oyunu oynayan kişilerin kahramanlığına, atikliğine ve yiğitliğine bakarak onlara kökbörüler demiş. Kökbörü ile Göktürk sözü arasında sıkı ilişki vardır. Bilindiği gibi kurt, Göktürklerin sembolü idi. Toteminin ve Türklerin de diğer adının kökbörüler olduğunu dikkate aldığımızda bu oyunun Türkler'e ait olduğunu söyleyebiliriz. Göktürkler bundan dolayı bahadır ve cesur erkekleri kökbörü olarak görürlerdi. Muhtemelen Göktürk devletinin dağılmasıyla onlara ait olan bu oyun, Asya'daki diğer boylara kökbörü adıyla kalmıştır.

Van'ın Erciş ilçesine bağlı Ulupamir köyünde yaşayan Kırgız Türkleri, bugün dahi Gökbörü geleneğini yaşatmaktadırlar. Halk arasında 'Post kaçırma' diye de geçen Gökbörü oyununun yanında Kırgızistanlı sporcular, at üzerinde ok atma şovu da yapmaktadırlar. Hareket halindeki at üzerinde hedefe atış yapmaya çalışan Kırgız okçular hedefi 12'den vurmaya çalışmakta ve bunu çoğu zaman başarmaktadırlar. Türklerin en eski oyunlarından Gökbörü, Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da, kısacası tüm Türkistan'da yaygın olarak oynanıyor. Oyun başlamadan önce, alanın ortasına kireçle 'halhal' ya da 'adalet çizgisi' adı verilen kocaman bir daire çizilmektedir. Katılımcılar, bu dairenin etrafına dizilip, daire içine bırakılan koyun postunu almaya çalışıp, rakip sahadaki kireçle boyanan dairenin içine bırakmaya çalışırlar.

3.8.1.2. İçin Yetiştirilen Özel Atlar

Kökbörü oyununda oyuncuların yetenekleri kadar atların marifetleri de önem arz etmektedir. Hatta atlar bu oyun için özel olarak yetiştirilir. Mesela, Kırgız ülkesinde atlar tamamen bu amaçla uzun terbiye dönemine tâbi tutulmakta ve onlara bu oyun esnasında özel hareketler öğretilmektedir. Ayrıca bu oyun için özel olarak yetiştirilen atlar, üzerlerinde bulunan oyuncuların en ufak hareketlerini hisseder ve ona göre davranacak

düze gelir. Yani, oyun esnasında atla oyuncu bir anlamda bir bütünlük, bir uyum içerisinde hareket eder. Her ikisinin de amacı kendi takımına zafer getirmektir.

Gökbörü oyunu için en iyi cins ve güçlü dokuz ile yukarısı yaşlarında genç atlar seçilerek yetiştirilir. Çünkü bu oyun için özel hazırlanmayan ve yetiştirilmeyen herhangi bir at, güçsüz kalır ve oğlak oyununu oynayamaz. Bu yüzden, tecrübeli bir at seyisinin nezaretinde, genç ve güçlü atlar, en az bir sene süreyle yumuşak, düz, etrafı temiz kum olan yerde bağlı tutulur. Seyis, atın yemini, miktarını ve özellikle gün içinde ne zaman yem vereceğini iyi bilmelidir. Atın kilo almasına ve kilo vermesine azami dikkat eder. At, yedikleriyle daima enerji depolar ve güçlenir.

3.8.1.3. Kökbörü Oyununun Oynanışı

Onar dakikalık aralar olmak üzere toplam 20’şer dakikalık üç devre halinde oynanan “Kökbörü” (Orta Asya’nın başka ülkelerinde ise bu devreler daha kısa olup 15’er dakikalıktır) oyunu, günümüzde olduğu gibi çok eski zamanlarda da oldukça yaygın geleneksel bir oyundu. Örneğin, eskiden de Kırgız Türklerinde Kökbörü oyuncuları toplumda çok saygı ve itibar sahibi kişilerdi. Bunda tabii ki etkili olan sebeplerden biri de, o zamanlar bu oyunun hiçbir sınırlama olmadan oynanıyor olmasıydı. Dolayısıyla bu oyun yalnızca yüreği pek, bileği demir kişiler tarafından oynanmaktaydı. Herhangi bir sınırlama bulunmadığından dolayı da, oyuncular sık sık ve ciddi biçimde sakatlanmaktaydı. Atlar o dönemde, rakip takım oyuncusunu top için mücadele esnasında dişleriyle kapıp yere atabilmek biçiminde özel olarak yetiştirildi. Yani, görüldüğü gibi o yıllarda bu “Kök Börü” oldukça tehlikeli bir oyun biçimini teşkil etmekteydi. Halen de Kırgız ülkesinde, sınırlayıcı kuralların olmadığı yıllarda bu oyuna katılıp kalıcı biçimde sakatlanan sporcuları görmek mümkündür. Bu kişiler günümüzde de toplumda son derece itibarlı insanlar olarak görülmektedir.

Her spor dalında olduğu gibi bu oyunda da ödüller mevcuttur. Eskiden en yüksek ödül, koçtu. Bu koçun maddi değerinden çok manevi değeri ön plandaydı. Ama en değerli hediye; hem maddi hem de manevi anlamda, oyun esnasında top, yani “içki” olarak kullanılan keçi postu ve etiydi.

A.A. Divaev’ın verdiği bilgilere göre şöyle tarif edilmektedir: “Oyunu düzenleyenler kafası kesilmiş bir kökbörü daha doğrusu küçük keçi veya dana, yere

atarlar. Oyuna katılanlar atlardan inmeden aşığı doğru eğiliyorlar; onlardan birisi keçiyi kaldırıyor ve kaçıyor, diğerleri peşinde atlarıyla koşuyorlar, başka birisi keçiyi alıyor, kaçıyor ve böylece oyun devam ediyor. İzleyicilerden bazıları da atlarına binip oyuna katılıyorlar. Avulların herhangi birisine kadar keçiyi götürmeyi başaran oyuncu birincidir. Birinci gelen keçiyi saygı duyduğu birinin çadırının önüne de götürebilir. Bu kişi keçiyeye karşılık olarak ceket veya şapka veya isterse başka bir keçi oyunu devam ettirmek için verebilir” (Divaev, 1995: 21).

Gökbörü, 8,10 veya 12 kişilik iki takım arasına bırakılan oğlağı rakip takımının kalesine atmayı hedefler. Gökbörü oyununda kullanılan oğlağın baş ve bacakları kesilerek içi boşaltılıp, karın bölgesi dikilir. Hakem, 40 ile 60 kg ağırlığındaki bir oğlağı orta noktaya yere bırakır. Her iki taraftaki oyuncular yerdeki oğlağı almaya çalışır. Oğlağı yerden alan oyuncu, hızla rakibin kalesine doğru gider. Takım arkadaşları da arkadaşlarının yolunu açmaya ve rakibin ona yaklaşmasını engellemeye çalışırlar.

Halim Baki Kunter, Philipp Borchers’in aldığı bilgileri de bize şöyle anlatmaktadır: “Kesilen hayvanın (yani oğlağın) içi çıkartıldıktan sonra karnı dikilir, başı ve ayakları kesilir. Bu şekilde yine çok kere elli kiloyu bulur. Şikâr (av, oğlak) yol üzerine bırakılır. Atlılar ona doğru koşarlar. İçlerinden birisi atın üzerinden uzanarak yerdeki kesilmiş hayvanı alır. Eyerinin önüne yerleştirir. Ayaklarıyla sımsıkı tutar. Sol elinde dizgin, sağ elinde kamçı olduğu halde dörtnele uzaklaşır. Atlının bu vaziyette eyer üzerinde durması çok güçtür. En önde bacağının altında yavru olan atlı (oyuncu) koşar, diğerleri şikârı onun elinden almak için takip ederler. Herkes şikârı ele geçirmek için çalışır. Ellerin serbest kalabilmesi için kamçılar dişler arasına sıkıştırılır. Şikârı ele geçirmek için herkes çeker, sıkar, iter. İnsanların ve hayvanın dişleri sırtır; çok çetin bir boğuşma olur. Nihayet şikârı birisi ele geçirir ve öne atılarak kafiliden uzaklaşır. Kovalama ve çetin mücadele başlar. Öğleden evvel erkenden başlamış olan oyun, öğleden sonra sona erer. Kesilmiş hayvan kızartılır ve yenilir. Atlı, sınırlandırılan meydanı (kimseye kaptırmamak üzere) şikârıyla beraber bir defa dönebilirse bir puan kazanmış olur. Sonra o şikârı yere atar. Kim en fazla puan kazanırsa günün galibi olur. Kafile, şikârı almış olan birinciye yetiştiiği vakit, her taraftan onu sararlar.”

Kökbörü oyununun oynanış şekli bulunduğu çevreye göre çeşitlilik gösterir. Güneyde, dağınık oynama şekli yaygındır. Dağınık oynamada, herkes kişisel oynayarak

oğlağı kendine çeker ve oyun esnasında dört ya da beş kişi birbirleriyle yardımlaşır ve o hengameden oğlağı çıkarmaya çalışırlar. Kazanılan ödül ne ise kendi aralarında paylaşılır. Oyunu oynamak isteyen herkes oyuna dahil olabilir. Bundan dolayı bazen oyuna katılan oyuncu sayısı 500'ü geçer. Bu durumdan en güçlü olan oyuncu ve atı kalabalığı yarararak çıkabilir. Kuzeyde ise takım olarak oynama şekli daha yaygındır.

3.8.1.4. Oyunun Kuralları

Oyun özel olarak belirlenen alanlarda oynanır.

Oyun alanının çevresi at ve oyuncuların kötü etkilenmemesi, zarar görmemeleri için özenle düzenlenir.

3.8.1.5. Oyunun Şartları

1.Oyun karşılıklı iki takım şeklinde oynanır. Her bir takım dört kişiden oluşur.

2.Oyun alanı iki gruba bölünür.

3.Her takımın bir tay kazanı (kale) vardır.

4.Oyun üç bölümden meydana gelir. Her bölüm 20 dakikadan oluşmakta olup 60 dakika devam eder. Taraflardan hangisi karşı kaleye daha fazla oğlak bırakırsa, o takım üstün gelerek kazanır. Oyun, kural gereği, karşılıklı olarak dörderden sekiz oyuncu ve sekiz at ile oynanır. Yedekte dört at ve dört oyuncu vardır. Oyuncu seçiminde birtakım kurallar vardır. Bu kurallardan en önemlisi ise alkol ve uyuşturucu madde kullananlar kökbörü uyununu oynayamazlar.

3.8.1.6. Oyunun Başlatılması

Oyun başlamadan önce seçilen oyuncular pak ve dürüst bir şekilde oynamaya ant içerler. Oyuncular belirlenen alanın tam ortasına kocaman bir daire çizerek sıraya geçip, dairenin içinde bulunan hakemin söylediği sözleri tekrar ederek ant içerler. Daha sonra seyircilerden dua isteyerek oyuna başlarlar.

3.8.1.7. Ant İçme

Hakem: Euzubillahimineşşaytanirracim Bismillahirrahmanirrahim

Ya Allah! Senin merhametinle oyuna girecek olan kahraman ve pehlivan yiğitlerinin andını kabul et!

Oyuncuların: Dedelerimizin, bize miras olarak bıraktığı kökbörü oyununa başlarken halkın huzurunda bu kutsal oyunun kurallarını bozmadan temiz ve dürüst oynamaya ant içerim!

Seyirciler: Amin Allahu akbaru!

Oyuncular, kendi tay kazanlarını (kale) seçer. Sonrasında seyircilere yakın bir yer belirlenerek bir yuvarlak çizilir ve oğlak yuvarlağın içine bırakılır. Oğlağın bırakıldığı yerin karşısına geçen oyuncular, hakemin düdüğü çalmasıyla oyuna başlarlar. Düdüğün çalmasıyla iki takımdan birer kişi at üstünde ortaya gelerek yuvarlağın içinde bulunan oğlağı eğilerek almaya çalışırlar. Bu iki kişiden biri aldığı oğlağı çizginin dışına çıkarıncaya dek takımın diğer üyeleri çizgiyi geçmemek şartıyla o kişi beklemelidir. Oyun, herhangi bir kaleye oğlak bırakılmayana kadar ya da kurallar ihlal edilmediği sürece sürdürülür.

3.8.1.8. Puan Verme

Oyunda puan sistemi uygulanır. Bir puanın sayılabilmesi için oğlağın güzel bir biçimde tay kazanının içine bırakılması gerekir. Bu sebeple oyunda puan vermek için belli kaideler mevcuttur:

- 1.Oğlak tam kaleye bırakılmayıp başka bir yere bırakılırsa puan verilmez.
- 2.Oyuncu kaleye girip de oğlağı atıyla bırakırsa puan verilmez.

Oyunun kazanılmasıyla puan verilir sonrasında hakemin işaretiyle oyun yeniden başlar Oyun anında atlar saha sınırını geçtiği an oyun durdurulur. Eğer at sahanın ortasından dışarıya çıkmışsa, oğlak ortada bulunan çizgi içine bırakılır ve oradan devam edilir. Her oyun 20 dakikadır ve üç devredir. Her devrenin arasında 10 dakika dinlenilir. Oyun bittiği zaman, takımlar aynı puana sahip iseler, hakem 10 dakikalık ek süre verir. Eğer yine de galip olmazsa, o zaman, iki taraftan dört-dört olmak üzere sekiz kişi ortaya çıkar ve nöbetle biri diğerinin kalesine 30 metre mesafeden atını koşturarak gelip oğlağı fırlatıp bırakmaya çalışır. Oğlağı bırakacak kişiye karşı savunma yapılır ve rakibe engel

olunmaya çalışılır. Saldıracak olan 30 metre mesafede, savunan ise, kale yanındadır. Hakem düdük çalınca harekete geçilir. Eğer saldıranla savunan yan yana gelmişse, saldıran, atının hızını yavaşlatmaz. Saldıran gelip oğlağı bırakmak mecburiyetindedir.

3.8.1.9. Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

- 1.Oyunda her oyuncu, yalnız bir defa saldırabilir.
- 2.Oyunculara birer at verilerek saldırı anında kimse atını değiştiremez.
- 3.Oyuncular, yalnızca hakemin müsaadesiyle değiştirilebilir ve sahaya oyuncular haricinde kimse alınmaz.
- 4.Oyuncular oyuna hareketlilik katmak amacıyla sadece atlarla rakibinin atını ittirebilir. Fakat atıyla rakip oyuncunun atına vurup zarar veremez.
- 5.Rakipler birbirine karşı elle dokunamaz, sadece birbirlerini itebilirler.
- 6.Oğlağı alan oyuncu elindeki oğlağı kaldırırken karşı takımdaki rakibi ona atıyla vuramaz.

3.8.1.10. Yasaklar

- 1.Ant içmeyen oyuncu oyuna alınmaz. Ant içildiği esnada içten davranmayan kaptana ihtar verilir.
- 2.Oyuncuların birbirlerine karşı el ve ayakla vurması, kamçıyla dövüşmesi yasaktır. Bu kaidelere uygun davranmayan oyuncuya iki dakika ceza verilerek sahadan çıkarılır.
- 3.Rakibine karşı çok sert oynayan oyuncular tamamıyla oyundan çıkarılır.
- 4.Ceza alan oyuncu ceza zamanı bitinceye kadar, kendi takım arkadaşları olan üç oyuncu karşı takımın dört oyuncusuna karşı oynamak zorundadır.
- 5.Ceza alan oyuncunun süresi, kişinin yerine geçmesiyle başlar ve cezalı oyuncunun atı da cezalanarak oyuna alınmaz.

6.Rakibi durdurmaya çalışmak için kişinin elinden ve atından çekmek yasaktır. Rakibini bilerek attan düşürmeye çalışana da iki dakika ceza verilir.

7.Rakibini attan düşüren kişi eğer ki bu durumu kaleye yakın bir yerde yaparsa o takıma ceza verilir ve karşı takıma 30 metre uzaklıktan atla gelip oğlağı atarak bırakma şansı verilir.

8.Oğlağı, üzengi, kayış ve yulara bağlayarak oynayan oyuncuya, sadece iki defa sarı kart verilir, üçüncü hata da ise iki dakika ceza verilir.

9.Oğlağı alıp zaman geçirmek ve karşı rakibin hızını düşürmek için, oğlağı bilerek sahanın dışına koyan oyuncu, iki defa uyarıldıktan sonra üçüncü uyarılışında iki dakika ceza alır.

10.Hakemle münakaşaya giren oyuncu iki defa uyarıldıktan sonra üçüncü hatada kırmızı kart gösterilerek oyundan çıkarılır. Böylelikle dört kişilik başlayan takım, oyuncu hatasından dolayı oyuna üç kişi olarak devam eder ve bu şekilde oyunu bitirir.

11.Oyun esnasında küfür eden oyuncuya sarı kart, kavga ve huzursuzluk yapan, aşırı kural bozan kişiye de kırmızı kart verilerek oyun alanından çıkarılır.

12.Oğlağı kaldırırken ona atla saldırana, ilk iki defa sarı kart, üçüncüsünde kırmızı kart gösterilir.

13.Oyun esnasında karşı takımdan birinin vücuduna zarar veren oyuncuya kırmızı kart gösterilerek oyundan çıkarılır.

14.İki oğlakçı, oğlağı kaldırmaya çalışırken, çizilen daire içine giren diğer oyuncu da iki defa ihtar alır üçüncü ihtarda kırmızı kart gösterilerek oyundan çıkarılır.

15.Hakemin hükmüne karşı çıkararak zaman kazanmaya çalışan oyuncuya iki defa sarı kart gösterildikten sonra üçüncü ihtardan sonra kırmızı kart gösterilir.

16.Hakemin hükmüne uymayan, oyunu durduran takım kaybetmiş sayılır.

3.8.1.11. Kökbörü Marşı

Altay Too'don Ala Too'don adırdan

Ak kalpakçan Kırğız ünü canırgan
Şuuldagan buruttardın urpagı
Şumkar bolup köktön cerge sayılğan
Colborstor tartkan kökbörü
Cogotpoy kelgen er Kırğız
Coo kelse Ata Mekenge
Colotpoy kelgen er Kırğız
Kıraandar tartkan Kök börü
Kırğızday tiygen er Kırğız
Kıykırıp atka mingende
Kılımdı bilgen er Kırğız
Atan Kırğız tenirdegi köktöğü
Arbak bolup tiktep turat közdörü
Erenderdin er oyunu Kök börü
Men Manas'tın tukumdagi turasın
Kalka kalğan babalardın murasın
Kırğız barda kökbörünün kök tusun
Kılımdardın kılımdarga ulantsın”
Söz : Ş. Duyşeevdiki

3.8.1.12. Kökbörü Marşı'nın Açıklaması

Kökbörü Marşı, kökbörü oyununa başlanmadan önce okunur. Açıklaması şu şekildedir:

Altay dağından, Ala Too'dan, tepelerden
Ak kapaklı Kırğızların sesi yankılanırdı
Rüzgâr gibi esen Burut'ların evlatları

Doğan gibi gökten yere dolardı
Kaplanların oynadığı Kökbörü
Kaybetmeden gelen er Kırgız
Düşman yağıl gelirse ana vatana
Yaklaştırmayan er Kırgız
Kıranların oynadığı Kökbörü
Kırgız gibi savaşan er Kırgız
Haykırıp ata binince
Yüzyılı bilen er Kırgız
Atan Kırgız Tanrı dağındaki, gökteki
Ervah olup bakmaktadır gözleri
Ezelden günümüze kalan
Erenlerin er oyunu Kökbörü
Ben Manas'ın nesliyim, doğruları
Kalkan yapan atalarının mirasını
Kırgız var iken Kkbrnn gök sancağını
Asırlardan asırlara aktarsın (KK34).

3.8.2. Aşık Oyunu

Aşık oyunu günümüzde hala varlığını sürdüren bir oyundur. Bozkır Kültürü'nden gelen bugün Orta Asya'nın birçok yerinde, Anadolu'nun bazı köylerinde ve Van'ın Erciş ilçesine bağlı Ulupamir Köyü'ndeki Kırgız Türkleri tarafından oynanmaktadır. Aşık oyunu; koyun, kuzu, at, geyik, deve ve keçilerin arka bacağındaki eklemlerindeki kemiklerle oynanan bir oyundur. Yapılan alışmalarda Aşık oyununun M.. 8.yy dayanan çok eski bir geçmişi olduğu görülür. Yapılan arkeolojik kazılarda ilk aşık kemiğinin izlerine Türkiye'nin Konya Çatalhöyük bölgesinde rastlandığı görülür. Onun haricinde Orta Asya kurganlarında da aşık kemiğinin izlerine rastlanmıştır. Bazı toplumlarda oyun haricinde Aşık kemiğine şans, kehanet, tılsım gibi anlamların

yüklenmesinden dolayı ölülerin mezarlarına hediye olarak konulduğu görülür. Aşık kemiği dört yüzden oluşmakta olup oldukça dayanıklı bir kemiktir. Şeklinden dolayı elde kavramaya uygun olmasından tercih edildiği düşünülmektedir. Aşık oyununun günümüze kadar geldiği görülmekte olup bugün Kırgızistan, Kazakistan, Moğolistan ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde oynanmaktadır. Aşık oyununun en çok oynandığı ve sevildiği yer ise Van'ın Erciş ilçesine bağlı Ulupamir köyüdür. Aşık oyunu Ulupamir Kırgızları tarafından geleneği taşıma sembollerinden biri olarak görülür ve oynanır.

Aşık oyunu ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinden dolayı birçok türü ve kuralı vardır. Bunlar oynanma şekline, oyuncu ve kemik sayısına göre değişiklik gösterir. Aşık oyununda amaç, en çok kemiği toplamaktır. Bundan dolayı aşık oyunu birçok kemikle oynanır. Aşık kemiğinin 4 farklı yüzü vardır. Bu yüzlere tok, allı, cuk ve kazak isimleri verilmiştir. Aşık kemiğine “enek ya da elcik” kemikleri de denir. Aşık oyunu iki gruba ayrılmakta olup birincisi oturarak oynananlar (çükö kalçamay), ikincisi ayakta oynananlar (çükö atmay) şeklindedir. Aşık kemiklerinin diğer oyuncuların kemikleriyle karışmaması ve güzel görünmesi için genellikle kırmızı, mavi, yeşil ve sarı renklerle kök boyalara kaynatılarak boyanmaktadır. Aşık kemiğine Kazakçada “alşı, tayke, şige” adları verilirken, Kırgızistan bölgesinde cadımay, kıyır, çokon, aşık kalçoo, kelis, aykur, ordo, atmay gibi birçok farklı adla anılır (KK37).

3.8.2.1. Aşık Oyununun Oynanışı

Aşık oyunu, en az iki kişiyle oynanır. Oyun başlamadan önce oyunculara farklı renklerde boyanan aşık kemikleri verilir. “zıda” adı verilen genişçe bir daire çizilir. Çizilen dairenin ortasına aşık kemikleri dizilerek kemiklerin dairenin dışına çıkarılması mantığıyla oynanan bir oyundur. Eldeki aşık kemiğiyle dizilen aşık kemikleri daire dışına çıkarılır. Daire dışına çıkarılan bu kemikler geçerli sayılır ve dairenin içindeki bütün kemiklerin daire dışına çıkarılmasıyla oyun son bulur. Dairenin dışına kemikleri çıkaran oyuncu galip gelerek dairenin dışına çıkardığı aşık kemikleri kendisinin olur. Oyunda oyuncuların birbirlerine üstün geldiklerinde kullandıkları “aşık atmak” deyiminin de çıkışı bu oyundur. Bugünkü şekli ise “sen benimle aşık atamazsın” (sen benimle baş edemezsin) kullanılmaktadır. Aşık oyunu Dede Korkut'ta ve Manas Destanı'nda karşımıza çıkar. Ayrıca Kaşgarlı Mahmut'un 11.yy yazdığı Divan-ü Lügati-t Türk adlı eserinde de bahsedilir.

Aşık oyununun başka bir oynanma şekli ise şöyledir; aşık kemiklerinin 5 veya 6 metre uzaklıkta bitişik bir şekilde dizilerek uzaktan vurulmasına dayanmaktadır. Oyunda baş kemik ve sonuncu kemik belirlenerek, baş kemiği vuran oyuncu aşıkların tamamını, en yakın yerden vuran oyuncu ise vurduğu aralığa göre baştan sona doğru geri kalan kemikleri alır. Bahsedilen iki oyunda, ayakta oynanan aşık oyunları grubuna dahil edilmektedir. Bunların haricinde, oturarak oynanan ve hepimizin aşına olduğu “beş taş oyunu” benzeri varyantlarının da oynandığı görülmektedir. Beş taş oyununda elde tutulan aşık havaya atılarak, düz bir zemine bırakılan beş kemiğin elden atılan kemik düşene kadar toplanmasına dayanmaktadır ve en çok kemiği en az atışta toplayan oyuncu kazanır .

Bu oyun günümüzde daha çok “kemik” yerine “bilye”(misket) ile oynanmaya başlanmıştır. Kırgızlar da bu oyunun bir diğer versiyonu “Ordo Oyunu” olarak adlandırmaktadır. Aşık oyun Van ilinin Erciş ilçesine bağlı Ulupamir köyünde çoğunlukla ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde oynanır. Sebebi ise toprağın ıslak olması gerektiğindedir. Bu şekilde oyun daha güzel oynandığından bu dönemler tercih edilir. Bu mevsimlerde köyde bir alan belirlenir. Bütün köy halkı hem eğlenmek hem de eğlenceyi seyretmek için belirlenen alana toplanır. İsteyen sırasıyla oyuna dahil olur. Ulupamir halkı geleneklerine oldukça bağlı olduklarından dolayı bütün örf ve adetlerini gelecek nesillere, çocuklarına keyifle göstererek aşılayıp, aktarmaya çalışırlar (KK24).

3.9. Ulupamir’de At Kültürü

Atın M.Ö. 3000’lerde evcilleştirildiği kabul edilmekte ve atı ilk evcilleştirenlerin Orta Asyadaki eski Türk boylarının olduğuna dair çeşitli belgeler mevcuttur. Evcilleştirmeden sonra atların bazı verimlerinden yararlanılmaya başlanmış ve bu verimlerin önemi yüzyıllar boyunca değişikliğe uğramıştır. Evcilleştirmeden sonra atların et ve sütünden uzun yıllar boyunca bir besin kaynağı olarak yararlanılmıştır (Köstem, 2000; Ünal ve ark., 2005:160).

Konar-göçer hayatın temelini oluşturan hayvancılık ile geçimlerini sağlayan ve atlı-göçebe kültürü ile yaşayan Kırgızlar, 20. yüzyılın başlarına doğru yerleşik hayata geçmişlerse de, ata sevgi ve saygı beslemeye devam etmişlerdir (Aytbayev 1962: 27). At, Kırgızlar için çok önemli bir hayvandır. Bunun örnekleri Kırgızların sosyo-kültürel hayat tarzının sözlü tarihleri olarak bilinen Manas, Semetey, Seytek ve bu destanların

arkasında kalan Kurmanbek, Er Töştük, Şırdakbek gibi destanlara detaylı olarak yansımaktadır. Kırgız toplumunun kültür boyutunun temel unsurlarından birinin, belki de en önemlisinin at olduğu açıkça görünmektedir. Kırgızlar arasında yaşayan “At-adamdın kanatı” (At insanın kanadadır); “at-attan kiyin cat” (Atı olmayanın ayağı yoktur) atasözleri, hayatlarının atla iç içe olduğunun açık birer göstergesidir. Ayrıca “Atañ barda el taanı, atıñ barda cer taanı” (Baban varsa halkı, atın varsa dünyayı tanı) atasözü ise Kırgızlardaki aile ilişkileri ile beraber atlı imparatorluklar kurma örneklerinde olduğu gibi atın dünyaya hükmetme ve dünyayı tanımadaki önemini ortaya koymuştur (Belek 2015/16 :111-128).

Ulupamir köyünde yaşayan Kırgız Türkleri geçmişten gelen bir alışkanlık olan at eti, at sütü ve eski bir milli içimiz olan kıymızı tüketmektedirler. At eti koyu renkli, düşük yağlı ve yumuşak yağa sahip, glikojen miktarı yüksek, kokusu ve tadı kendine has olan bir et çeşitidir. Diğer kırmızı etlerle karşılaştırıldıklarında en önemli üstünlüğü % karkas randımanının yüksek ve yağ içeriğinin düşük olmasıdır. Enerji bakımından diğer kırmızı etlere göre biraz daha düşük enerjiye sahipken %19 protein miktarıyla da diğer kırmızı etlere göre daha yüksektir. At eti amino asit bakımından diğer etlerle karşılaştırıldığında isoleusin, treonin, fenilalanin, arginin, leusin ve lisin daha yüksek iken metiyonin ve valin daha düşük düzeydedir. Ayrıca insan beslenmesinde gerekli olan mineral madde bakımından yüksek değere sahiptir. Özellikle ette bulunan demir miktarının yüksek olması ve bununla insan beslenmesinde kalın bağırsakta diğer gıdalarla alınan demirin absorpsiyonunu artırdığı gibi diğer besin demirlerinden 3/5 oranında daha fazla miktarda emilimi gerçekleştirmektedir (Gökalp, 1984; Uğur, 1996:111).

At sütünü genel olarak eski Türkler milli bir içki olan Kıymız yapımı için kullanmışlardır. Türkiye’de ise, Ulupamir köyü nde eski adetlerini devam ettiren Orta Asya kökenli yurttaşlarımız bu kültürü hala devam ettirmektedir. Dünyada bazı ülkelerde ise at sütü şişelenerek satılmaktadır. At sütünde, yağ oranı %1.4-%1.6, protein miktarı %2.3-%2.7 ve laktoz miktarı ise %6.0-%6.2 arasında değişmektedir. At sütünün cilt bozukluklarına, şişkinlik ve ödem oluşumuna, güneş ve saman alerjisine ve ameliyat sonrası devrede hastalara yardımcı olduğu araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur (Uluğtuğ, 1939; Demirci ve Şimşek, 1997:25-260).

Kırgızların ata düşkünlüğü ve bir atın nasıl olması gerektiği “Abay”ın bir şiirinde şu şekilde tasvir edilmektedir:

- Çokmar (tokmak) gibi kakülü var.
- Kamış gibi dik kulakları var.
- Boynu koyun boynu gibi.
- Göz kapakları dışarı mütebariz (elma gözlü).
- Ön göğsü dolgun.
- Yelesinin tüyleri çok ince.
- Ensesi (halefürrereste) çukur olmalı.
- Çene ile boyun arası zaviyesi geniş olmalı.
- Burnu teke burnu gibi olmalı.
- Dudakları sarkık olmalı.
- Dişleri uzun olmalı.
- Kaburgalar geniş ve güçlü olmalı.
- Ön göğsün iki yumrusu böp bölek yani ayrı ayrı olmalı.
- Döşü tüyünü dökmüş kartal gibi sarkık olmalı.
- Ayakları tüysüz ve kuvvetli olmalı.
- Dirsekleri dışarıya meyil etmeli.
- Bilek sinirli olmalı, etli olmamalı.
- Sırtı (yağrını) etsiz, yassı, tahta gibi olmalı.
- Sağrısı geniş, açıklık çukurları dar olsun.
- Sağrısı düz olsun, düşük olmasın.
- Kuyruk demet gibi, çok olsun.
- Kuyruk altı sıkı olsun.
- Arkadan bakılınca kuyruk etrafı yuvarlak ve dolgun,
- Sırt kısa, göğüs geniş olsun.

But etleri etli olsun, alt tarafları (istinadları) geniş olsun

Çavı büyük fakat ince olsun.

Dirsekleri, deve yavrusunun dirsekleri gibi olsun.

Hanepler büyük olsun.

Ah, ben böyle bir ata binemedim.

Eğer böyle bir at iki göz ile bakarak çadırın arkasında dursa, ne saadettir.

Bir zaman böyle atlara bindik, sürçmeden gezdi.

Başını kaldırıp indirerek giderdi.

Böyle bir ata binemezsem, dünyanın en

Bahtsız adamıyım.

Hey dünya, böyle bir at bana vermedin.

Beni bedbaht ettin. (Abay KUNANBAY)

Ulupamir de yapılan bir araştırmada kullanılan atların sahipleri öncelikle kültürel bir sürecin devamı olarak ve zevk amaçlı atları yetiştirmektedirler. Yetiştiricilerin büyük çoğunluğu (%96.88) atlarını binek olarak kullandığı, atların çeki amaçlı olarak hiç kullanılmadıkları ve arabaya bağlayarak kullanımının da yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir. Atlarını iş yapması için 3 yaşından itibaren kullanan yetiştiricilerin oranı %56.25 iken, 4 yaşından itibaren kullanan yetiştiricilerin oranı ise %43.75 olarak tespit edilmiştir. Atların iş yapma yaşı literatür ile benzerlik göstermektedir. Doğu Anadolu nun bazı yerlerinde atların 2-3 yaşında işe alıştırıldıkları buna ek olarak ilk küçük çocukların atlara bindirildiği ve hafif yüklere, game ve en son eğer vurulduğu bildirilmiştir (Batu, 1962:307).

Ulupamir Köyü'nde at sahiplerinden at etini, sütünü ve kıymız ürünlerinden hepsini tüketenlerin oranı %6.25 iken hiçbirini tüketmeyenlerin oranı ise %9.38 ve kıymız tüketenlerin oranı ise %50 olarak tespit edilmiştir. At eti tüketmek amacıyla atlarını kesen yetiştiricilerin ağırlıklı olarak 10. yaştan sonra atları kestikleri ve %62.50'sinin de atlarını kesmedikleri tespit edilmiştir. At gübresini değerlendirenlerin oranı %28.13 iken gübreyi değerlendirmeyenlerin oranı ise %71.88 olarak bulunmuştur. Ayrıca at gübresinin değerlendirilmesi ve at sahiplerinin hangi meslekle uğraştığına ilişkin

karşılaştırmada at gübresini değerlendirenlerin %47.83'ünün çiftçi, %13.04'ünün koruyucu ve %39.13'nün de çalışmadığı tespit edilmiştir. Çiftçilerin %73.33'ü at gübresi kullanırken %26.67'sininde at gübresi kullanmadığı tespit edilmiştir. At gübresinin değerlendirilmesi ve at sahiplerinin hangi meslekle uğraştığına ilişkin karşılaştırma istatistik olarak önemli bulunmuştur ($P<0.05$). Çiftçiler at gübresini tarla işlerinde kullandıkları gibi farklı mesleğe sahip at yetiştiricilerinden kullananlarda ısınma amaçlı olarak tezek yapımında da kullandıkları tespit edilmiştir (Alarslan, 2009:20-50).

Köydeki atların %50'sinin rahvan yürüyüşe sahip olduğu görülürken, %31.25'inin rahvan olmadığı ve %18.75'nin de at sahipleri tarafından öğretildiği tespit edilmiştir. Rahvan atlar doğuştan rahvan yürüyebildiği gibi sonradan da öğretilbilir ancak atın soyunda mutlaka rahvan bir atın kanının bulunması gerektiği ve rahvan at kanı bulunmayan atların rahvan öğrenmelerinin çok zor olduğu bildirilmiştir. Araştırmada kullanılan atlardan rahvan olanlar ile rahvan olmayanlar çiftleştirilerek doğacak yavruların da rahvan kanı olarak bu stili yapabilecekleri öngörülmektedir (Güleç, 1996:360).

3.10. Keçe Sanatı

Türk Dil Kurumu teriminde koyun, kuzu yapağısı ve keçi kılının dokunmadan sadece su ve sabun ile dürme, dövme işlemiyle yapılan liflerin birbirleriyle bütünleşmesinden elde edilen, herhangi bir katkı maddesi ve arışı olmayan, birbirine sıkıştırılmış kaba ve kalın kumaş olan bir tekstil örneğidir (Derebaşo ve Oyman, 2016: 31).

3.10.1. Keçe Sanatının Tarihi Gelişimi

Kötü iklim koşullarının sonucunda bitki örtüsünün yetersiz olmasından dolayı hayvancılıkla uğraşan insanlar, soğuk havaya karşı keçeyi yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası olarak görmüşlerdir. Keçenin önemi sadece ihtiyaç değil aynı zamanda inançlarını yükledikleri bir üründür. Keçenin tarihçesinin kurganlarda ve anıt mezarlarda bulunanlar doğrultusunda çok eskiye dayandığı ve günümüze de ışık tuttuğu görülmektedir. Keçe parçaları kıyaslama yöntemi ile değerlendirilip tarihin binlerce yıl öncesinde de kullanıldığı düşünülmektedir (Atlıhan, 1992: 53).

Hayvan yününden üretilen bir tür tekstil yüzeyi olan keçenin ilk olarak ne zaman ve nerede yapıldığı, kullanıldığı bilinmemektedir. Ana yurdunun Doğu ve Orta Asya olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında Orta Asya’da yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bilgiler ile İ.Ö. VII yy. tarihlerinde insan şeklindeki keçelerin parçaları ile Pazırık’ta mevcut olan applike yöntemiyle bezemeler yapıldığı bilinmektedir. Keçenin, Türkler tarafından da çok eski çağlardan beri kullanıldığını bizlere yansıtır (Neo Tasarım, 2004:12).

Keçecilik IX. yüzyıldan beri Orta Asya’dan batıya doğru göç eden Türkler tarafından öbür sanatlarla birlikte Anadolu’ya getirilmiştir (Akpınar, 2008: 14-18). Selçuklular döneminden kalma hamamlarda Keçecilik bölümlerinin olması bunun yanında Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey’in Gaznelilerle yaptığı bir mücadelede keçeden üretilmiş olan, bir çizme giydiği ve bir şapka taktığı kaynaklarda geçmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Keçeciliğin Selçuklu döneminde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (Karakaya, 2011: 9).

Osmanlı Devleti zamanında da kullanılan Keçecilik, giyim kuşam gibi ürünlerde kendini göstermiştir. Osmanlılarda keçeden yapılan başlıkların insanların statüsünü belirttiğini, halk ve yönetici kesimin rütbelerinden dolayı başlıklarının birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Osmanlı döneminde yapılan törenlerde, eğlencelerde şairlerin temalarında yer alan keçe, bununla birlikte “kavuk” veya “serpuş” dedikleri başa takılan şeylerden de kullanılmıştır. Kavuklar, şekillerine göre üsküf, börk, külah, kallavi, takke, kalpak gibi birçok adla çeşitlilik göstermiştir. Kavuk, Osmanlı döneminde üstün rütbeli kimseler tarafından kullanılmıştır. Halk ise keçeden yapılmış başlıklarını “abani” veya “yemeni” isimli kumaşlarla sarmışlardır. Rütbeli ve halkın kullandığı keçe başlıklar haricinde, dini grupların da kullandığı keçe başlıklar vardır (Çağıl, 2009: 40).

Zamanla insanların yerleşik hayata geçmesi keçe kullanımının çeşitliliğinin sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Bunun yanında Cumhuriyet döneminde diğer dönemlere nazaran keçe yapımı ve kullanımı daha az olmasına karşın üretimi devam etmiştir. Bu durumun meydana gelmesinin en büyük nedeni birçok alanda olduğu gibi kumaş tekstilinde de gelişen teknolojinin sunduğu kolaylıktır. Yine de Keçecilik, teknoloji ve birçok koşula rağmen günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Sayıları az

olsa da ustaların Keçecilik sanatını yaşatma ve sonraki nesillere aktarma isteği takdir edilecek bir davranıştır (Özdemir ve Özye, 2013: 342-352).

Ünlü seyyah İbn-i Batu'da XIV. yüzyılın sonlarında yaptığı bir gezide, Kıpçakların keçe kumaşından kaplanmış at arabalarına rastladığını ifade etmiştir. Bu da bizlere Kıpçakların da hayatlarında keçenin kullanıldığına işaret (Derebaşo, Oyman, 2016:39).

3.10.2. Keçenin Genel Özellikleri

Keçeleşme durumu, fiziksel bir olay sonucunda meydana gelir. Yün liflerinin maruz kaldığı basınç ile sürtünmesi ve liflerin üst üste birleşmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Bunun sonucunda doku artık görünmez bir hal alır ve yüzeyi mümkün oldukça küçükmüş olur. Hayvansal elyaflar (yün, tüy, her türlü kıl) gibi maddelere herhalde bir işlem yapmadan birbirine bükülüp, bağlanarak dayanıklı bir yüzey elde etme işlemine “Keçeleştirme” denir. Kaygan, sıcak ve nemli ortamda daha basit bir şekilde oluşur. Elyafı hareketlendirerek, birbirine değmesini sağlamak ve bastırmak gerekir. Keçeleşme, nemli ve sıcaklığın birleşmesiyle meydana gelirse bozulmaz (Ergür, 2002:136).

Güz mevsiminde kırılan yünler, önce temizlenir ve ayıklanır sonrasında da dövülür. Daha sonra bu yünler sabunla yıkanarak, önce ılık suda sonrasında soğuk suda bekletilir. Genellikle boyalar aynı aralıklardan seçilir. Seçilen bu boyalar kuvvetli bir şekilde etkileşime girerler. Daha çok kırmızı ve mavi, kahverengi ve beyaz, turuncu ve kahverengi, kırmızı ve beyaz ile kırmızı ve yeşil kombinasyonları kullanılır. Kullanılan bu kombinasyonlar da hususi anlamlara sahiptir (Derebaş ve Oyman, 2016: 43).

3.10.3. Kırgız Keçesi

Kırgızlarda, koyun ve kuzu yapağından üretilen keçelerde, genellikle kırmızı ve lacivert renkler kullanılmıştır. Ağustos ayında ikinci kırkım yapılır. Bu kırkımdan toplanılan yünler, keçe yapımı için kullanılır. Bu keçeler için kullanılan renkler genellikle kahverengi, mor, sarı, yeşil ve mavi gibi tezat renk seçimlerinden oluşur. Keçenin yumuşak bir yapısının olması istenirse, bunun için çoğunlukla kuzu yünü kullanılır (Nitelikli İşgücü Geliştirme Projesi, 2012: 20).

Kırgızlar, keçe sanatında renkleri rastgele kullanmazlar. Renk seçilirken genellikle doğadan yola çıkarak daha çok canlı renkler tercih edilir ve bu renkler birçok şeyi ifade eder. Genellikle kırmızı, beyaz, lacivert, turuncu gibi renkler keçede uygulanır. Kırmızı renk Kırgızistan'ın Ögüz dağlarını, güneşin doğuşunu ifade eden renk kırmızı , lacivert Isık Gölün'ü, beyaz (Ala- Too) Tanrı dağlarındaki yaz aylarının karını temsil eder. Keçede, genellikle renklerin seçimi ve güzellik anlayışı farklıdır. Renk karışımları canlı ve tezat olmasına rağmen hiçbir renkte alacalık ve soluk görünme olmamıştır (Asangazieva, 2016: 43).

Kırgızlar, göçebe hayatlarından dolayı doğayla birebir temas halinde olduklarından, keçeyi işlerken içinde buldukları doğa en büyük ilham kaynakları olmuştur. Keçeye verilen desenlerde de bunlar oldukça göze çarpmaktadır (KK45).

Keçe, geleneksel halk dilinde keçi, koyun gibi hayvanların yününden yapılan önemli kumaş çeşidinden biridir. Keçeyi üreten ve üretilen keçeyi işleyen kişiye “keçeci” denir (Nasrattinoğlu, 2003: 50).

3.10.4. Keçenin Kullanım Alanları

Kırgızlarda keçe, yazgılar, kepenekler, çadırlar gibi pek çok alanda kullanılmaktadır. Kırgızlar, mevcut alanlarda kendilerine has birçok yöntem uygulamışlardır. Kırgızların keçe üretimindeki el, ayak ve ses ritmi de oldukça önemli bir yer tutar. Bu ritim 3 veya 4 kişinin ahenkli bir şekilde ‘ıhlama’ sesleriyle ayaklarını kullanmalarından oluşur. Bu kısım keçe işleminin en farklı ve en keyifli olan yönüdür. Keçe yapımı, sabahın ilk ışıklarında başlayıp akşam vaktine kadar sürer. Bir keçenin kaliteli olması için keçeyi aynı gün bitirmek gerekir. Eğer bir keçe yarıda bırakılırsa kalite olarak daha düşük olur (Armağan, 1991: 104).

Kırgızlar, keçeyi daha çok halı yaygılarında kullanmışlardır. Boyut olarak geniş ve bir hayli özenilerek yapılan bu halıların üretimi mozaik yöntemiyle yapılmaktadır. Modeller genellikle parlak ve tezat olmak üzere iki farklı şekilde yapılır daha sonra dış çerçeveden ayrılır. Birbirinden katmanlar halinde ayrılan keçenin, bir kısmı arka zemini ve alanı bir kısmı da desenleri oluşturacak şekilde bütünleştirilerek dikimi yapılır. Böylece zıt iki parça arasındaki yünden bükülmüş örgülerin, dikilerek bir bütün oluşmasını elde etmektedir. Yapılan desenlerin arasında herhangi bir benzerliğin

olmaması, üç boyutlu bir görüntünün ortaya çıkmasını sağlayarak yapılan estetik tasarıma, daha da manalı ve önemli bir anlam kazandırmaktadır. Kırgızistan’da genel olarak farklı alanlarda birçok seçenek halinde yapılan çerçevelerden meydana gelirken, genel olarak halının derlenmiş hali ve en güzel kısmı orta alana yerleştirilir (Öcal, 1996: 302-308).

Kırgız keçelerinden bezenmiş kilimler, eşyaların gizlendiği torbalar, çantalar ve diğer süs eşyaları hayvancılıkla uğraşan Kırgızların vazgeçilmezleridir. Kırgızların göçer evi olarak bilinen “otağ” çadırın en önemli malzemesidir. Dış çerçevesi keçeyle kaplanarak, içi de keçeden yapılmış birçok eşyayla donanırdı (Asangazieva, 2006: 30-50).

3.10.5. Keçe Desenlendirme Teknikleri

Keçe desenlendirmede genel olarak yapım esnasında oluşturulan desenin, işleme yöntemiyle ile desenlendirme, applike yöntemi ile desenlendirme ve sıska yünle desenlendirme yöntemleri kullanılarak 5 ayrı grupta değerlendirilebilir:

1.Mozaik tekniği

2.Keçenin üstüne rengarenk kumaşların ya da rengarenk keçe uygulamalarının yapılması

3.Rengarenk yünden yapılan nakışlı tepme

4.Desenli keçe dikme (motif doğrultusunda iç içe dikiş)

5.Keçenin üst kısmına işlenen desenlerin renkli bantlarla çevrilmesi

Bu yöntemler, desen yapımında geçmişten günümüze kadar aralıksız bir şekilde tercih edilmiştir (Çeliker, 2011: 48). Keçede kullanılan en yaygın teknik applike tekniğidir.

3.10.5.1. Applike Yöntemi

Belirli bir pozisyon içinde motiflerin yer kısmına tutuşturulmasıyla yapılmaktadır. Kırgızlarda applike yöntemiyle oluşturulan nakış, ana keçe parçasının üzerine önceden belirlenen ölçüler doğrultusunda yapılmaktadır. Sonrasında keçeye ve

desene uygun olan renklerle dikilir. Bu Kırgızlarda geçmişten günümüze kadar pek çok kez kullanılan bir yöntemdir (Çeliker, 2011: 48). Yapım esnasında aplike edilmek istenen keçenin inceliği ve kalınlığı yapılan desene bağlı olarak değişiklik gösterir. Keçenin veya kumaşın yere rahatlıkla bütünleşmesi için çok fazla kuvvet uygulanmadan dövülmüş rengarenk ve cılız bir kumaştan veya keçeden kesilen süsün tamamlanmamış zemin keçeeye yerleşmesinden ve sonrasında keçenin dövülmesinden oluşmaktadır. Desenleri çizgilerinden kesip işleyerek, ayrı bir malzemenin üstüne uygulanan aplike yöntemi Türkler tarafından asırlarca yapılmıştır. Günümüzde, Kazaklarda ve Kırgızlarda yapımı hala devam etmektedir. Aplike yönteminin geçmişe dayandığı Hun sanatında da görülür. Yapılmış olan birçok arkeolojik çalışmalarda aplike yöntemiyle yapılan eşyalara rastlanmıştır (Diyarbakirli, 1972: 79).

3.10.5.2. Tepme Yöntemi

Kırgızlar, keçe üretiminde tepme yöntemini kullanmışlardır. Bu yöntemde yünler, hasırın üstüne denk gelecek şekilde konulur. Daha sonra üstüne farklı renklerde yünlerle istenilen desenler yapılır. Sonrasında üzerine el ile sabunlu su serpiştirilerek hasırla birlikte sıkı bir rulo haline getirilir. Rulonun baş bölümleri kalın iplerle bağlanır. Bağlanan keçe halılar, el ve ayaklarla tepilir. Kırgızlar tarafından Ulupamir köyünde bu yöntem eskisi kadar çok olmasa da yapılmaktadır. Kırgızların en önemli geleneklerinden olan ölüm ve düğün törenlerinde desensiz tepme keçeleri kullanılmaktadır (Yüzügüldü, 2019: 15-60).

3.10.6. Ulupamir’de Keçe Sanatı

Ulupamir köyünde günümüzde bir halı ve keçe atölyesi bulunmaktadır. 15 kişiden oluşan Ulupamirli kadınlar tarafından İzmir ve İstanbul’dan getirilen keçeyi işleyerek çeşitli hediyelik ürünler yapmaktadırlar. Geçmişte keçeyi kendileri yapan Ulupamir halkı günümüzde dışarıdan gelen keçeyi sadece işlemektedirler. Ayrıca keçede genellikle geometrik şekilleri ve doğa figürlerini sıkça kullanan Ulupamirliler, cenaze merasimlerinde sade ve desensiz keçeyi kullanmaktadırlar (KK49, KK24).

Geçmişte kullanılan ve yapılan çadır, sedir, yorgan, yatak, yaygı vb. şeyleri günümüzde de kullanmaya devam ederler. Bunun haricinde farklı alanlarda kullanmak için üretilen keçeler de vardır: Ayakkabı keçesi, koşum keçesi, tandır keçesi, heybe,

takke, çorap, çanta vb. gibi ürünler mevcuttur. Keçeden üretilen bu ürünler ve çeşitli şırdak kilimlerinin, halılarının, kıyafet ve birçok eşyanın hayvancılıkla ilgilenen Kırgızların yaşam tarzlarını, fikirlerini yansıttığı görülmektedir (Atış, Özhekim, 2009: 125).

Ulupamir köyünde mevcut olan halı atölyesinde hereke halısı ve Kırgızlara ait olan “şırdak” ve “alakıyız” üretilmektedir. 1992 yılından bu yana devlet tarafından yapılan bu atölyeler varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Ancak üretim sıklığı eskiye oranla azalmıştır. Bu işi öğrenmek ve yapmak isteyen kişiler, genellikle kadınlar işin üstadından üç haftalık bir eğitim alarak işin en önemli noktalarını öğrenirler. Sonrasında halı ve kilimde keçeyi istedikleri gibi kullanıp desenlendirirler (Sağır, 2011: 276). Keçeden yaptıkları çeşitli eşyaları çoğunlukla Muradiye ilçesine bağlı Atayurt ta dışarıdan gelen misafirlere satılır. Bunun haricinde il dışındaki yöresel günlerin açıldığı stantlarda da satışa sunulmaktadır (KK24).

Kırgız milletinin kendilerine özgü bir hüviyet kazandıran önemli kültür unsurlarından olan “Şırdak” ve “Alakıyız” bugüne kadar süregelmiştir. Yöresel yaygı sanatı olarak kabul edilen, keçeden yapılan el sanatlarından biridir. Kırgızların yöresel keçe sanatı olan alakıyız ve şırdak UNESCO 3-7 Aralık 2012 tarihinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne eklenmiştir. Bu UNESCO listesi, 21. yüzyılda koruma altına alınması, restore ve tedavi edilmesi gereken geleneklerin ve bu geleneklere bağlı yapıların, eşyaların, insanların dikkatini çekmesine yardımcı olmuştur. Göçebelerin günlük yaşamlarının parçası olan keçe, yaygı yapımı, halı dokuma ve süsleme törenleri bilgisi, becerisi ve çeşitliliği evlerinde ısıtma amacıyla kullanılmıştır. Yaygılar genellikle kırsal ve dağlık yerlerde yaşayan kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu yöresel el sanatının ailede nesilden nesle aktarılması önemli görülür (Demirbulat, Özdemir ve Bozok, 2015: 573).

3.10.6.1. Alakıyız

Alaca anlamına gelen, keçeden yapılan halılara Alakıyız denir. Kırgızistan’da yaşayan tüm kabileler günümüzde dahi bu şekilde yapılan halılara Alakıyız ismini kullanmaktalar. Farklı şekillerde kullanılan bu halılar, duvara asmak, yere sermek ve hediye etmek için kullanılır (Koponova, 2007: 13-14). Genç kızların çeyizlerinde

bulundurdukları nadide ve vazgeçilmez parçalardan biridir. Alakıyız, düğün ve ev hediyesi olarak da değerlendirilir (Nitelikli İş Gücü Geliştirme Projesi, 2012: 16-17).

Alakıyız yaygısının pürüzsüz ve büyük merkez alanları, düzgün bir yüzeyi ve dar şekilleri vardır. Alakıyız, şırdağa nazaran daha yumuşak ve teknik olarak daha farklıdır. Dayanıklılığı şırdağa nazaran daha azdır. Fakat desen olarak benzerlik gösterirler. Alakıyız keçesinde çoğunlukla boz, beyaz ve kahverengi renkler bulunur. Keçenin yanlarına, kenarlarına, önemli boşluklarına çeşitli nakışlar yapılır. Bu sebeple şırdak yönteminden daha kolay bir tekniği mevcuttur (Derebaş ve Oyman, 2016: 42).

Orta Asya'dan geçmişten günümüze gelen emsalsiz bir şekilde gelişimini sürdüren Alakıyız; Özbekler, Kırgızlar, Kazaklar ve Türkmenlerde de görülmektedir. Farklı ülkelerde üretilen “alakıyız” keçeleri kalınlık, incelik, renk, motif bakımından çeşitlilik göstermektedir (Koponova, 2007: 13-14). Nakışlar, usta kadınlar ve usta erkekler tarafından desen döşeme yönteminde gerekli malzemenin kullanılmasıyla, dövme yönteminde ise el, ayak ve evcil hayvanların desteğiyle yapılır. İşlem görmemiş hasır üzerine tek renk olan siyah ya da beyaz yünler açılıp dizilerek zemin elde edilir. Daha sonra zeminin üzerine renkli yünlerden yapılan desen dizme işlemi ile eklenmeler yapılır. Rulo şeklindeki hasırla birlikte sıkı şeklinde sarılan keçe, tepme işlemi ile bütünleşir. Bu işlem önce ayaklarla daha sonra dirseklerle yapılır ve bütünleşinceye kadar sürdürülür (Mahova ve Çerkasova, 1968: 25).

Alakıyız yapımında çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan biri de nakışın ince keçeden kesilip sonra yumuşak ve tamamlanmamış keçenin üzerine yerleştirilir. Ardından dövme işlemi sarılarak yapılabilir. Bu yöntem çoğunlukla Kazaklarda yaygındır. Alakıyızın kullanıldığı saha oldukça geniştir. Evlerin içinde ve yaylalarda bozüyüne sarılmış hali sürekli karşımıza çıkar (Nitelikli İş Gücü Geliştirme Projesi, 2012: 16).

Alakıyızlar keçelerinde hayvan nakışlarıyla (koçboynuzu, kartal tırnağı, itkuyruğu) geometrik bir şekilde sıkça karşılaşırken bitkisel nakışlara çok daha az denk gelmektedir. Alakıyızların çoğunluğunda süslemeler daha çok haç şekilli (dört müyüz) rombler içinde (taba koyuu), çatallı ve uzantılı (karga, tırnak, ele bakan) benzeri kıvrımları olan “müyüz” nakışlarından oluşmaktadır (Nitelikli İş Gücü Geliştirme

Projesi, 2012: 16). Kartal kanadı ve satranç gibi süsleme unsurları da alakıyız şeritlerinde uygulanmaktadır (Mahova ve Çerkasova, 1968: 25).

3.10.6.2. Şırdak

Şırdak sözcüğü isim olarak çok tartışılmaktadır. Kuzeydoğu bölgelerinde “şırdak” dışında “oymeteke”, “tömöljüm” adlarıyla da bilinip kullanılmaktadır (Koponova, 2007: 11). Şırdak ve şırmak sözcük bakımından “şırık” sözcüğünden geldiği tahmin edilir. Kazaklarda, “şırdamala” benzeyen “sırdamal” olarak bilinir. Oş ilinin güney ve kuzey bölgelerinde; kıtay, basız, munguş, adıgene, munduz ve saruu olarak kullanılmaktadır. Kural gereği orta alan ve kenarlıktan meydana gelen şırdak Kırgızlara aittir. Bu yöntemle halıyı sağlamlaştırmak, elle motiflerin hizasına göre uyumlu şırık yani dikişler yapmak için uygulanır (Derebaş ve Oyman, 2016: 39).

Şırdak, Kırgızistan’da mozaik yöntemi ile yapılan dikdörtgen şeklinde 300-150 cm, 420-200 cm boyutlarından meydana gelen halılara denilmektedir. Mozaik keçe tekniğinden ötürü nakışın yapımı diğer keçelerden yapılan ürünlere göre daha çok emek ister. Bu keçelerde diğerleri gibi zemin ve nakış ayrımı yapılamamaktadır. Farklı renkte iki keçe aynı anda kesilen, motifler eşit bir şekilde dizilir. Tepme ve applike tekniğiyle yapılan şırdağın kalitesi arka kısmında sıkı keçeleşme olup olmadığına bakılarak ölçülmektedir (Nitelikli İş Gücü Geliştirme Projesi, 2012: 14).

Şırdağın en önemli özelliklerinden biri de nakışların ve zeminin aynı zamanda birbirleriyle bütünleşmesidir. Çift olarak biçildiğinde birbirleriyle bütünleşip kalıntısız üretim sağlanır. Ardından nakış tekniği ile motifin kenar kısımları bezenir. Şırdakların karışık renkte olanları koyu ve açık renklerin karışımı ile oluşturulmaktayken, tek renk olanlar ise zıt renklerle yapılmaktadır (Nitelikli İş Gücü Geliştirme Projesi, 2012: 16). Daha çok lacivert-kırmızı, lacivert-yeşil, siyah-kırmızı gibi renklerden meydana gelmektedir. Şırdak için genel kural çoğunlukla siyah-beyaz renkteki “dalga motifi” zeminde tercih edilirken “su” motifi çoğunlukla kenar kısımlar için tercih edilir. Kırgızlara özgü şırdaklar belli kurala ve tasarıma göre yapılmaktadır. Sadeliğin ve zenginliğin göstergesi olarak zemin eşitliği önemlidir. Şırdak, farklı renklerde sıkı bir şekilde sert keçeden yapılmaktadır. Şırdaklar renk seçiminden sınırlılık gösterirler ve düz karaktere sahiptirler. Buna rağmen zıt yerleştirme düzeni sayesinde oluşan desenler

oldukça dikkat çekici ve ihtişamlıdır. Makina yapımı halılarda da bunu görmek mümkündür yalnız bu durum göz yanılması şeklindedir (Derebaş ve Oyman, 2016: 40).

Şırdak tekniğinin en önemli özelliği kullanılan renklerdir. Kırmızı-lacivert, beyaz-kahverengi, kırmızı-yeşil, kırmızı-siyah şeklindeki renklerin uyumu halıya farklı bir hava katmaktadır. Ayrıca halıların mozaik yapıda olması oluşabilecek herhangi bir renk cümbüşüne engel olmaktadır (KK45, KK24).

Şırdak halı-yaygılarında daha çok budak, dalgalı ya da pozitif görünüme sahip işlemler kullanılır. Bunlar Kırgızca'da Türkçe karşılığıyla; “kıyal”(negatif), “koçkormüyüz” (koçboynuzu), “tumarca” (üçgen), “su” (iki çizgili motif), “iyrek” (zikzak) şeklinde adlandırılmışlardır. “Karga tırnak”, “çımın kanat” gibi işlemlerde kendine has anlamları olan Kırgız yaygılarından oluşmaktadır. Bu yaygıların sağlamlığından ötürü ömürleri uzun olup bir asır dayanıklılığını sürdürdüğü bilinmektedir (Koponova, 2007: 12). Günümüzde daha çok geometrik (eşkenar, dörtgen ve altıgen) şekillerde geleneksel desenler kullanılmaya devam edilmiştir. Şırdağın en yaygın yapılış şekli iki farklı rengin beraber dikilmesinden oluşur. Şırdağın dikiminin uzun zaman aldığı bilinmekte olup bu sürenin birkaç ay sürdüğü söylenir. Fakat küçük yaygıların üretimi yaklaşık iki hafta sürmektedir. Eskiden şırdağın üretimi el işçiliğiyle yapılırken günümüz şartlarının gelişmesiyle üretim fabrikalarda yapılmaktadır. Böylelikle desenler kusursuz yapılmaya başlanarak daha kaliteli ve hızlı üretime gidilmiştir. Kırgızistan'ın genelinde şırdak yapılmasına rağmen Narın bölgesinde en kaliteli ve en zengin çeşitliliğe sahip şırdaklar üretilmektedir. Günümüzde Ulupamir köyünde Şırdak ve alakıyız halıları yapılmakta il içi ve il dışı satışı sağlanmaktadır (KK24).

3.11. Ulupamir’de Halk Hekimliği

Toplumların kendi gayretleriyle hastalıkları iyileştirme yöntemleri halk hekimliğinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Halk hekimliği, senelerin getirmiş olduğu tecrübe ve birikimler ile ortaya çıkmıştır. Şimdilerde geleneksel yöntemlerle tedavi uygulamaları pek tercih edilmese de bir iyileştirme alternatifi olarak kabul edilir. Üstelik tıp alanındaki çalışmalar ile geleneksel halk hekimliğinin donelerinden faydalanılmaktadır. Bunun yanı sıra bilimsel bir esasa dayanmayan, çoğunlukla nazar,

muska, dua okuyup üfleme vb. Gibi tedavi yöntemleri de mevcuttur. Halk hekimliğiyle ilgili apayrı birçok anlayışın varlığı söz konusudur. Bu görüşlerden iki tanesi şöyledir:

Halk hekimliği, “İnsanların imkanı olmadığından dolayı veya başka müsebbiplerden ötürü doktora gidemedikleri zaman veya gitmek istemeyince, hastalıklarını teşhis ve iyileştirme maksadı ile müracaat yolu ve tekniklerin tamamı “olarak tasvir edilmekte ve “hastalık” deyiminin halkın karşılaşabileceği olumsuz etkilere, mitolojik unsurlar olan cin, peri gibi doğa üstü varlıkların müsebbibi olacağı sakatlıklara değin her türlü kötü durumu ifade ettiğini anlatmaktadır (Boratav, 1984:58).

Halk arasında zuhur eden marazlara karşı uygulanan tedavi yöntemlerinin ve marazlar hakkındaki ananevi fikirlerin tamamı “halk tıbbı” olarak tarif ederken, sağaltma usullerini de tabiattaki bitkilerden, farklı maddelerden ilaç üretilerek uygulanan birtakım halk tıbbı ve barbar bir dünya anlayışına dayanan, fevkalbeşer, olağanüstü kuvvetleri tesir ederek uygulanan dinsel-sihirsel halk tıbbı olarak yorumlanır (Yoder, 2004: 3-104).

Uluşpamir köyü, sözlü nakletme yolu ile tarih şuurunu korumakla birlikte akraba adı altında birleşen insanlardan oluşur. Bu bağ köy milletinin kendi arasında tinsel tutkunluğunu çoğaltan önemli bir husustur. Olabildiğine içe dönük hayatı kabullenen köy insanları, sağlık hususunda da güzel bir yardımlaşma içindedirler. Nitekim köy, senenin büyük bir zamanını kar altında geçirmek durumunda kalan, yolu oldukça zor ve şehirden olabildiğince uzak bir pozisyonda olduğundan ötürü ulaşım sorunu ve ulaşabilirlik açısından iyi durumda olsa bile sağlık kuruluşunda iyileşme ve ilaç ücretlerini karşılama problemi insanların, diğer alanlarda olduğu gibi sağlıkta da bütün bir yardımlaşma içinde var olmasını ve kendilerine çare bulmaya yönelik alternatifler üretmesini, dolayısıyla ananevi tedavi yöntemlerini köy milleti içinde yaygınlık kazanmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2016: 188-199).

3.11.1. Nazar

Uluşpamir köyünde bir bebeğe nazar değdiğine inanıldığı zaman nazar değdirdiği hissedilen kişinin, ayakkabısının tabanındaki astarın ucundan ya da düşünölen kişinin bahçeye astığı elbisenin kenarından bir miktar kesip alınarak eve getirilip kesilen parçayı tam ayırmadan yine yedi parça kesilip üzerine 3 ihlas okunarak bebeğin göbeğine

sürülür, sonra kumaş ateşe yaklaştırılır. Birazda olsa yanmış olan bu elbise parçası bebeğin başının üstünden geçirilerek çöpe atılır (Çelik, Gülendam, 207).

Bu köyde nazarı değdirdiğine inanılan kişinin eşyasından bir miktar yırtıp ateşte yakarak çöpe atıp zarar verme vardır. Doğrusu kötü olana kötü bir karşılık vermiş olmak bir nevi o şahıstan gelen etkiyi taklit etmektir. Nazarın etkisi, makasla bir eşyayı kesme, ateşle yok etme yoluyla ortadan kaldırmanın taklit edilmesi bu efsunlu işlem ardından bir elbiseden kesilmiş parçanın bebeğin göbeği üzerine dokundurulmasıyla pekiştirilir. Türk milleti ateşin her şeyi yok ettiğine, düzelttiğine inanır (İnan, 2000: 66-71; Roux, 1994: 185-187).

İslamiyet’i tam anlamıyla yaşayan köy milleti, tam anlamıyla İslamiyet’ten önceki inançlarını İslâm dini ile birlikte harmanlamış bir yaşam şekli içindedir. Önceki uygulamaların beraberinde nazar değdirdiğine inanılan kişinin elbisesinden küçük bir kumaş parçasının üzerine ihlas okuyup, arzu edilen sonuca ulaşmak için burada İslamiyet dini ile ilintili pekiştirici faktördür ve dinsel yolla iyileştirme yönteminin büyüsel muamele ile harmanlayarak tam bir bütün oluşturduğuna bu örnek gibi ufak parçanın “yedi defa” kesilmesi, ihlas suresinin “üç kez” yinelenmesi bunu gösterir (Yılmaz, 2016: 188-199). Tedavi yöntemlerinin bileşenlerinden olan, sayıların işin içine girmesi faktörünün duruma göre üç, beş ya da yedi defa yinelenmesi bazı milletlerde bir gelenektir. Çoğunlukla 3,7,9,40,41,99 sayılarında fantastik ve gizemli bir kuvvet olduğuna inanılır (Rivers, 2004: 100).

Yeni doğan bebeği nazardan esirgemek adına izlenilen bir diğer yol ise şöyledir: kimseyi haberdar etmeden ve bebeği hiç kimseye göstermeden, bir balığın tek gözü çıkarılarak kurutulur, sonrasında ezilerek azıcık tereyağı karıştırılır. Bu karışımın hepsi bebeğe yedirilerek karışımdan bebeğin diline ve dudağına da sürülür. Şöyle ki evde birden fazla bebek varsa aynı karışımdan ona da yapılarak ayrı yedirilir (Yılmaz, 2016: 188-199).

Anadolu’da olduğu gibi Ulupamir Köyü’nde de nazara inanılır ve bundan korunmak için yüze is sürülür. Nazar duaları okunur (KK49).

3.11.2. Doğum

Bütün doğumlarında kızı olan fakat erkek çocuğunun olmasını isteyen kadın, her seferinde erkek çocuk doğurmuş bir kadının evinin bahçesinden ipe asılı olan kıyafetlerinden birini haber vermeden alır. Kadın hamile kalınca aldığı kıyafeti giyer, bunun sonucunda erkek çocuk dünyaya getirir (Yılmaz, Özkarslı, 2013:570). Köyde tüm kadınların bildiği bu metot tam anlamıyla, Acıpayamlı (1989:3) 'nın tespit ettiği ırvasa yöntemiyle iyileştirmesidir. Bu misalde, "benzer benzeri yaratır ilkesi"ne dayanan "taklit büyü" herhangi bir şeyde kuvvetin, o şeyin diğer şeye etki etmesiyle, kuvvetini ona nakletmesi şeklinde izah edilen, bir defa birbirine etki eden şeylerin, birbirlerine bağlı kalmaları prensibine dayanan "temas büyü" (Örnek, 1995: 141-142) taktiği ile arzu edilen neticeye ulaşma gayesindedirler.

Ulupamir'de düşük riski olan gebe bir kadının tedavi yöntemi de metafor büyüsel prensiplerin çalışmalarına ait iç içe geçmiş vaziyette dinsel ritüelleri gerektirir. Ulupamir'de bütün kadınlar bu hususla ilgili oldukça bilgilidir. Lakin bu çalışmaların ehli olan belli başlı birkaç kişinin olduğu bilinmektedir. Örnek verecek olursak bunlardan biri "Gülendam Bibi" adındaki bir kadındır. Gebelik ve doğum süreci ile ilintili hastalıklarda hemen Gülendam Bibi getirtilir. Gülendam Bibi hastalanan kadının yanına gider. Kadının parmaklarına taktığı yüzüklerden birini seçip alarak o kadının elbisesinin kenarını ters çevirir. Yüzüğü elbiseye diker sonrasında ihlas ve Ayet'el Kürsü okuyarak tedaviyi sonlandırır (Yılmaz, 2016: 188-199).

3.11.3. Göz Tedavisi

Göz tedavisinde uygulanan birçok yöntem vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Yeni doğan bebeğin saçı yeni yeni çıktığında, ensenin üst tarafını ve kulaklarının arkasından itibaren bir çizgi oluşur. O çizginin üzerinde saç oluşmaz, kellik meydana gelir. İnanç hususunda bu çizginin kulağı geçmesi durumunda bebeğin gözleri kaymaya kadar gidebilir. Bu marazın adı "bıcı"dır. Bundan dolayı önceden tedbir almak şarttır. Bir makas yardımıyla kulağın üzerinden bir miktar saç kesilir. Aynı duruma karşı bunun haricinde, koyunun iç organlarından maraza benzer isme sahip olan bıcı pişirilir. Bıcı'yı sadece ağzı dualı olan bir kadın yaparsa olur. Bıcı, koyunun parçalanmayan, saç örgüsü şeklinde örülen ince bağırsağının içine et, pirinç, soğan, ciğer, dalak, iç yağı vb. Doldurup et suyuyla pişirilen bir tür yemektir. Pişen bıcı, çizgiyle aynı doğrultuda başın

arkasından tutulup önde iki kaşın tam ortasında birleştirilir. Sonraki aşamada bıçıcı sağ taraftan sol tarafa üçer defa makas yardımı ile kesilir. Kesme esnasında altı defa :

Men kayttım, sen de kayt

Ben geri döndüm, sen de geri dön

Cümlesi yinelenir. Bu işlemin ardından, bebeğin göz kayması sorunu ortadan kalkmış olur. Pişirilen bıçıcı anne ve baba tarafından yenmez. Yapılan bıçıcı komşulara dağıtılır. Günümüzde Kırgızistan'da bebeğin saçında kulak kısmını geçmiş olan kellik ile ilintili göz kayması sıkıntısının olmaması için tedavide yalnızca kulağın üstündeki saç kesilir. Şöyle ki Ulupamir köyünde daha önce yapılmayan bir başka yöntem de şudur: çocuğun şapkasının iç kısmına hayvan yemi konur ve eşeğe yedirilir. Şapkanın içindeki yem bitince şapka yıkanmayıp öylece çocuğa takılır (Çelik, Gülendäm, 2010; Urmanbetova, Zarina, 2015)5.

Gözün sağlıklı olması için uygulanan bir tedavi yöntemi de şöyledir: bıçıcı, eşit bir şekilde iki kaşın tam ortasına konularak yüzün simetri olması sağlanır. Bu şekilde yapılan uygulamalar esnasında birçok dua ve yakarış bu uygulamaların normal bir parçasıdır (Bruhl, 2006: 28-34). Bıçıcı ile yapılan taklit, kaymakta olan gözlerin düzelmesi için altı kez yapılmasıyla kuvvet kazanır. Burada da sayılara olan inanç güçlüdür.

Ulupamir köyünde, göz ile ilgili uygulanan bir yöntem de şöyledir: Köyde göz bebeğinde oluşan beyaz lekeleri tedavi etmek için taklit büyüsünden yararlanılır. Tedavi şöyle uygulanır: yedi adet kemik tırnak büyüklüğü kadar alınır. Sonrasında hastanın başının üstü bir tülbent ile kapatılır. Bir kaseye su koyularak hastanın başının üzerinde tutulup, kemikler suya atılır o esnada:

Kara köz kal bolvoz.

Kara gözde ben olmaz

Kal bolso da turup bolvoz.

Ben olsa da durup olmaz/ kalmaz

Cuurkanda ceng bolvoz.

Yorganda kol olmaz

Ceng bolso da kiyip bolvoz.

Kol olsa da giyilmez

Carda canırık bolvoz.

Yarda yankı olmaz (Uçurum kenarı tehlikelidir;

Yaklaşılmaz. Gözde de ben tehlikelidir.)

Canırık bolso da ötüp bolvoz Yankı varsa da o tarafa geçilmez

Kölde köpürük bolvoz.

Gölde köpük olmaz

Köpürük bolso da kirik bolvoz.

Köpük olsa da kirli olmaz

Şeklindeki dua okunur. Duanın sonunda;

Bury bury.

Git git

Diyerek kase, kendi etrafında çevrilir. Bu işlem sonucunda beyaz lekelerin suyun içine düştüğü söylenerek iyileşme gerçekleşir (Yılmaz, 2016:188-199).

3.11.4. Sarılık Tedavisi

Sarılık hastalığının tedavi edilmesinde uygulanan yöntem şöyledir: bir adet canlı alabalık alınarak hiç kimseye gösterilmeden su dolu kabın içine konur. Sarılık hastalığına yakalanan kişi başını suya doğru eğerek başını bir örtü ile kapatmak suretiyle iki veya üç dakika gözünü kırpmadan balığa bakması gerekir. Bu yöntem üç defa tekrarlanarak balık, kimseye gösterilmeden göle veya dereye bırakılır (Yılmaz, 2016: 188-199). Ulupamir halkına göre, “insanda olduğu gibi alabalıkta da öd vardır ve sarılık olan kişinin alabalığa bakması esnasında hastalık o kişiyi bırakıp, alabalığa geçer”. Aslında bu yöntem hayvanlarla ilgili ırvasa ve em uygulamalarının bir arada kullanıldığı basit bir tedavi yöntemidir. Bu şekilde çocuğu nazardan muhafaza eden işlem aynı şekilde hayvansal temelli olan em hazırlama yanında, düşüncelerin birbirini çağrıştırmasının yanında hayvansal şekiller ile hem gözü kurutarak ve ezerek gözden gelebilecek kıskançlık hissini yok etmesini taklit etmeye ayrıca da dokunma ilkesini harekete geçirmesine dönük, aşamalı fantastik bir muhtevaya sahiptir. Bir önleyici tılsım olan balık, toplumlar arasında bilgelik, dünyaya gelme, sevinç, yeniden oluşum, canlanma ile bağlantı kurulmuştur (Hoppal, 2012: 35-161; Kaşgarlı Mahmut, 1986: 1-73, I-498, II-216, II-233, II-349, 3-334). Bu hususta köyde günlük yaşamda balık görseline yüklenmiş tehlikelerin geri püskürtme manası, inek, keçi, sığır vb. Sağıldığı vakit sütün çokluğuna nazar dememesi için içine süt sağılmış kabın her iki tarafına iki balık başı bağlanır (Yılmaz, 2016: 188-199)10.

3.11.5. Korku Tedavisi

Ulupamir’de bir kişi bir şeyden ürkmüş ise yürek tedavisi önerilir. Bebeğe önce bir damla su verilir. Daha sonra ateşin üstündeki tencerenin altından bir parmak kadar is

alınarak çocuğun damağına ve iki kaşının arasına sürülerek küçük bir hamur yoğurup kalp görüntüsü verilip iki tarafın birleştiğı en üst yerinden kesilir. Kalbin üzerine köö ile üst tarafından V şekli verilir. Kalp, çok kızgın bir ateşin içine konur. Ateşin içinden alındığı vakit, kalbin dağılıp dağılmadığına göz atılır. Eğer dağılmadan bütün bir parça olarak kalmış ise ce köö bütün kalmış, kırılmamışsa o kişi çok fazla ürkmemiş anlamına gelir. Kalbin üst kısmında yoğun kırıklıklar görülmüşse kişinin oldukça korktuğı anlaşılır. Sonuç olarak şahsın fazla ürkmeyeceğı anlaşılırsa ısıık ile tütsü yapılır. Isıık kasesi çocuğun başı üzerinde gezdirilerek üç defa:

Bismillahirrahmanirrahim

Alas malas her beladan halas.

Alas malas her kötülükten kurtuluş

Allah şifa versin

Menim balam başı tik tursun.

Benim yavrumun başı dik dursun

Denilir. Kase, dışarı kapısının iç kısmına bırakılarak yandırılır. Sonrasında çocuğun ürktüğü anlaşılırsa, çocuğı bir hocaya götürerek okuturlar. Pişirilen kalbin kesilen kısmına ip takılarak çocuğun boynuna üç gün boyunca asılır. Çocuğun boynundaki kalp üç gün sonra kuşlara veya köpeklere verilir (Yılmaz, 2016:188-199).

3.11.6. Baş Ağrısı Tedavisi

Uluşpamir Kırgızları arasında, “tengdöö” baş ağrısını tedavi etmek için kullanılan bir yöntemdir. Yöntem kısaca şöyle uygulanır;

Uzun bir ip alınır ve ikiye katlanarak hastanın başından geçirilir, alın hizasında tutulur. İpi tutan bir el tam iki kaşın ortasında, diğeri tam onun karşısında başın arkasında durur. İp, hafifçe sıkıştırılır,

Tengbi? Tengbi?

Dengeli mi? Dengeli mi?

Diyerek sağa sola çevrilir. Sonra pozisyonu bozmadan, ip hastanın başından çıkarılıp bakılır. İpin hangi tarafı bol gelmişse, o tarafta ağrı fazla demektir. Aynı işlem bu sefer de, ipi kulakların tam üzerinden tutarak tekrarlanır. İpin teng/ denk gelmeyen tarafında ağrı var demektir. O sırada şu sözler ifade edilir ;

Teng bolbosong sana cazık

Dengeli olmazsan sana yazık

Teng devesem mana cazık	Dengeli demezsem bana yazık
Emçiler öldü, emi mana kaldı kaldı	Üfürükçüler (tabipler) öldü, nefesi bana kaldı
Domçular öldü, domu mana kaldı kaldı.	Üfürükçüler (tabipler) öldü, nefesi bana kaldı.

Bu sözlerden sonra hastanın baş ağrısı tedavi edilmiş olur(Yılmaz, 2016:188-199).Bu tedavi, bugün Kırgızistan topraklarında da uygulanmakta ve kesinlikle şifa olduğu ifade edilmektedir (Urmanbetova,2015:25-42, Yılmaz, 2016:188-199).

Kırgız Türkleri'nin tengdöö tedavisinde varılmak istenen sonuç hastanın doğal çevre ile bozulan dengesini geri kazandırmaktır. Tedavi sırasında yip/ ip uygulamasının hemen ardından söylenen pekiştirici sözlerle, hem hastanın olumlu enerjisinin geri gelmesi istenir hem de bu uygulamanın ehil bir kişi tarafından yapıldığına, tedavinin olumlu sonuçlanacağına dair hastaya güven verilir.

Baş ağrısını gidermek için bir başka yöntem yine ip ile uygulanır. Hastanın yanına büyükçe bir taş koyulur. İp, bir ucuna basılarak gerginleştirilir ve hafifçe savrularak taşa vurulur. Sonra:

Teng teng bolot teng bolot.	Denge denge olur denge olur
Cük teng bolot.	Yük denge olur
Başta teng bolovu.	Başta denge olur mu
Emi domu şul imiş	Tedavisi şuymuş
Emdevesen mana cazık.	Tedavi etmezsem bana yazık
Embolvasam sana caz	Tedavi olmazsan sana yazık

Diyerek ip, döndürerek sırayla başın dört yönüne sırayla bağlanır, her bağdan sonra, o yöne hafifçe yumruk vurulur. Her vuruşta hasta ürker, bunu tüm vücudunda hissedip “oh” der. Sonra çene altına hafifçe vurulur. Ardından iki yumruk üst üste baş üstüne gelir. Kulaklar alttan ve üstten hafifçe çekilir. Baş, tüm parmaklarla kavranarak birkaç kez sıvazlandıktan sonra tedavi sona erer (Yılmaz, 2016:188-199).

Bir başka yöntem ise “cartıvaş” adıyla bilinen, başın bir yanının ağrması halinde bir parça keçe/ kiyiz’in içine, geçmeye başlamış kor, bir parça katı yağ ve bir avuç buğday kepeği koyulur ve keçenin kenarları büzülür, böylece başın ağrıyan tarafına üç kez uzun uzun keçe delinene kadar bastırılır. Sonra hasta kendisi, delinmiş bu keçeyi ıssız bir yere götürüp atar, üzerine üç kez tükürür sonrasında:

Bezdim keçdim.

Kaçtım gittim

Diyerek arkasına bakmadan evine geri döner. Böylece iyileşir. Eğer iyileşmezse eski bir mezara gider ve başını üç kez mezar taşına sürer. Başında kalpak, şapka ne varsa orada bırakıp evine döner (Vatan, Nisa 2010). Bu örnek, yine bünyesinde sözlü ifadenin yer aldığı, ağrıyı ıssız bir yerde bırakarak ondan kurtulmayı temsil eden taklide dayalı bir işlemdir. Tedavinin ikinci aşaması, eski Türk inanç yapısının ve sosyal düzeninin önemli unsurlarından biri olan “atalar kültü” ile bağlantılıdır. Eski Türkler, atalarına sonsuz saygı duyar, tecrübelerine güvenir, atanın bedeni ölmüş olsa da ruhunun daima yaşayacağına ve geride kalanlara her durumda yardım edeceğine inanırdı (Kafesoğlu 1987).

3.12. Atayurt Projesi

Dünyada benzer bir projenin olmadığı Atayurt projesinin Koordinatörü Kenan Aytaç’tır. Aytaç, yaşamını İstanbul ‘da idame ettirmekteydi. Fakat bir yaz tatilinde köye gelmiş, köy halkının giderek geleneklerini unutmaya başladığını görmüştür. Ani bir kararla bir hafta içerisinde İstanbul’daki iş yerini, evini kapatıp gelip Ulupamir’e yerleşmiştir. Özünü, geleneklerini unutturmamayı kendine vazife edinmiştir. Köye yerleştikten sonra bir deri atölyesi açmıştır. Kendi deri ve keçe imalatını yapmaya başlamıştır. Sonrasında köyde iki tane otağ kurmuştur. Bu otağlar oldukça ilgi çekmiş, köye gelen yerli ve yabancı turist sayısı oldukça arttığından bu otağlar yetersiz kalmıştır. Köydeki kısıtlı araziden dolayı daha fazla otağ kurulamadığından Aytaç, Muradiye kaymakamıyla irtibata geçerek Atayurt projesini anlatmıştır. Kaymakam Harun Yücel projeye sıcak bakmış ve onaylamıştır. Projenin amacı, geleneksel Türk kültürünü yaşatmak, tanıtmak ve yeni nesillere sevdirmektir.

Atayurt, Van ilinin Van Gölü kıyısındaki Ünseli Mahallesi’nde kurulmuştur. 50 dönüm arazi üzerine kurulan 8 otağ ile binicilik, okçuluk faaliyetlerinin yapılacağı alana

tarihteki 16 büyük Türk devletinin bayrağı asılmıştır. Kurulan 8 otağ ; Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ortadaki büyük otağ ise Türkiye'yi simgeliyor. Her ortağın yanında nöbetçi kulesi ve otağlar arasında ocaklar bulunuyor.

Otağlara konaklamak için gelenler, yöresel kıyafetli kişiler tarafından karşılanır. Gelen misafirler otağlarda geleneksel Türk yemeklerini tadabilmektedir. Bu alanda piknik yapmak için gelen ailelerden belli bir ücret alınır. Ayrıca düğün çekimleri için de oldukça ilgi gören bir alandır ve bunun dolaylı da ekstra bir ücret alınır. Gelen misafirler ücret karşılığında geleneksel kıyafetleri giyip fotoğraf çekebilir ve bu kıyafetlerle ata binebilir. Yöresel kıyafetlerden eşe dosta hediyeler alabilirler.

Deri atölyesinde birçok film için kıyafetler dikilmiştir. Diriliş Ertuğrul buna örnektir. Birçok tur şirketi bölgeyi ziyaret etmek için turist getireceklerini söylemiş ve alan kurulu bir set alanını andırdığından dizi setleri için de teklifler gelmektedir (KK45).

SONUÇ

Yaklaşık bir asırdır sürekli göç halinde olan Kırgız Türklerinin Afgan Pamir'inden Türkiye'nin Van ilinin Ulupamir Köyü'ne uzanan yolculuğu sonrasında sürdürülen gelenekleri tezimizde ele alınmıştır. Tezi hazırlarken Kırgız Türklerinin yaşadıkları kültürel, sosyolojik, ekonomik değişimler ortaya çıkarılmıştır.

Genel itibariyle 1987 yılından bu yana Ulupamir Kırgızları'nın yaşayışlarını, geleneklerini, konu alan tezimizde bugün nasıl yaşadıkları ve hangi alışkanlıklarını günümüze taşıdıklarına değinilmiştir. Birçok kez zorunlu göçe maruz kalan Kırgızlar, artık bu durumdan kurtulmak için birkaç ülkeye başvuru yapmışlardır. Fakat Kırgızların Han'ı olarak kabul edilen Rahmankul Han'ın Türkiye'ye gelmek istediğini, gönlünün Türkiye'den yana olduğunu, orada dil ve din bakımından özgür olabileceğini, asimile olmak istemediklerini dile getirmişlerdir.

Türkiye'ye yaptıkları göç sonucunda oldukça zorluk çektiklerini, farklı bir ülkeye, halkına, diline alışmanın bir hayli zaman aldığını söylemişlerdir. Günümüzde yerli halkın bir parçası olmuş, onlar gibi Türkçe konuşup, anlamaktadırlar. Göçebe hayattan yerleşik hayata geçmekte de zorluk çekmiş olan Kırgızlar, bugün hallerinden oldukça memnun olduklarını, atalarının bile böyle bir rahatlıkta yaşamadıklarını dile getirmişlerdir.

Hayvancılıkla uğraşan Kırgızlar, Türkiye'ye geldikten sonra Erciş ilçesinde ve dışında birçok Kırgız meslek sahibi olmuş, geçimini hayvancılık haricinde sağlayan bir hayli Kırgız mevcuttur. Bunlardan en önemlisi ve en yaygını koruculuktur. Köyden şehit verdiklerinden dolayı terör olaylarından oldukça etkilenmiş ve zorlanmışlardır. Bundan ötürü devlet tarafından koruculuk yapan birçok Kırgız vardır. Bunun haricinde köyü korumak adına gönüllü korucularda mevcuttur. Kendi güvenliklerini sağlamak zorunda olduklarından kendilerince yöntemler bularak korunmaya çalışırlar. Buna çözüm olarak günümüzde akşam vakitleri evlerin elektriği erkenden kapatılır, sokaklarda geç vakitte gezilmez ve sokak ışıkları gece vakitlerinde kapalı tutulur.

Geleneklerini belirgin olarak düğünlerinde sürdüren Ulupamirliler çocuklarının da onlardan sonra bunları devam ettirmelerini istediklerinden nesillerine bunları sürekli aşılayarak, yaşatarak unutulmamasını sağlamaya çalışırlar. Özellikle orta yaş kesimin

bu bağıllık konusundaki hassasiyeti fazladır. Çünkü unutulmak, yok olmak istememekte, nesillerini Türkiye’de devam ettirip Kırgız kimliğinden kopmak istememektedirler. Kırgız geleneklerini ellerinden geldikçe sürdürmeyi ve unutulmamayı hedeflemektedirler.

Kırgızlar, Ulupamir köyüne yerleştikten sonra hem buraya yabancı olduklarından hem dil bilmediklerinden hem de köyün merkeze 32 km uzaklıkta olmasından dolayı sürekli hastaneye gidememişlerdir. Buna çözüm olarak kendilerince yöntemlerle geçmişteki halk hekimliğinden yararlanmışlardır. Köyde yaşça büyük ve deneyimli olan kadınlar, halk hekimliğinde oldukça önemli rol oynamış, birçok alanda çeşitli tedavi yöntemleri uygulamışlardır. Fakat günümüzde köyde birçok kişinin arabası olduğundan hastaneye, çarşıya gelmek daha da kolaylaşmıştır. Ayrıca dil konusunda kendilerini gayet geliştirdiklerinden dolayı artık bu açıdan zorluk çekmemektedirler.

Alan çalışmamızda Ulupamir halkı yaşadıkları çevreden dolayı çocuklarının Türkiye’de aldıkları eğitimin kendi geleneklerinin ve dillerinin günümüzde yaşatılması hususunda zorlandıklarından bahsetmişlerdir. Bundan dolayı dillerinin unutulmaması için okullarına Kırgız bir öğretmenin gelmesini istemişlerdir. Çünkü bir milletin kimliği, dilidir ve her şeyden önce onun yaşatılması gerektiğini düşünmektedirler. Köy içerisinde sürekli Kırgızca konuşan Ulupamirliler, bunun okulda da devam etmesini arzu ederler.

Ulupamir halkı günümüzde birçok alışkanlığını ve geleneğini yaşatmakta oldukça zorlandıklarını söyleyerek buna sebebiyet veren durumun ise genç neslin köy dışında lise ve üniversite okuduğunu, bundan dolayı kendi geleneklerini fazla uygulamadıklarını bu durumun da asimile olmalarına sebebiyet verdiğini dile getirmişlerdir.

Yöresel kıyafet konusunda da geleneklerini yaşatmakta zorlandığını belirten Ulupamirliler genç neslin yöresel kıyafete pek önem vermediğini dile getirmişlerdir. Fakat orta yaşın bu konuda çok hassas olduğunu, günümüzde köy içerisinde sürekli yöresel kıyafetlerini giydikleri tarafımızca gözlemlenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların Ulupamir Kırgızlarının gelenekleri ile ilgili çalışılacak konulara kaynaklık teşkil edebileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ABELES, M. (2009). "Homo Communautarius". *Avrupa'ya Kimlik Çok Kültürlülük Sınavı*, (hzl. Riva Kastoryano), Bağlam Yay., İstanbul, s.49-68.
- ABRAMZON, S. (1999). Kırgız Cana Kırgıztan Tarihi Boyunça Tandalma Emgelter, Bişkek, "Kırgızistan – Soros" Vakfı Yay., s.187.
- ACIPAYAMLI, O. (1989). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi", Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri: 1-5, Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay.
- ACIPAYAMLI, O. (1992). "Türk Kültüründe Ad Koyma Kültürünün Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi", Ankara: IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, s.6-13.
- ADAK , N. (2005). Toplumun Temel Yapı Taşı Aile, "Kurumlara Sosyolojik Bakış" (edt. Güçlü, S.). İstanbul, Birey Yay., s.49-91.
- ADIGÜZEL , Y. (2016). Türkiye'de Geçici koruma altındaki Suriyeliler :Tespit ve Öneriler, (Ed. Prof. Dr. Adem Esen, Mehmet Duman), İstanbul: Aryan Basım.
- AKBULUT, Y. (1998). *Ermeniler ve Bilgöl' de Ermeni Tehcirleri*, Ankara: s.169.
- AKMATALİYEV, A. (2001). 'Kırgız Folkloru ve Tarihi Kahramanlar' (Türkiye Türkçesine Çev: Kalmamat Kulamshaev, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, s.451.
- AKPINARLI, F. (2008a). "Siverek Keçelerinde Teknik, Motif ve Kompozisyon", Şanlıurfa Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi, 1(2), 14-18.
- ALIMBAYEV, C. (2019). "19. Yüzyılda Kırgızlar, Asya Araştırmaları Dergisi 2", s.113-125.
- ALPARSLAN, E. (2009). Van İli Erciş İlçesi Ulupamir Köyündeki Geleneksel At Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Van: s.20-50.
- ALTIMIŞOVA, Z. (2017). "Kırgızistan'da Basmacı Hareketiyle İlgili Yeni Bilgiler 1925-1934", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.82, s. 91-116.http://bilig.yesevi.edu.tr/index.php?menu_v=onceki_sayilar_alt&ilgili_sayi=152,

- ALTUNGTAŞ, N. (2004-5). “Yıldızı Sönmeyen Bir İdeoloji Milliyetçilik”, Doğu-Batı Yay., *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, (ideolojiler III). Yıl.8, S.30, Kasım, Aralık, Ocak, s.173-191.
- ARMAĞAN, A. M. (1991). Yeşil Tire Dergisi, Tire Belediyesi Yay.
- ARTUN, E. (2005). *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yay., İstanbul, s.121.
- ASANGAZİEVA, J. (2006). “*Kırgız Kültüründe Keçe Sanatı ve Keçe Yapanların Eğitim Durumları*“, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara: s.30-43.
- ATASE, (1983). *Belgelerle Ermeni Sorunu*, T. C. Genelkurmay, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara: s.4.
- ATİŞ-ÖZHEKİM, D. (2009b). “*Keçenin Hikayesi ve Sanatsal Üretimler*”, Zeitsch Rift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks, 1(1), 123-133.
- ATLIHAN, Ş. (1996b). “*Fethiye Yörüklerinde Yaşayan Keçeler*”, İstanbul: Türkiye’imiz, Sayı:67, Yıl:22.
- AYTBAYEV, M. T. (1962). Sotsiyalno - Ekonomiçeşkiye Otnoşeniya v Kirgizskom Aile v XIX i naçale XX vekov, Frunze.
- AYSOY, Dr. M. (2003). *Geleneksel Sonrası Toplum Üzerine*, Açık Kitaplar, İstanbul, s.35.
- BACON, E. (1965). Esir Ortaasya, çev. Tansu Çay, Tercüman Gazetesinin Yay.
- BAL, H. (2008). *Kent Sosyolojisi*, Isparta, Fakülte Kitabevi, s.106.
- BAPAEVA, J. M. (2015). “*Göç Nedeniyle Van Kırgızlarının Sosyo-Kültürel Yapısında Oluşan Değişimler*” : Halkbilimi verilerine göre bir inceleme, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.
- BARAN, M. (2014). “*Pamir Yaylası’ndan Ulupamir Köyü’ne Kırgızlarda Sosyo-Kültürel Yaşam ve Mekanın dili*”, Bilig, Sayı:68, s. 43-68.
- BAŞARAN, F. (1975). Sosyal Psikoloji Ders Notları (Çoğaltma), DTCF, Felsefe Bölümü, Ankara, s.20.
- BATU, S. (1962). Türk Atları ve Yetiştirme Bilgisi. 3.Baskı. AÜ., Veteriner Fak. Yay. No:13, Ankara: s. 307.
- BAYER, A. (2013). “*Değişen Toplumsal Yapıda Aile*”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , S. 8, s.101-129.
- BAYTOK, A. (2009). “*Kırgız Türklerinde Ad Verme Geleneği*”, s.23.

- BAYKARA, T. (2005). *Türk Kültürü*, 2.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 149.
- BAYTUR, A. (1992). *Kırgız Tarihinin Lesksiyaları*, C. I-II, Bişkek : Kırgızistan Basması, s. 122.
- BELEK, K. (2015/16). “*Eski Türklerde At ve At Kültürü*” (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel Hayatı Örneği),Gazi Türkiyat, s. 111-128.
- BİLGİN, Ü. (2008). *Azınlık Hakları ve Türkiye*, İstanbul: s.50, 69, 156, 186.
- BORATAY, P. (1984). 1000 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BRUHL, L, L. (2006). *İkel İnsanda Ruh Anlayışı*, Çev: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları.
- BURAN, A. ve ALKAYA E. (1999). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Çağ Ofset, Elazığ, s.317.
- CAFEROĞLU, A. (1965). *Türk Dili Tarihi*, 4.Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, s.40.
- CALLAHAN, Ted. (2007). “*The Kyrgyz of the Afghan Pamir Ride On*”, Nomadic Peoples Social Research Center C.11, Sayı.1, s. 1-10.
- CAMANKULOVA, A. ve Tural, B. (2014). *Rahmankul Han ve Dönemi*, İstanbul : Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- CASTLER, S ve MİLLER, M. J. (2008). *Göçler Çağı-Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (Çev: Bülent Uğur Bal – İbrahim Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CENGİZ, İ. (2014). “*Rahmankul Ata'nın Öyküsü*”, han-atanın-öyküsü-makale.
- ÇAĞIL, N. (2009). *Keçe Sanatı ve Giysiye Uyarlanması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇELİKER, D. (2011). *Göller Bölgesinde Yorgancılık Sanatı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- DEMİRBULAT, Ö., Özdemir, S., Bozok, D., (Ed.). (2015). “*El Sanatları ve Turizm İlişkisi Çerçevesinde Türk Halı Dokumacılığının Unesco Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Örnekler Doğrultusunda Değerlendirilmesi*”, Ahmet Faik Abasıyanık Kültür Merkezi Sakarya: 14. Geleneksel Turizm Paneli.
- DEMİRCİ, M., ŞİMŞEK, O., (1997). *Süt İşleme Teknolojisi*. Hasad Yayıncılık, İstanbul: 260.

- DEREBAŞO, Z., OYMAN, N. (2016). “*Geleneksel Şırdak Keçe Tekniği ve Uygulamaları*”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:4, Sayı:28.
- DIYKANBAYEVA, M. (2011). “*Kırgız Türklerinde Erkek Çocuğun Önemi ve Edebi Eserlere Yansıması*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 46, Erzurum: s.181-194.
- DIYKANBAYEVA, M. (2013). “*Kırgız Türklerinde Evlilik ve Buna Bağlı İnanışlar*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, Sayı:49, s. 131-144.
- DİVAEV, AA. (1995). Tarih ve Etnografya Açısından Nevruz, çev. Yıldız Pekcan, Sevinç Öztürk, Ankara.
- DİYARBEKİRLİ, N. (1972). Hun Sanatı, (Birinci Baskı), İstanbul: Kültür Yayınları.
- DİYARBEKİRLİ, N. (1972). Hun Sanatı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, İ. (1995). Manas Destanına Türk Aile Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım Denemesi. Manas Destanının 1000 Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu Bildirisi, Bolu: s. 229-247.
- DOĞANAY, F. (1996). Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Ankara: DPT Yayınları. s. 7-10.
- DUMAN, Z. (2012). “*Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakar İdeolojinin Aileye Bakışı*”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.1, S.4, s.19-51.
- EAGLETON, T. (2005). *Kültür Yorumları* (çev. Özge Çelik), Ayrıntı Yay., İstanbul: s.25.
- ELİOT, T. S. (1981). Kültür Üzerine Düşünceler, Çev. S. Kantarcıoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara, s.20-27.
- ERDEM, M. (2000). Kırgız Türkleri, Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Ankara: s.194.
- ERDEM, M. (2005). “*Kırgız Türkleri Dini ve Sosyal Hayat*”, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara.
- ERDENTUĞ, N. (1981). “*Kültür Nedir?*” Milli Kültür Dergisi, 3(6), 11., s.35.
- ERGÜR, A. (2002). Tekstil Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- ERHAN, A. (2015). “*Başlangıçtan Günümüze Kırgızistan ve Kırgızlar*”, Ankara: Nüans Kitabevi.

- GENÇ, H. M. (2005). *Dünden Bugüne Ermeni Olayları ve Soykırım Yalanı*, Samsun: s.16,24.
- GÖKALP, H. Y. (1984). “*Genel Et Bilimi ve Teknolojisi*”, Basılmış ders notları, Erzurum: s. 111.
- GÖMEÇ, S. (1999). “Tarihte ve Günümüzde Kırgızlar”, Ankara: Akçağ Yay.
- GÖMEÇ, S. (2014). *Kırgız Türkleri Tarihi*, Ankara: Berikan Yay.
- GÜLEÇ, E. (1996). “*Türk Rahvan Atı ve Atçılığı*”, ISBN:975-95931-5-7, Ankara: s.320.
- GÜLBAYAZ, K. (2008). “*Milli Kırgız Düğünü*”, Akademik Bakış 15:1-12.
- GÜNGÖR, E. (2003). *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, s.11-23.
- GÜVENÇ, B. (1996). “Göç Olgusu ve Türk Toplumunu”, II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, Mersin, Sosyoloji Derneği Yay.
- GÜVENÇ, B. (1996). *Kültür ve Demokrasi*, Ankara: s,28.
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı). (2004). *Türkiye'nin Yeni Dünya Düzeni Entegrasyonu Açısından Milli Güç Unsurlarının Değerlendirilmesi*, Milli Güvenlik Akademisi, Ankara: s.1-4-146.
- HOPPAL, M. (2012). “*Avrasya'da Şamanlar*”, Çev. Bülent Bayram – H. Şevket Çağatay Çapraz, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- İBRAGİMOV, M. (2005). *Kırgız Makallakap Uçkun Sözdörü*, Karabalta, s.19.
- İDİL, A. (2012). *Yerel Kaynaklara Göre Kırgızistan Tarihi*. Bişkek: Avrasya Press.
- İNALCIK, H. (2000-1). “Türk Tarihinde Töre ve Yasa Geleneği”, *Doğu Batı Yayınları, Doğu-Batı Düşünce Dergisi* (Hukuk ve Adalet Üstüne), Yıl.4, S.13, s.157-179.
- İNAN, A. (1952). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, Ankara Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, S.4, s.19-30.
- İNAN, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İLKHAN, İ. (1995). “Kültürel Değişim mi Yoksa Kültürler Arası İletişim mi?”, *Dil Dergisi*, S.30, Ankara, s.5-9.
- İLTER, E. (1999). *Ermeni Kilisesi ve Terör*, Ankara: s.30.
- İSMAİLOVA, C., KUNDAKÇI, M., GÜNEŞ, H. (2017). *Kırgız Türklerinde Çocuğa Ad Verme Geleneği: Tarihsel Sürece ve Günümüze Kısa Bir Bakış*, s.208-209.
- KADYROV, M. (2008). *Kırgızların İslam'ı Kabulünde Yeseviliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri: Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlim Dergisi*, Sayı 24-43.

- KAFESOĞLU, İ. (1987). Türk Bozkır Kültürü, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- KAPAĞAN, E. (2015). Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi, Akçağ Yay., Ankara: s.20-25.
- KARAKAYA, B. (2011). Konya Bölgesinden Elde Edilen Yünün (Yapağı) Keçeleşme Özelliği Üzerinde Bir Araştırma. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı El Dokumaları ve Örgüleri Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- KARA, F. (2013). Kırgız Sovyet Devletinin Oluşması, The journal of Academic Social Science Studies (JASS), C.6, S.2, Adıyaman, s.1749-1767.
- KARASAYEV, H. (1995). Nakıl Sözdür, Bişkek: Şam.
- KASIMBEKOV, T. (1999.03.02). "Ömür", Kırgızistan Madaniyatı, s.7-12.
- KAŞARLI, M. (1986). Divan-ü Lügat-it Türk, Çev: Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- KAYIPOV, S. T. (2017). Turkiyada Çaşağan Pamir Kırgızlarının Makal, Lakaptarı, Lingvofolkloristikalık Bulak Katarı, Borborduk Aziya Universiteti, Bişkek: s.17.
- KELEŞ, A. (2017). Ulupamir Köyü Kırgızlarının Göç Süreci ve Sosyo-Kültürel Gelişim Tarihi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Karabük: s.53-56.
- KESKİOĞLU, O. (1966-1969). "Bulgaristan Türkleri Kocabakan Köyleri Folkloru", Türk Kültürü Araştırmaları III-IV-V-VI Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, s.215-251.
- KILIÇ, R. (2015). Din ve Kültür İlişkisi Üzerine, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- KOPONOVA, A. (2007). Kırgızistan Yerel Giysi ve Ev Tekstili Ürünlerinden Çağdaş Giysilere (Yayımlanmış Sanatta Yeterlik Eser Metni), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarımı Programı, İstanbul.
- KÖSTEM, R. (2000). Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu, Türkiye Jokey Kulübü Yay, İstanbul: s. 160.
- KREUTZMANN, H. (2003). Ethnic minorities and marginality in the Pamirian Knot: survival of Wakhi and Kirghiz in a harsh environment and global contexts. The Geographical journal, vol. 169. No 3 pp. s. 215-235.
- KUNDAKÇI, M. (2019). "Kırgız Türkleri ve Anadolu Türkleri Arasındaki Yas Benzerlikleri", II. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi. s.913.

- KUTLU, A., KUTLU, M. (2014). Bir Dam-ı Dünya Masalı, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul.
- KUTLU, K. (2019). Kırgız Lider Rahmankul Kutlu ve Van Kırgızlarının Tarihi ve Kültürü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.11, 28.
- KUTLU, M. ve REPOND, B. (2014). “*Hicrete Uzanan Yol: Pamir Kırgızları*”, (Çev: Abdulmetin Keskin), İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- KÜÇÜK, S. (2011). Kültürler Arası Öğrenme Üzerine Bir Kavram-Model Denemesi ve Türkçe Ders Kitapları, s.228-239.
- MADEN, A. (1991). “*Türkiye’de Akrabalık İlişkileri ve Türleri*”, Türk Aile Ansiklopedisi, C.1, Ankara, Aile Araştırmaları Kurumu, s.96-108.
- MAHOVA, E.İ., Çerkasova, N.M. (1968). Narodnoye Dekorativno Prikladnoe İskusstvo Kirgizov, Ornamentirovannıye İzdeliya İz Voyloka. Frunze: Nauka.
- MERİÇ, C. (1986). “*Kültürden irfâna*”, İnsan Yay., İstanbul,. s.15.
- MİLLAS, H. (1989). *Tencere Dibin Kara Türk-Yunan İlişkilerine Bir Önsöz*, İstanbul: s.169.
- MİNBAEVA, A. (2010). Kırgızistan Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Uygulanabilecek Turistik Ürün Çeşitleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- NASRATTİNOĞLU, İ. Ü. (2003). “*Afyonkarahisar’da Keçecilik*”, Afyonkarahisar Folklor – Edebiyat – Tarih Araştırmaları, Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yay.(11), s.50.
- NEO TASARIM, (2011, Mayıs 4). Keçe < <http://www.elsanatlarımız.com/> Keçe/> (2004, Mayıs 12).
- NİTELİKLİ İŞ GÜCÜ GELİŞTİRME PROJESİ KEÇE TASARIMI MODÜLÜ, (2012). El Sanatları Alanı Keçe Tasarım Modülü, Bişkek: Kırgızistan Cumhuriyeti Gençlik, Emek ve İstihdam Bakanlığı Yay.
- OĞUZKAN, A. F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Ankara.
- OKUMUŞ, E. (2017c). Din ve Kültür, Ankara: Maarif Mektebi Yay.
- OSMONOV, O. C. (2013). “*Eski Kırgızlar*“, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2(3), 147-166.

- ÖCAL, Ö. M. (1996). Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri, Nevruz ve Renler, Haz. Sadık Tural-Elmas Kılıç, Akın Yay., Ankara.
- ÖGEL, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4.Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, s.1-80.
- ÖRNEK, S. V. (1995). *”İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÖRNEK, S. V. (2000). Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s.126.
- ÖZER, M. (2016). Ulupamir Kırgızlarında Evlilikle İlgili Gelenekler, Uluslararası Türkçe, Edebiyat, Kültür Eğitim Dergisi, 5(2), s. 870-889.
- ÖZDEMİR, M., Özyer, H. (2013). *”İzmir İli Tire İlçesinde Keçe Yapımı”*, Journal Of International Social Research, 6(25), s. 364-351.
- ÖZTÜRK, Ö., Dönmez, G. (2018). *”Biçimsel Olmayan Bir Örgüt Olarak Aksakallılar Meclisi: Ulupamir Kırgızlarından Bir Örnek”*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:21, s. 208-209.
- ÖZÜYILMAZ, Ö. (2008). Gurmanc ve Kürtlerin Kökeni, Karakutu Yay., İstanbul: s.178.
- PEKACAR, Ç. (1995). Pamir (Afganistan) Kırgız Türkleri Ağzı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PEKACAR, Ç. (2013). *”Pamir ve Ulupamir Kırgızları”*, Yeni Türkiye Dergisi Türk Dünyası Özel Sayısı, Sayı:54, s. 1737-1745.
- POLAT, K. (2002). Kırgız Türklerinin Günlük Hayatında Gelenekler ve Halk İnanışları, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Yeni Türkiye Yay., C. 19, s.551-900.
- POLAT, K. (2003). Kırgızlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm Fenomenleri. (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- POLAT, K. (2005). *”Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar”*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 108-196.
- RADLOFF, W. (1994). Sibiryadan II. (Çev.: Ahmet Temir), İstanbul: Maarif Basımevi.
- RIVERS, W. H. R. (2004). Tıp, Büyü ve Din. Çev: İbrahim Enis Köksaldı, İstanbul: Epsilon Yay.
- ROUX, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev: Aykut Kazancıgil, İstanbul: İşaret Yay.
- SAFFET, M. (1933). *”Kültür İnkılabı”*, Ülkü Mecmuası, 1(5), s.3-51.

- SAĞIR, A. (2011). “*Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkler ile Oş-Karadenizli Türkler Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme, Türk ve Türk Cisimlerinin Dilleri*“, Edebiyatı ve Tarihi İçin Uluslararası Yay. (International Periodical Fort He Languages, Literatüre And History Of Turkish Or Turkic Volume), 6/4, s. 275-277.
- SAĞLAM, A. (2017). *Kırgız Etnik Kimliği ve Ulus Devlet Yapılanması*, İstanbul: Az Yay., s. 40.
- SAĞLAM, S. (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları*, S.5, s.34-44.
- SEVİĞ, V. R. (1951). “Fıkıh ve Medeni Kanun”, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:8, S.3, s.210-235.
- SHAHRANI, M. N. (2002). *The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan, Adaptation to Closed Frontiers and war*, USA: 2nd Ed. University of Washington Press.
- SHİLS, E. (2003). “*Gelenek*”, Çev. Hüsamettin Arslan, Doğu Batı Yay., *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* (Modernliğin Gölgesinde Gelenek), Yıl.7, S. 25, Kasım, Aralık, Ocak, s.101-135.
- SMİTH, A. D. (2009), *Milli Kimlik*, 5.Baskı, Çev. Bahadır S. Şener, İletişim Yay., İstanbul, s.7,77.
- SOFUOĞLU, A. (1996). *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul: s.140.
- ŞİMŞEK, A.R. (2019). *Ulupamir Kırgızlarında Kuşaklar Arası Sosyo-Kültürel Değişim*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Erzurum: s.25-40.
- TINAY U, E. (2000). *Cooker Kırgız Elinin Saltının urp - Adatının Kelip Çıkışı Cönündö Bayan*, Bişkek: s.29.
- TOKUROĞLU, B. (2012). “*Türkiye’de Aile Araştırmaları*”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, C.1, Ankara: Aile Araştırmaları Kurumu, s.37-40.
- TOPCİ, D. (2021). *Ulupamir Kırgızlarında Dini Hayat*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Ankara: s.20-104.
- TOPÇUOĞLU, H. (1975). *Genel Sosyoloji Ders Notları (Çoğaltma)*, A.Ü.DTCF; Felsefe Bölümü, s.88.
- TUTAL, N. (2006). *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*, İstanbul: s.68,74,75.
- TURAL, S. (2001). *Ermeni Meselesine Dair*, Ankara: s.10-43.

- TURAL, B. ve CAMANKULOVA, A. (2014). Rahmankul Han ve Dönemi, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Çev: Ayşenur Kırgız Sağın, I. Basım, İstanbul: Şeçil Ofset. s. 34-60.
- TURAN, Ş. (1985). "*Rahmankul Han Kutlu*", Emel Kültür Dergisi, Sayı:146, s. 37-38.
- TURDALİEVA, Ç. (2009). Западные путешественники и исследователи о кыргызах и Кыргызстане (вторая половина XIX-начало XX вв.)/Zapadne Puteşestvenniki i issledovateli o Kırgızah i Kırgızstane (vtoraya polovina XIX-naçalo XX vv.), Bişkek, Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Soros Vakfı Yay., s.142.
- UEHARA, M. (2001). Türkiye’de Kırgız Göçmenleri, Kültürel Süreklilik ve Değişme, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UĞUR, S. A. (1996). At Eti Üretimi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Zootečni, A. B. D., Basılmış Seminer, Ankara: 28.
- UĞURLU, S. (2010). Gelenek ve Kimlik İlişkisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.8-82, 446-458.
- ULUĞTUĞ, N. T. (1939). Kımız, Ankara Halkevi Yay., No:25, Ankara:28.
- URMANBETOVA, Z. (2015). Ulupamir Köyü Kırgız Topluluğunun Etnik Sınırlarını ve Kimliklerini Oluşturmada Göç Sürecinin Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.25-42.
- ÜLKEN, H. Z. (1948). Millet ve Tarih Şuuru, İstanbul, s.7.
- ÜNAL, A. (2017). "*Kırgız Türklerinde Ölüm ve Ölüm Öncesi İnanışlar*", s. 347-348.
- ÜNAL, N., Akçapınar, H., Uğurlu, M., (2005). Dünya’da ve Türkiye’de At Yetiştiriciliği, Ulusal Atçılık Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Eylül, Ankara: s.29-30.
- YAVUZ, H. (2009). *İslam’ın Zihin Tarihi*, Timaş Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, s.13.
- YAYLA, A. (2010). Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi, s.7.
- YEŞİLDAĞ, E. (2010). Ailede Anelik ve Babalık Rollerinin Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi, Din, Gelenek ve Modernite Bağlamında Bir Değer Olarak Aile Uluslararası Konferansı, Antalya, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı, s.115-131.
- YILDIRIM, H. (2000). *Ermeni İddiaları ve Gerçekler*, Ankara: s.6.
- YILMAZ, Ö. Ş. (2013). "*Geleneklerini Yaşatmaya Çalışan Bir Türk Topluluğu: Ulupamir Kırgızları* " 4.Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu

- Bildirileri, Dilleri ve Kùltürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- YILMAZ, Ş. (2016).”*Ulupamir Köyünde Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamaları*”, Milli Folklor, Yıl:28, Sayı:109. s.188-199.
- YİKEMU, A. (2015). Hamdullah Muhammed Tarım’ ın “*Türkistan Tarihi-Türkistan 1931-1937 İnkılap Tarihi*” Adlı Tenkitli Transkripsiyonu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YODER, D. (2004).”*Halk Yaşamı*”. Çev: Ayça Yavuz, Milli Folklor, s. 63-98-104.
- YÜCEL, H. (2009). Kırgız ve Kazak Türklerinde Evliliğin Gerçekleşmesi İçin En Önemli Şart: Kalın, s.2-6.
- YÜKSEL, K ve ELVAN, T. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenleri kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri, Kafkas Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:3, S.3, s.165.
- YÜZÜGÜLDÜ, S. (2019). Kırgız Keçe Sanatı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, Erzurum: s.15-60.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://tr.euronews.com/2018/06/19>
- <http://www.elsanatlarımız.com>.
- <http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesele-akinlar>
- <https://www.ergezer.net/asik-oyunu.html>
- <http://www.iyigunler.net/rahmankul-han-atanin-oykusu-makale>.
- <https://www.topragizbiz.com/konular/gokboru-kokbori-kok-boru-turklerin-millisporu6748/>.

Kaynak Kişiler

Ad :	Eğitim Durumu:	Yaş:
Adnan YILDIRIM	Okuryazar	37
Cuma TAÇ	Okuryazar	68
Eyüphan VATANSEVER	Okuryazar	40
Günnur GÜZEL	Okuryazar	24
İrıs GÜZEL	Okuryazar	46
Kenan AYTAÇ	Okuryazar	45
Muhammed Emir ARIKAN	Okuryazar	55
Osman ULU	Okuryazar	34
Tacihan ARIKAN	Okuryazar	49
Zeki DİRLİK	Okuryazar	53

EKLER

ULUPAMİR KÖYÜ İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR

EK 1. Ulupamir Köyü

EK 2. Köy merkezi ve yol ayrımıyla ikiye ayrılan Van Kırgızları ve sonradan Malatya'dan Van'a gelen Kırgızlar şeklinde kurulan köy düzeni

EK 3. 1990 yılında Ulupamir Köyü

ADI : ULUPAMİR		KÖY FİŞİ	
		Kur. Tarihi : 29.12.1988	IL No : 65
BAĞLILIĞI		BAĞLILIK DEĞİŞİKLİKLERİ	
İli	Van		
İlçesi	Erciş		
Bucağı	Merkez		
Bağlılık değiştirme tarihi			
Numarası			
Ait olduğu 1:25000 ölçekli paftanın Adı ve numarası		Haritadaki yerinin	
		Sağa değeri	Yukarı değeri
I Z A H A T		Nüfus durumu	
29.12.1988 tarih ve 420.203/65-126 sayılı onayla köy haline getirilmiştir.		Yılı	Nüfusu

EK 4. Ulupamir'i köy haline getirildiğini gösteren köy fişi

PIA Issued by Pakistan International Airlines Corporation

PASSENGER TICKET AND BAGGAGE CHECK
SUBJECT TO CONDITIONS OF CONTRACT ON PAGE 2

NAME OF PASSENGER: **ABDUL HALIM**

NOT TRANSFERABLE

ORIGIN: **INDIA** DESTINATION: **ISLAMABAD**

CONJUNCTION TICKET(S)

ISSUED IN EXCHANGE FOR

PASSENGER'S COUPON

COUPONS NOT VALID BEFORE

COUPONS NOT VALID AFTER

ORIGINAL ISSUE

AIRLINE FORM & SERIAL NO. **7231** PLACE **INDIA** DATE **05 AUG** AGENTS NUMERIC CODE **0700 014 20**

TICKET DESIGNATOR **D** POOR CODE **7231/18A**

NOT GOOD FOR PASSAGE	FARE BASIS	CARRIER	FLIGHT/CLASS	DATE	TIME	STATUS	ALLOW
P	P	PK	7231	05	0700	OK	20

BAGGAGE CHECKED UNCHECKED

ADHANA

CHIR

EQUIV. AMT. PD.

TOTAL **CHIR**

ENDORSEMENTS/RESTRICTIONS

214 4100699318 2

214:4100:699:318:2

EK 5. Kırgızların Türkiye'ye göçü sırasında tam tarihi belirten günümüze kadar saklanan bir yolcu bileti

EK 6. Kırgızların son hanı Rahmankul Han

DÜĞÜN İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR

EK 7. Gelin tarafının damatlarına getirdikleri yemekler(Damat Yemeği).

EK 8. Damat giydirme

EK 9.Takı töreni ve fotoğraf çekimi

EK 10.Takı töreninden sonra damadın sağdıçlarıyla karşılıklı mani atışmasıyla kız evine götürülmesi

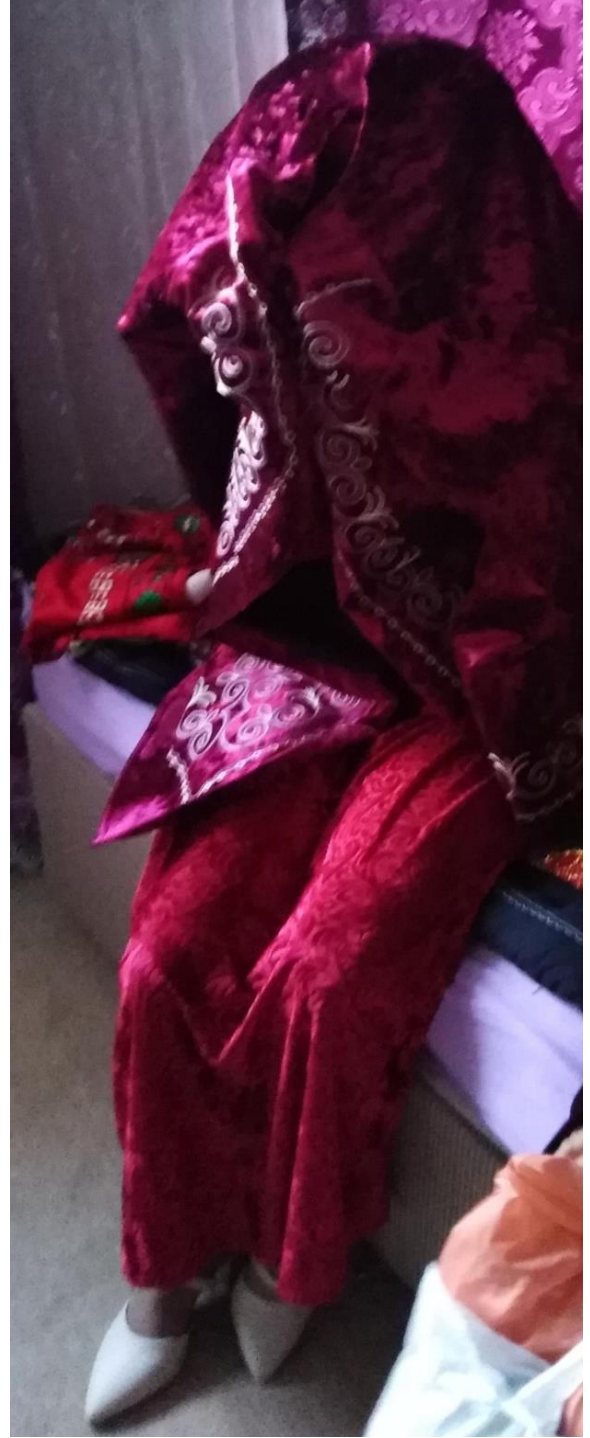
EK 11. Gelinin imam nikâhı için baba evine bir 'tor coluk' denilen bir bez altında getirilmesi.

EK 12. Aksakal heyeti, imam ve akrabalarından oluşan dini nikah anı

EK 13.Yöresel damat kıyafeti

EK 14.Yöresel gelin kıyafeti

EK 15. Yöresel kıyafetlerle bir gelin ve kayınvalide

YEMEK İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR

EK 16. Kattama ve havuflu pilav üstü kavurma

EK 17. Kırgız mantısı

EK 18. Beshparmak (Beşparmak) yemeği

EK 19. Samsa

EK 20. Kuurdak yemeği

EK 21. Boorsok (Kırgız Pişisi)

EK 22. Çinide (kasede) sütlü çay

EK 23. Kırgızlarda bayram sofrası

KIRGIZ OYUNLARI

EK 24. Kökbörü (Gökbörü, Ulak) oyunu

EK 25. Kocaman daireler çizilerek oynanan aşık oyunu

KIRGIZ ATLARI

EK 26. Kırgız karşılama ekibi

KIRGIZLAR'IN KULLANDIKLARI AKSESUARLAR

EK 27. Kırgız kadınların saçlarına taktıkları sılsıla

EK 28. Erkeklerin başlarına taktıkları kalpak

EK 29. Farklı desenli bir kalpak

EK 30. Kırgız beşiği

ATAYURT FOTOĞRAFLARI

EK 31. Atayurtta bulunan otağların genel fotoğrafı

EK 32. Otoğın iç kısmı

EK 33. Atayurttan Van Gölü manzarası

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaöğrenimini Erciş'te tamamladı. 2013 yılında Erciş Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 2015 yılında Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne başladı. 2019 yılında mezun oldu. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Halen Erciş ilçesinde yaşamakta olup bir köy okulunda ücretli öğretmen olarak görev yapmaktadır.